

KAR JE, BEŽI

ZORANU BOŽIČU
V SPOMIN

ZBORNİK

Slavistično društvo Nova Gorica

KAR JE, BEŽI

Zoranu Božiču v spomin

**Ob prvi obletnici smrti dr. Zorana Božiča,
literarnega zgodovinarja, prešernoslovca, profesorja in publicista**

**Urednica
Boža Krakar Vogel**

**Nova Gorica
2022**

KAR JE, BEŽI – Zoranu Božiču v spomin

Urednica: BOŽA KRAKAR VOGEL

Koordinatorica simpozija in zbornika: ANIKA VELIŠČEK

Tehnična urednica: VALENTINA KOBAL

Lektorice: KSENIJA BIZJAK PAVLICA, NEŽKA ČERNE GEC, VALENTINA KOBAL, NATALIJA PLOHL, VASILIJA RUPNIK, VANJA SPAČAL, MARJETKA ZORZUT SANTORO, SONJA ŽEŽLINA, ANDREJA ŽGUR

Korektorica: VASILIJA RUPNIK

Oblikovalka naslovnice: MARIJA MARJANCA PRELOG

Izdajatelj: Slavistično društvo Nova Gorica, Cankarjeva 10, 5000 Nova Gorica

E-naslov: slavisticnodrustvonovagorica@gmail.com

Leto izida: 2022

Brezplačna publikacija

Izdajo zbornika so omogočili: Mestna občina Nova Gorica, Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, Šolski center Nova Gorica, Javni sklad za kulturne dejavnosti OE Nova Gorica, Slavistično društvo Nova Gorica

V zborniku smo uporabili tri citate iz pesmi Franceta Prešerena, in sicer »Kar je, beži« je citat iz Nezbranih lirskih pesmi (https://sl.wikisource.org/wiki/Kar_je,_beži), »Nazadnje še, prijatli, kozarce zase vzdignimo« je citat iz Zdravljice ([https://sl.wikisource.org/wiki/Zdravljica_\(Pre%C5%A1ernove_poezije\)](https://sl.wikisource.org/wiki/Zdravljica_(Pre%C5%A1ernove_poezije))) ter »Naj se učenost in ime, čast tvoja, rojak, ne pozabi« je citat iz V spomin Matija Čopa ([https://sl.wikisource.org/wiki/V_spomin_Matija_%C4%8Copa_\(Pre%C5%A1ernove_poezije\)](https://sl.wikisource.org/wiki/V_spomin_Matija_%C4%8Copa_(Pre%C5%A1ernove_poezije))).

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929Božič Z.(082)

KAR je, beži : Zoranu Božiču v spomin : ob prvi obletnici smrti dr. Zorana Božiča, profesorja, literarnega zgodovinarja, prešernoslovca in publicista / urednica Boža Krakar Vogel. - Nova Gorica : Slavistično društvo, 2022

ISBN 978-961-95949-0-2
COBISS.SI-ID 122803715

KAZALO

KDO UČI ... (Boža Krakar Vogel)	- 1 -
I. Spomini na Zorana Božiča	- 3 -
ČLOVEK MNOGIH PODROČIJ IN UČITELJ Z VSEM SRCEM (Majda Arčon in Anika Velišček)	- 5 -
VERJETI IN ZAUPATI (Lara Brankovič)	- 10 -
IŠČOČ BESEDE (Ernesta Dejak Furlan in Sonja Žežlina).....	- 12 -
O ŽIVLJENJU IN DELU ZORANA BOŽIČA (Inga Krusič Lamut).....	- 17 -
ZORANU V SLOVO (Irena Avsenik Nabergoj)	- 26 -
(SO)GOVORNIK ZORAN BOŽIČ (Barbara Pregelj).....	- 29 -
BITI DRUŽBENO-POLITIČNO AKTIVEN (Klemen Miklavič).....	- 32 -
SPOMINI NA ZORANA BOŽIČA (Katja Kogej)	- 35 -
II. Strokovni članki	- 41 -
KAKO SE JE ZORAN LOTEVAL REČI (Miran Hladnik)	- 43 -
MLADI IN PREŠEREN – DVE DESETLETJI KASNEJE (Boža Krakar Vogel) .	- 53 -
SIMON GREGORČIČ – PESNIK VIZIONAR (Megi Rožič).....	- 69 -
»ČEŠNJE! LEPE ČEŠNJE! SOČNE ČEŠNJE! ZADNJE BRIŠKE ČEŠNJE!« MOTIV SADJA V SLOVENSKI KNJIŽEVNOSTI (Vladka Tucovič Sturman)...	- 79 -
DELOVANJE DR. ZORANA BOŽIČA NA UNIVERZI V NOVI GORICI IN NJEGOVA RAZISKAVA O AVTORICAH V SREDNJEŠOLSKIH BERILIH (Katja Mihurko Poniž)	- 97 -
SLOVENSKI JEZIK V PROSTORU IN DRUŽBI: PREDSTAVITEV IZBRANIH POJMOV (Matej Šekli).....	- 107 -
MED SPOMINI IN BRANJI (Irena Novak Popov).....	- 119 -

S knjigo in sadjem (Foto: Foto Lado)

KDO UČI ...

Vsi smo kdaj pa kdaj v vlogi učiteljev, ko posredujemo sogovornikom kaj takega, česar (še) ne znajo. Nekateri smo učitelji tudi po poklicu. In še nekateri so to tudi po poslanstvu, prepričanju, načinu življenja.

Zoran Božič je bil eden takih. Učitelj, ki je pustil neizbrisen pečat na generacijah srednješolcev in študentov. Nekatero nekdanje dijakinje in študentke so svoje spomine na resnega, razgledanega, prijaznega, strpnega in navdihujočega učitelja prispevale tudi za prvi vsebinski sklop v našem zborniku. – In kot še beremo v spominskih zapisih, se od njega niso učili samo učenci in učenke, ampak tudi njegove kolegice in kolegi, bodisi učitelji bodisi kolegi iz sveta politike in javnega življenja: o temah iz slovenistike, literature, kulturne in širše zgodovine, naravoslovja ... v pogovorih, na izletih, med odmori, na strokovnih in prijateljskih druženjih. Učiteljevanje kot posredovanje zanimivih in tehtnih informacij je prežemalo številna področja, na katerih je Zoran Božič deloval in se razdajal.

V prvi vrsti je to bilo raziskovanje literarne zgodovine. Obsežna monografija Slovenska literatura v šoli in Prešeren, od katere sem se lahko le učila tudi jaz, njegova formalna mentorica, je zagotovo tehten prispevek k prešernoslovju na dotlej malo raziskanem področju, tj. v vzgojno-izobraževalnem sistemu skozi čas in v sodobnosti. K tehtnosti rezultatov je prispevala tako izbira pravih raziskovalnih vsebin kakor tudi najprimernejših metod za njihovo obdelavo, od raziskovanja virov (vseh sestavov srednješolskih beril do sodobnosti) do empiričnega raziskovanja recepcije Prešerna pri sodobnih dijakih. Zaradi obeh sklopov, ki sta pred monografijo rezultirala v obsežni disertaciji, je njegovo delo trajen vir mnogim raziskovalcem, mnogo nadgraditev v novih znanstvenih člankih pa je obsežno poznavanje raziskovalne tematike omogočilo tudi Zoranu Božiču samemu.

Kakšen tematski in metodološki navdih v njegovem raziskovanju najdevamo njegovi generacijski in mlajši kolegi ter kolegice s področja literarne zgodovine in jezikoslovja, pa pričajo strokovno-znanstveni članki v drugem sklopu našega zbornika. Kakor tudi spomini na njegove javne nastope in kritične odzive na nekatere kurikularne poteze v okviru

pouka ali javne rabe slovenščine. Pri tem je bil nepopustljiv, zagnan, premočrten, včasih tudi osamljen in poražen.

Vztrajnost, temeljitost, zanos so lastnosti, ki so se vpletale v vse delovanje Zorana Božiča. Najin skupni prijatelj, pok. Peter Kolšek, je nekoč dejal, da je Zoran strasten v vsem, kar počne. In da bo na stara leta zato gotovo tudi strasten gobar. Nekoliko je Peter pač usekal mimo – Zoran ni postal gobar, ampak sadjar. Zanesen, uspešen, operativec in premišljevalec, kot pričajo strokovne razlage v njegovih knjigah in njegove pesmi.

In kot v prvem delu našega zbornika dokazuje zapis župana Klemna Miklaviča, je bil Zoran tudi v političnem delovanju humanist, agitator za javno dobro. Tak je bil znan tudi v nacionalnem političnem prostoru, kot priča zapis Marjete Volasko iz Državnega sveta: »Dr. Zoran Božič je bil eden tistih državnih svetnikov, ki je svoje delo dojemal kot poslanstvo in z vsem žarom usmerjal svojo intelektualno in življenjsko moč v zaščito slovenske identitete, v poudarjanje pomena slovenskega jezika ter reševanje odprtih vprašanj v vzgoji in izobraževanju.«

Pričujoči zbornik je zato skromen poskus ohranjanja trajnega spomina na Božičevo erudicijo, etično držo, žar in predanost delu in družini. Hkrati pa želi biti tudi opomnik in spodbuda sedanjim in na novo prihajajočim generacijam, da, kot je zapisal Lojze Krakar, »Kar daš življenju, tega smrt ne jemlje.«

**Boža Krakar Vogel,
urednica**

*Naj se učenost in ime,
čast tvoja, rojak,
ne pozabi.*

Spomini na Zorana Božiča

Majda Arčon in Anika Velišček
Šolski center Nova Gorica

ZORAN BOŽIČ –
ČLOVEK MNOGIH PODROČIJ IN UČITELJ Z VSEM SRCEM

Doktorja Zorana Božiča bi lahko predstavili z različnih plati. Bil je spoštljiv soprog in požrtvovalen oče. Politik, ki je dal svoj glas in besedo tistim, ki pri oblasteh niso bili slišani. Znanstvenik, ki je svojo pozornost usmeril predvsem na Franceta Prešerna, čeprav je objavljaj strokovno literaturo tudi o drugih avtorjih. Bil je sadjar, ki si je prizadeval ohraniti stare sadne sorte in skupaj s sinom Gregorjem ustanovil vzorčni sadovnjak starih sadnih sort. Bil je tudi pesnik in človek, ki je črpal znanje z različnih področij, najbolj pa ga je zanimala književnost. In le-to je skupaj s slovenskim jezikom poučeval kar 41 let. Z Aniko Velišček sva se odločili, da ga bova predstavili v njegovi učiteljski vlogi, in sicer skozi oči srednješolske učiteljske kolegice in skozi oči dijakinje in študentke.

Zoran Božič kot sodelavec

Zorana Božiča sem spoznala leta 1988, ko sem začela s poučevanjem na Srednji družboslovni in ekonomski šoli v Novi Gorici. Danes se šola imenuje Srednja ekonomska in trgovska šola in je v sklopu Šolskega centra Nova Gorica. Takrat je imel na tej šoli že 9 let delovnih izkušenj. O njem sem izvedela, da je bil več let mentor dijakom pri ustvarjanju Kakija, za tisti čas zelo naprednega in provokativnega glasila. Bil je tudi sindikalni zaupnik, ki se je pogosto zavzemal za pravice sodelavcev.

Ampak to je bila ob najinem srečanju že preteklost. Sama sem Zorana spoznavala kot človeka, ki je znal iz življenja zajemati lepoto, znanje, veselje in vse to srkati z vsem bitjem. Pridobil je izredno širino znanja, ki ga je z veseljem delil mlajšim kolegicam Aktiva slavistov. Z njim smo člani aktiva spoznavali skrite koticke naše lepe domovine, sam pa je naše potepanje začinil s številnimi zgodbami. Znal je povedati, katera hiša je nastala iz nagrobnih spomenikov iz prve svetovne vojne, kje je potekala rimska cesta skozi Soško dolino, kje je v Avčah padel meteorit, kakšna usoda je zadela to in ono hišo ... Poznal je nešteto imen in letnic, da smo se vsi čudili in ga zato tudi zelo občudovali. Zoran nam je pričaral nepozabne poti s slavističnih kongresov (takrat nam še nihče ni omejeval, koliko članov aktiva se lahko kongresa udeleži in nas je bilo v

avtomobilu vsaj pet). Pod njegovim mentorstvom smo si podaljšali kongresno izobraževanje, marsikaj spoznali, okusili in doživeli ter tako sčasoma stkali trdne medsebojne vezi. Skupaj smo praznovali rojstne dneve, na katerih je Zoran slavljence obdaril s posebnim darilom: z izvirno pesmijo, zavito v njegov pristen humor. Člani aktiva smo skupaj obredli poti primorskih pesnikov in pisateljev. S ponosom nas je peljal tudi v svoj sadovnjak starih sadnih sort v Brdih, košček raja na zemlji, kjer si je odpočil srce in dušo ter nabiral novo energijo za svoje delo. To je bila ena naših zadnjih skupnih pustolovščin.

Zoran je bil človek, na katerega si se lahko zanesel. Nikoli ni odklonil, če sem ga prosila za sodelovanje in potrudil se je po svojih najboljših močeh. Če sem se obrnila nanj po nasvet ali mnenje o svojem delu, sem vedela, da ne bo rekel samo: v redu je. Zato sem rada sodelovala z njim. V vsako stvar se je poglobil in povedal: »To je v redu, to pa ne.« Bil je natančen opazovalec, pozoren poslušalec in iskren ocenjevalec. Napake je povedal diplomatsko. Nikoli ni užalil človeka, le spodbudil ga je k razmisleku. In tudi sam ni bil užaljen, če si odkril kakšno njegovo nerodnost. Nikoli ne bom pozabila njegovega nasmeška, ko mu je nekdo izrazil svoje nestrinjanje. Ampak vse dobronamerne pripombe je vzel resno, tudi če jih kasneje ni upošteval.

Tako kot je on rad priskočil na pomoč kolegicam, je bil hvaležen, če smo mu tudi me pomagale pri njegovih raziskavah. Z njim sem sodelovala v raziskavi, kako dijaki razumejo Prešernovo poezijo. Pripravil je gradivo, v katerem je Krst pri Savici, Sonetni venec in še nekatere Prešernove pesmi preli v prozo in sodoben jezik. Ponudila sem, da bom njegovo gradivo uporabila pri delu z dijaki, medtem ko je kolegica obravnavala Prešerna brez gradiva. Ugotovila sem, da je gradivo dijakom olajšalo razumevanje Prešernovih del, kot je Zoran predvideval že pred poskusom. Izsledke raziskave je vključil v svojo doktorsko disertacijo.

Že ko se je pripravljala na upokojitev, je pripravljala veliko načrtov. Med drugim je nameraval nadaljevati svoje delo na Univerzi v Novi Gorici in dogovarjala sva se celo, kako bodo njegovi študenti opravljali prakso na naši šoli. Potem je prišel covid in delo na daljavo, zaradi česar smo izgubili medsebojne stike in vsak se je znašel, kot je vedel in znal. In žal je tudi nas kmalu kot strela z jasnega doletela novica o Zoranovi hudi bolezni. Sledili so telefonski pogovori in upanje, da bo Zoran zmož, kot je doslej ... A sledila sta slovo in praznina. Zoran je bil mislec, raziskovalec, predvsem pa učitelj, ki je neumorno iskal načine, kako dijakom približati književnost, kako jih navdušiti za branje in jih ob tem razviti v razmišljujoče bralce in pisce. S tem v zvezi je napisal več

priročnikov za obravnavo literarnih del na splošni maturi, priročnika Zlati poljub in Poljub zlata za obravnavo domačega branja, v svojem prenosniku pa hrani še številne učne liste, ki jih je uporabljal pri pouku. Nekatere med njimi je tudi nesebično podaril kolegicam. Množica gradiva, vredna raziskave in objave.

Všeč mi je bilo njegovo delo z dijaki. Prevzelo me je, kako se je posvetil vsakemu posebej. Pogosto sem ga opazila, kako se je na hodniku pogovarjal z njimi, ne le o šolskih zadevah, ampak tudi o osebnih stvareh. Veliko je vedel o svojih dijakih, zapomnil si je njihova imena, ko so že davno zapustili šolske klopi, prepoznal njihove sorodnike, ki so se kasneje vpisovali na našo šolo.

Imela sem možnost vpogleda v njegov način poučevanja, saj sva drug drugemu hospitirala pri pouku kot kritična prijatelja. Ni bil pristaš revolucionarnih učnih metod, pri poučevanju se je rad držal svojih ustaljenih poti, izoblikovanih v 41-letni učiteljski praksi. In vendar je znal iz šolske ure narediti pravo doživetje, začinjeno z aktualnim dogajanjem. O tem sledi zapis njegove dijakinje in študentke Anike Velišček.

Zoran Božič kot profesor

Zorana Božiča sem spoznala v prvih dneh septembra pred osmimi leti. Pred učilnico EŠ 113 je nekaj minut po zvonjenju prišel umirjen gospod s črno usnjeno mapo, žepno ređovalnico in dnevnikom. Odprl je vrata, spustil v razred čez trideset živahnih najstnikov in počakal, da smo vsi umirjeno stali. Nato je pozdravil, mi pa smo družno ozdravili. Usedel se je za kateder in iz takrat običajnega dnevnika vzel seznam z dijaki. Prebral je ime prvega dijaka in z njim začel pogovor – od kod prihaja, katero osnovno šolo je obiskoval, zakaj se je vpisal na SETŠ, kaj počne v prostem času. A to ni bila običajna izmenjava vprašanj in odgovorov. Ne, ne, profesor je postavil še veliko podvprašanj – od učiteljic slovenščine, ur slovenščine v osnovni šoli, nekdanjih dijakov, mature, zgodovine krajev, slovenske in svetovne zgodovine, geografije, hrane, športa, sodobnih trendov, glasbe, filmov do družbenih omrežij. Vmes je pogosto vprašal za mnenje, podal številne razlage in postregel z zanimivostmi, ki so se navezovala na odgovore. Takoj je pokazal široko razgledanost, da sem ostajala odprtih ust. Tako smo začeli s slovenščino v prvem letniku. Spomnim se, da sem takoj po pouku pobrskala po spletu, kdo je Zoran Božič. In ugotovila, da me bo v naslednjih štirih letih učil zelo eminenten gospod – doktor znanosti, prešernoslovec, avtor delovnih zvezkov. Samo zrla sem v ekran. Dobila sem občutek, da bo ta slovenščina ... zanimiva.

Če bi kdo poslušal ure slovenščine, bi rekel, da niso bile nič kaj posebnega – profesor ni vzhičeno "skakal" po učilnici, ni uporabljal projekcij s skakajočimi efekti in raznovrstnimi pisavami, ni izkazoval kakšnih posebnih prijemov. A nam so bile ure vseeno posebne, ker so bile v svoji preprostosti daleč najbolj učinkovite. Tako zelo, da sem prepričana, da se marsikatere zgodbe iz profesorjevega življenja, zapletov iz dramskega besedila, življenjepisa avtorjev ali sporočila novele spomni sleherni dijak. Pa tudi tega, kako se antični, realistični, renesančni ali moderni junaki povezujejo z našimi življenji. Z veseljem smo brali in se učili iz njegovih dveh delovnih zvezkov za domače branje Zlati poljub in Poljub zlata, na katera je bil zelo ponosen. Koliko znanja je vložena v ti dve deli! Vodil je zanimive pogovore, nas spraševal, tudi izzval, komentiral, pripovedoval izkušnje, nam širil obzorja. Kakšne povezave je uspel splesti! Kako zelo je poudarjal našo razgledanost in cenil vsakršni trud, razmislek, idejo! Koliko modrosti je podelil! Trud se izplača. Tehnika korenčka in palice. Vprašanje je pomembnejše od odgovora. Kaj je naš največji smisel življenja? Kaj so naše vrednote? Bil je odprta knjiga. Zelo rad nam je pripovedoval o svojem življenju – otroštvu v Kranju, počitnicah v Avčah, študijskih letih in prigradah, prvih simpatijah, o delu na šoli, pa seveda tudi o družinskem sadovnjaku Pod skalco, ki ga je tako zelo oboževal. »Ponosen sem, da sem kmet,« je večkrat z žarom rekel. Ni se izognil niti kritiki in komentarjem aktualnega družbenega stanja in vzgojni problematiki.

Profesorja sem spoznala relativno pozno, v zrelih letih njegovega poučevanja v srednji šoli. In večkrat je rekel, da je bil v preteklosti bolj zahteven, neizprosen. Med učiteljskim odraščanjem je spoznal, da so druge zadeve bolj pomembne. Da avtoritete ne pridobiš z ustrahovanjem in vpitjem, pač pa z jasnimi pravili. Sama bi dodala, da tudi s pristnostjo, ljubeznijo do poklica, z dostopnostjo in prisrčnostjo. Vse to je opisovalo spoštovanega profesorja.

Njegovi testi niso bili najlažji, daleč od tega. Ni preverjal le znanja iz zvezka ali delovnega zvezka, temveč tudi razgledanost oz. stvari, ki jih je povedal med poukom. Si pa lahko s sprotnim sodelovanjem pridobil lepe ocene. Profesor je cenil mnenje vsakega dijaka, podkrepjenega z argumenti. Prav tako je cenil vsakršno informacijo, prebrano knjigo ali prizadevnost. Morda je kdo takrat menil, da »Božič kar šenka«. A če pogledamo z razdalje, je vedno nagrajeval tista dejanja, ki so odlikovala dijakov trud, srčnost, iznajdljivost, prepričljivost in odkritost.

Po koncu srednje šole se je najino sodelovanje nadaljevalo na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici. Srečevali smo se na predavanjih

Slovenske književnosti I (poezija) v prvem letniku ter Izbranih poglavjih slovenske književnosti v tretjem letniku. Neumorno je lahko govoril več šolskih ur brez predaha in razdajal svoje znanje. Ogromno znanja. Lahko si ga samo poslušal in vpiljal. Čisto nič drugega. Res je imel rad Franceta Prešerna. Res. Videlo se je. Čutilo se je. Zelo natančno je poznal njegove pesmi, pesmi njegovih sodobnikov, čas, v katerem je ustvarjal, družbene razmere, mnenja drugih prešernoslovcev, sodobne recepcije. Težko bi dobili boljšega predavatelja. Predavatelja, ki kompleksne, metaforično zapletene pesmi razloži, približa na tak način, da nas s Prešernom navduši. A Božič ni bil le odličen prešernoslovec, pač pa je podrobno poznal bogato in velikansko paleto literarnih besedil slovenske in svetovne književnosti. Bil je res vsestranski. Z gotovostjo lahko trdim, da je bil profesor Božič eden redkih, če ne celo edini profesor, pri katerem so mnenja enotna – za svoje delo je v študentskih anketah dobil po vseh kriterijih oceno odlično. Od vseh študentov. Ker je bil odličen. Pa ne le kot predavatelj, tudi kot oseba, ki je ogromno pripomogla h kakovosti študija. Zavzemal se je za študente in naš profesionalni razvoj, iskal možnosti in rešitve, da bi tudi v Novi Gorici imeli priložnost poslušati predavanja pedagoške smeri slovenistike. Žal ga nisem spoznala kot profesorja didaktike jezika in književnosti, a prijateljice so vedno govorile, da je neprekosljiv s svojimi dolgoletnimi izkušnjami in pedagoškim čutom.

Na dan profesorjeve smrti je moj messenger na Facebooku prikazal novo sporočilo neznanega pošiljatelja. Ker je vseboval žalostne čustvenčke, sem ga odprla. Izkazalo se je, da so moji sošolci v razredno skupino, že davno neaktivno, sporočili, da je umrl cenjeni profesor. Usuli so se spomini, izrazi spoštovanja, dogovori o odhodu na pogreb, podpisu v žalno knjigo ... Še nikoli ni bilo čutiti takšne enotnosti. Prav zares me je presenetilo in mi dalo misliti. Čeprav je bil to živahen in problematičen razred, do šole pogosto brezbrizen, je ob tem dogodku zelo očitno pokazal svoj pravi obraz – še kako zelo se jih (nas) je prof. Božič dotaknil. Profesor, ki nas je, kot bi sam rekel, zacumpral.

Lara Brankovič

Osnovna šola Antona Globočnika Postojna

VERJETI IN ZAUPATI

Kot srednješolka sem se sprehajala po SETŠ in hitela mimo resnega profesorja, spoštovanega sivolaslega gospoda, ki je na hodniku pred učilnico ob pogledu na svoje dijake spremenil izraz na obrazu – v nasmeh. Takrat sem profesorja Zorana Božiča poznala le s hodnikov, ko sem se vpisala na slovenistiko na FH UNG, pa sem bila na predavanjih deležna njegovega literarnega zanosa in prenosa znanja.

Profesor dr. Zoran Božič je name že takoj naredil dober vtis – z nami je vzpostavil odprt, prijeten odnos, vse od prvega dne nam je dajal občutek enakovrednosti, čutili smo zaupanje v nas. S profesorjem Božičem smo lahko sproščeno kramljali, lahko pa tudi resno diskutirali o Prešernu in slovenski literaturi. Spoštoval je naše mnenje.

Ko je profesor Božič predaval, ga je bilo užitek poslušati. Spretna uporaba besed in podrobnih opisov so njegov govor naredili zanimiv. Zavzeto smo poslušali o njegovem raziskovanju leposlovja, fasciniral pa nas je njegov neverjetni spomin za dogodke in besede, ki so bile izrečene. Povezoval je dogodke in spomine, pred nami pa so se tako slikovito odvijale zgodbe, ki so prinašale nove poglede in interpretacije, predvsem Prešernove poezije.

Spomnim se predavanja, ko nas je profesor prosil za lastno interpretacijo neke Prešernove pesmi. Suvereno sem podala svojo – napisala sem, kar mi je prišlo na misel, profesor pa se je začel iz vsega srca smejati. Nato mi je dejal: *»Kolegica Brankovič, vseč mi je, kako razmišljate, vendar tokrat ste brcnili v temo. Interpretacija poezije ni trenutno razumevanje prebranega, je več, je razumevanje preteklega dogajanja in okoliščin.«* Od takrat dalje sem z njegovo usmeritvijo postajala zrelejša, obogatena z novimi orodji in znanji in postopoma pri interpretaciji nisem imela več težav.

Zaradi vseh preteklih izkušenj sem profesorja prosila za mentorstvo pri magistrskem delu. Kot mentor je v meni vzbujal še večje spoštovanje – usmerjal me je, dajal nasvete, verjel vame in me spodbujal, da sem uspešno dokončala študij. Na zadnji konzultaciji mi je rekel: *»Kolegica Brankovič, verjamem, da boste dobro opravljali svoje poslanstvo, vesel sem, da sva sodelovala.«* Na zagovoru magistrskega dela sem ga zadnjič videla. Ponosen je bil na moje delo,

jaz pa, da sta s prof. dr. Barbaro Pregelj spremljala moj razvoj in mi dala dobro popotnico za mojo poklicno pot. Oba sta ves čas verjela in zaupala vame in zato vedno verjamem in zaupam svojim učencem.

Božičev zapis na Facebooku, da se bori z zahrbtno boleznijo, me je pretresel. Nisem mogla verjeti prebranemu. Upala in verjela sem, da bo to pošast premagal. Dal je vse od sebe. Prof. dr. Zoran Božič je preminil. Pospremili smo ga k večnemu počitku.

Počaščena sem, da sem bila njegova študentka, z veseljem pa lahko rečem, da sem sedaj res »kolegica Brankovič«, četudi me je profesor tako nazival že vse od začetka študija.

Hvala za vse, prof. Božič, pogrešamo vas!

Ernesta Dejak Furlan in Sonja Žežlina

Šolski center Nova Gorica in Slavistično društvo Nova Gorica

IŠČOČ BESEDE

*Ko so besede smiselne,
je lahko ostati nem,
toda šepni mi senca,
ker veš za vsak moj korak,
šepni mi, kako priti do besede
v tem nesmislu molka.*

(R. Z. Pršte)

Slavistično društvo Nova Gorica se prof. Zorana Božiča hvaležno spominja. Povezujejo nas spomini na dogajanje in razdajanje, na raziskovanje in snovanje, na strokovne debate in kramljanje. Zoran Božič je bil dejavno vključen v Slavistično društvo Nova Gorica vse od začetka poučevanja na Goriškem. Leta 1985 je bil predsednik Slavističnega društva Nova Gorica. Pogosto se je spominjal slavističnih zborovanj v našem prostoru v letih 1980 in 1985 ter slavističnih kongresov 2001 in 2013. Priprava slednjega, 24. slavističnega kongresa, ki se je odvijal v Vipavi in Novi Gorici, nas je zelo povezala. Zoranove besede niso bile zgolj organizacijske, obdaril nas je z neštetimi podatki, zgodbami in anekdotami. Njegov hiter in odločen korak nas je peljal na širna polja literature, zgodovine, jezika ... In toplih medčloveških odnosov. Pa tudi v sadovnjak Pod skalco.

Zorana smo občudovali tudi zavoljo dobrega spomina. Podatki, s katerimi nas je bogatil, niso bili nikoli samo golo naštevanje ali hladen zapis, saj je rad delil: delil znanje številnim generacijam dijakov in študentov, med svoje kolege v zbornici in med nas v društvu. Kot tisti kostanj v Cankarjevi črtici, ki je trosil svoje listje takrat, ko so vsi drugi že spali, ki je dajal posebno moč zaljubljenecem in življenjsko energijo onemoglim. Dober spomin, smisel za drobne, a pomembne podatke iz preteklosti, mu je zagotovo koristil pri njegovem raziskovalnem delu za doktorsko disertacijo in pri delu na univerzi, nam pa je njegovo pomnjenje pomagalo, da smo lažje povezovali preteklost s sedanostjo in načrtovali korake za prihodnost. Tako so se rojevale številne ideje, kot npr. ideje o spomenikih oz. spominskih obeležjih. Leta 2010 se je porodila ideja o postavitvi spomenika Cirilu Kosmaču na naši aleji slavnih, ki pa žal ni bila uresničena. Vendar nam to ni vzelo poguma, tako da je Zoran v naslednjih letih

spremljal snovanje za postavitve spomenika Ljubki Šorli na prej omenjeni lokaciji v Novi Gorici (Erjavčeva ulica) in končno uresničitev zamisli v aprilu 2013. Leta 2020 pa se je uresničila še ena od tovrstnih zamisli, in sicer postavitve spominskega obeležja Ivanu Robu na njegovi rojstni hiši v Šempetru. Dejavno je sodeloval že od pobude za postavitve obeležja, pri srečevanjih z drugimi, saj je bil to skupni projekt Slavističnega društva Nova Gorica, avtorjeve nečakinje Laure Rob in Občine Šempeter-Vrtojba, kasneje pa so se temu pridružili še umetniki in OŠ Ivana Roba Šempeter pri Gorici. In končno je Zoran zaokrožil skupno delo z govorom na dogodku samem. V prispevku je analiziral delo Ivana Roba in osvetlil njegov doprinos v goriški prostor. Pesnika, ki je bil zadnja desetletja kar malo pozabljen, je predstavil kot avtorja, ki ni pisal zgolj resnobne literature, ampak tudi humorno, satirično poezijo. Ob tem je spregovoril tudi o odnosu, ki ga imamo do tovrstne poezije. Zoran je zapisal: »Ivan Rob ni France Prešeren in niti ni hotel biti France Prešeren. Je drugačen, je poseben, a vendarle dragocen pesnik in domoljub.« Tako ga je predstavil širši, ne zgolj strokovni javnosti. Ivana Roba je, tako kot številne druge slovenske avtorje, želel približati širši javnosti. Gotovo ga je k temu nagovarjalo tudi delo srednješolskega profesorja, ki ima pred seboj zelo raznolike poslušalce, vsem pa mora in želi priljubiti sebi ljube besedne stvaritve. Za širšo javnost je s tem namenom pripravil več predavanj, npr. Prešeren – sanjski labod ali bistroidni orel. Kolegi pa smo ga večkrat povabili, da je o Prešernu, Gregorčiču in drugih, njemu ljubih, spregovoril našim dijakom. Literaturo je želel popularizirati, a ne s plehkim populizmom, pač pa strokovno utemeljeno in podkrepljeno s številnimi zanimivimi podatki in povezavami. To mu je dobro uspevalo. Tudi zaradi izjemnega spomina.

Od kod mu ta moč za dajati, deliti, skrbeti, negovati? Te skrivnostne energije človek ne more najti niti v sadovnjaku, ne v znanosti in ne v umetnosti; ta moč je v globini duše, je v srcu, je v človeku, ki ljubi. Zoran je ljubil svoje delo, ljubil poučevanje, ljubil besedo, ljubil slovenščino. Zapisal je: »Jezik je čar, je strast, je svoboda! Jezik je vez, ki druži učitelja in zdravnika, zgodovinarja in matematika, pisatelja in filozofa: jezik razgalja, prepričuje in zdravi.« (družinski arhiv).

Odenki slovenščine je naslov 30. Primorskih slovenističnih dnevov. Zadnji naslov, ki smo ga skupaj izbrali, zadnji dogodek, ki smo ga skupaj snovali. Z zanosom kot veliko prejšnjih. Spomin zajema že iz leta 2011, ko smo v Bukovici pripravljali 21. Primorske slovenistične dneve na temo Aleksandrinke – motiv ekonomske emigracije v literaturi in kulturi. Bili so to časi, nenaklonjeni tovrstnim strokovnim dogodkom. Primanjkovalo je tako denarja kot volje.

Takrat smo se odločili dogodku dati širino, povabiti k poslušanju pa tudi sodelovanju vse, ki jih tema zanima. In uspelo nam je, tako da smo s tako mislijo vstopali tudi v načrtovanje PSD v Temnici, Bovcu in končno tudi jubilejnih PSD. Zoran se pri pripravi PSD ni udeleževal samo sestankov upravnega odbora, pač pa je dejavno sodeloval tudi na dogodkih samih. V Temnici je spregovoril o prvi svetovni vojni in njenih posledicah v srednješolskih berilih.

Ko smo leta 2015 gostili člane Slavističnega društva Ljubljana, je ponovno pokazal, koliko ve in kako mu je Nova Gorica pri srcu. To smo čutili ves čas. Takrat smo mu zaupali vodenje, saj nam je prej že večkrat dokazal, da mu gre to delo zelo dobro od rok. Za slavistični kongres 2013 je pripravil sobotno ekskurzijo v Štivan in druge kraje zamejstva. Pred pravo ekskurzijo smo se na pot odpravili samo člani društva z namenom, da dogajanje časovno uskladimo. Iz popoldanske obveznosti je nastala lepa in nepozabna dogodivščina.

Zoran je bil prešernoslovec in odličen poznavalec največjih pesnikov. Znal pa je prepoznati tudi globino preprostih besed in neznanih pesnikov. Enega takih je odkril na strokovni ekskurziji Po Cankarjevih poteh v Sarajevo, ki smo jo v društvu izpeljali leta 2010. To je bosanski pesnik Rasim Zlatan Pršte, ki ga je navdušil z aforizmi. Iskreno je bil navdušen nad obiskom v Sarajevu, na katerem smo spletli prijateljske vezi z dolgoletno učiteljico dopolnilnega pouka slovenskega jezika v Sarajevu Melito Osmanagić, ki nas je seznanila in spoprijateljila še z drugimi bosanskimi ustvarjalci. Duh prijateljskega iskanja lepote smo kasneje še večkrat podoživeli (*Večer bosanske poezije*, 2014). Zoran se je dobro znašel na govorniškem odru, za katedrom, pred mikrofonom, pa tudi v prijateljskem pogovoru. Prijetni in sproščeni so bili pogovori s sarajevskimi prijatelji. Prijetni, poučni in koristni so bili tudi pogovori z znanci, sodelavci, bivšimi dijaki, študenti ... za mizo, ob kavi, v avtu na službeni poti ... Ko smo se tako neobremenjeno pogovarjali, smo v Zoranu vedno znova našli skrbnega poslušalca. V pogovorih je iskal skupne točke in ne razhajanj.

Če in ko je bilo treba opažanja o položaju učitelja zastopati in se zanj boriti, se je Zoran zelo lepo znašel tudi v formalnopravnem okolju. Društvo ga je predlagalo za poslanca v državni svet, v katerem je lahko zagovarjal skupne interese. O statusu učiteljev in še posebej učiteljev slovenščine je veliko razmišljal in pisal. V govoru na zborovanju slovenistov v Novi Gorici leta 1985 je tako razmišljal o vlogi in statusu učitelja (družinski arhiv):

Prav je, da danes spregovorimo tudi o vrednotenju učiteljevega dela, predvsem pa o vrednotenju našega dela; sprašujem, kdo je tisti, ki je v našem imenu dvignil roko, ko so v skupščini sprejemali zakon o usmerjenem izobraževanju in je bil sprejet tudi tisti famozni člen, ki govori o do 23-urni učiteljevi tedenski učni obveznosti. S kakšnimi argumenti je bil za in ali se je zavedal posledic? Rekel bi samo tole; v tem stoletju se je delovna obveznost t. i. neposrednega proizvajalca ponekod zmanjšala za polovico (od 72 na 36 ur tedensko), medtem ko se zadnje čase učiteljeva delovna obveznost celo povečuje. Če ob tem vemo, da je danes učiteljeva plača le malo nad republiškim povprečjem, medtem ko je nekdanj lahko sam dostojno preživljal ženo in otroke, potem nam je hitro jasno, kateri poklic je naša samoupravna socialistična družba najbolj razvrednotila. Ali je potemtakem čudno, da je znanje v naši družbi tako malo cenjeno? Vsi vemo, da mora slavist ob 20-urni učni obveznosti krepko delati še doma, in da samo s pripravami, korekturami in samoizobraževanjem preseže 42-urni delavnik. Zato mislim, da bi morali zahtevati ustrezno spremembo zakona o usmerjenem izobraževanju, hkrati pa tudi utemeljiti razlike med obsegom dela pri posameznih predmetih. Nesprejemljivo je, da se vsaka šola zase bori za osebne dohodke, da učitelji ure in ure premlevajo pravilnike o delitvi dohodka, da ne nazadnje ponekod šolske naloge vrednotijo s po 15 minutami, drugod pa sploh ne. Vse to bi moralo biti urejeno enotno za vso republiko, saj imamo konec koncev tudi pedagoški inštitut. Menim, da ne potrebujem takega samoupravljanja, ko se lahko prepiraš zgolj o tem, kako razdeliti dohodek, ki ti ga kot plačilo za tvoje delo določijo drugi, menim, da ne potrebujemo take svobodne menjave dela, ki lahko samo še poglobi razlike med šolami. Žalostno je, da mora učitelj razmišljati o denarju, žalostno, da se mora zanj boriti. Pri tem niso oškodovani samo učenci, oškodovan je naš narod. Kriza šolstva je še kako tudi kriza slovenstva.

Dodamo lahko samo še: žalostno je, da se po toliko letih lahko še danes v celoti strinjamo s povedanim. Opominjal je tudi na razmerje med poklicno in splošno maturo, na neustrezne učne načrte in neurejene oz. nepoenotene kriterije učiteljev slovenščino. Razočarano je ugotavljal, da učitelj slovenščine izgublja svoj status, ki bi ga kot učitelj maternega in učnega jezika moral imeti. Vloga stanovske organizacije bi po njegovem mnenju morala biti večja, aktivnejša.

Oktobra 2019 smo njegovo delo predstavili v pogovoru v Goriški knjižnici Franceta Bevka. Hvaležni in ponosni smo skozi odgovore Aniki Velišček prepoznavali pronicljivost znanstvenika, natančnost in predanost pedagoga, širino in znanje svetovljana ter čisto ljubezen očeta in moža. Po več kot uro dolgem pogovoru je ena od poslušalk iz nabito polne dvorane vprašala: »In kdaj bo nadaljevanje?«

A nadaljevanja ne bo. Veliko načrtov je ostalo neuresničenih. Ostajajo skupni koraki, skupna doživetja. Ostajajo njegova dela. Ostaja to, kar je ljubil. Ostajata neskončnost in razsežnost. In mi, nemi ob vsem tem, iščoč besede v tem nesmislu molka.

Zoran, pogrešamo te.

**Inga Krusič Lamut ter sodelavke in sodelavci
na Srednji ekonomski in trgovski šoli
Šolski center Nova Gorica**

O ŽIVLJENJU IN DELU ZORANA BOŽIČA

Razmišljam o zgodbah, storijah iz različnih okolij, zanimivostih iz življenja, pikantnostih iz literarnih del, razmišljam o širini misli in velikih dejanjih. Razmišljam o kolegu Zoranu Božiču.

Moj prvi spomin na Zorana Božiča sega v moja srednješolska leta, ko sem bila dijakinja takrat še Šolskega centra za blagovni promet Nova Gorica. Spomnim se, kako je na šolskem hodniku v prvem nadstropju vodil plesni krožek. Z veliko mero humorja, a z jasnim ciljem: naučiti mladino vsaj osnovnih plesnih korakov. Ta osredotočenost na cilj je bila prisotna tako v njegovem pedagoškem delu kot tudi pri sodelovanju in vključevanju v druge šolske aktivnosti. Zoran je vedno znal pogledati na stvari širše in dodati tisto, kar se je najprej zdelo preveč, vendar je bilo tisto pravo.

Zoran Božič se je zaposlil na takratnem Šolskem centru za blagovni promet leta 1979. Kasneje se je šola preimenovala v Srednjo družboslovno in ekonomsko šolo. Dijaki takratnih generacij se ga kot učitelja spominjajo z velikim občudovanjem, saj so pridobljeno znanje ponesli tudi v gradnjo uspešnih karier. Nekateri med njimi so danes pomembne osebnosti. Veliko kasneje se je šola preimenovala v Srednjo ekonomsko in trgovsko šolo in leta 2013 postala del Šolskega centra Nova Gorica. Zoran je s spreminjajočim se kolektivom potoval skozi vse te spremembe.

Sodelovala sva kot učiteljska kolega, kasneje, ko sem postala ravnateljica šole, pa sva bila vključena v razvojne projekte na področju prenove takratnega programa Ekonomska gimnazija. Sodelovanje z njim je bilo vedno zanimivo.

Zoran je vsa leta poučeval slovenščino v različnih programih in prav z vsemi dijaki je uspel vzpostaviti učinkovit način dela. Pri Zoranu nikoli ni šlo le za ocene, vedno je pri dijakih iskal iskričnost in radovednost.

Svoje pedagoško poslanstvo je uresničeval tudi kot asistent za predmet Uvod v študij slovenske književnosti in literarna teorija na Šoli za slovenistične študije Stanislava Škrabca v Novi Gorici; bil je docent za književnost na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici in predavatelj na mnogih dogodkih.

V svojem delu je užival, kar potrjuje tudi njegova odločitev, da popelje svojo generacijo dijakov na poklicno maturo, čeprav bi se lahko že upokojil. To smo takrat razumeli kot simboličen znak prehoda iz statusa zaposlenega v status upokojenca. Dejansko smo ga v prihodnosti videli v številnih aktivnosti, saj ni bil samo učitelj in predavatelj, bil je vsestransko aktiven v ruralni in urbani sferi bivanja. Življenje pa je ubralo svojo pot.

Ko sem pripravljala ta zapis, sem si rekla, da moram vanj vključiti tudi misli mojih sodelavk in sodelavcev, ki so ga poznali in z njim delali dolgo let. Tako bo moj zapis postal večplasten, izrazil bo nianse njegove osebnosti. In tukaj so njihove misli.

»Zorana se spominjam kot zelo razgledanega človeka. Spominjam se zanimivih pogovorov v mali zbornici tako o literaturi kot tudi o aktualnih dogodkih. In seveda pogovorov o njegovem sadovnjaku. Na Zorana se bom vedno spomnila tudi, ko bom obiskala »staro« Gorico. Z dijaki smo se udeležili njegovega vodenja po mestu in z velikim veseljem prisluhnili zanimivi razlagi o mestu, o judovski skupnosti v mestu, bivanju in življenju Simona Gregorčiča ter obisku Primoža Trubarja v Gorici.«

»Zoran – ljubitelj starih sadnih dreves in vsega lepega.«

»Vem, da je bil Zoran izjemno priljubljen učitelj in priljubljen sodelavec. Tudi zato, ker je bil strasten in duhovit pripovedovalec zgodb, opisovalec literarnih junakov, dober poznavalec zgodovine, objektivni kritik družbenega in političnega dogajanja. In iskren ljubitelj narave.«

»Na mojem vrtu se bohota marelica, ki je po zaslugi Zoranovega znanja s področja sadjarstva ter ljubezni do starih sadnih sort nastala iz divje slive.«

»Never say goodbye, because goodbye means going away and going away means forgetting. (Peter Pan) V trenutkih, ki sem jih delila z Zoranom – čeravno jih je bilo le nekaj – čutim, da sem mu pustila odtis ali dva. Vsekakor jih je on veliko pustil meni, veliko modrega, odprtega in dobrosrčnega. Sodelovati z njim mi je bilo v zadovoljstvo in veselje. Vedno vedrega duha, radoveden in nasmijan. Popotnik tega planeta, ki je z mano delil zgodbe, poezijo in nauke ter slike narave. Prijeten človek, topla oseba. Hvala za vse. Misli in spomini so tisto, kar me spodbuja za pozitivno prihodnost. Hvala, učitelj dobrega, na valovih prijaznih besed in z nasmehi na obrazu.«

»Zanimiv pripovedovalec, prijazen, vedno pripravljen na pogovor in nasvet. Sadje iz njegovega sadovnjaka smo večkrat okušali tudi v zbornici.«

»Ko človek odide, je naenkrat mozaik nepopoln. Kdo ga lahko zapolni? Nihče. Ostaja spomin, ki nas poveže z osebo. In Zoran je bil izredno razgledan, ustvarjalen, vedoželjen, dober retorik. S svojim odličnim spominom je priklical preteklost in jo povezal s sedanjostjo.«

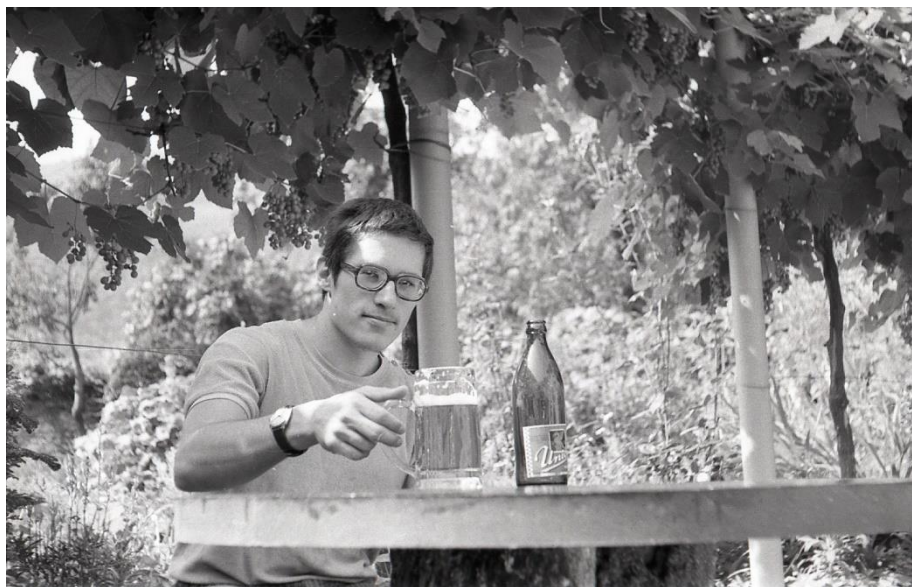

Mladost v Kranju (Foto: Arhiv družine Božič)

Študentska leta (Foto: Arhiv družine Božič)

Bratje Božič (Foto: Arhiv družine Božič)

Dr. Irena Avsenik Nabergoj
Univerza v Ljubljani in ZRC SAZU

ZORANU V SLOVO

Zelo težko pišem o Zoranu, ker je težko sprejeti, da ga kar ni več. Še vedno se namreč zdi, da živi med nami. Morda se tako zgodi z ljudmi, ki so ti bili v nekem obdobju življenja blizu, s tistimi, ki so zaznamovali tvoje življenje s čim lepim, dobrim, prijaznim, posebnim.

Obdobje več kot desetih let, ko sem na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici, prvotno poimenovani Šola za slovenske študije Stanislava Škrabca, sodelovala z Zoranom, prežema polno lepih spominov. To je bilo na samem začetku delovanja tamkajšnje Slovenistike, v času, ko jo je zelo uspešno in zavzeto vodila kolegica dr. Aleksandra Bizjak Končar. Predavanja je v prvem letniku obiskovalo več kot štirideset študentov in študentk, njihovo sodelovanje je bilo izjemno. Z Zoranom sva sodelovala pri predmetu *Uvod v študij književnosti z literarno teorijo*, ki sem ga prevzela po svojem spoštovanem profesorju, akademiku Matjažu Kmeclu, ter pozneje še pri predmetu *Izbrana poglavja iz starejše slovenske književnosti: književnost Ivana Cankarja in Franceta Prešerna*, ki sva ga z Zoranom oblikovala sama in je bil med študenti vseh letnikov zelo priljubljen. S pravim navdušenjem sva zanje leta 2006 organizirala tudi pot v Oglej in Devin, kjer se je Zoran izkazal z odličnim poznavanjem splošne, kulturne in literarne zgodovine, študentki Tanja Bratina in Janja Plesničar pa sta vtise in čudovite posnetke s poti shranili na CD-ju in nam jih predstavili na enem naših predavanj.

Z Zoranom nisva sodelovala le pri vsebinski pripravi, temveč tudi pri izvajanju skupnih ustnih izpitov iz Cankarja in Prešerna. Ker sva oba pridobila tako dodiplomsko kot tudi podiplomsko izobrazbo na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete UL, so naju med drugim povezovali živahni pogovori, polni lepih spominov, pa tudi humornih anekdot, povezanih z najinim študentskim življenjem ter profesorricami in profesorji, ki so ga zaznamovali z ljubeznijo do naše domovine, do slovenskega jezika in književnosti. Z veseljem se spominjam

tudi najine skupne poti na Slovenski slavistični kongres leta 2009 v Monoštru v Slovenskem Porabju.

Ob strokovnih temah, ki so jih polnili živahni pogovori o Prešernu in Cankarju, o različnih drugih osebnostih iz zgodovine slovenske književnosti ter aktualnih temah iz kulturnega in literarnega življenja, sva se v odmorih med predavanji ali po njih na kavi v Rožni Dolini pogovarjala še o različnih drugih, tudi bolj osebnih temah. Rad je povedal kaj o svojih novogoriških dijakinjah in dijakih in mi večkrat kakšnega oz. kakšno tudi predstavil. Ne le od njih, temveč tudi od svojih študentk in študentov sem slišala, da ga imajo zelo radi, saj da jih veliko nauči in vsako snov vselej predstavi zanimivo in privlačno. Rad je povedal tudi kaj o svojem sadovnjaku, ki ga je z ljubeznijo obdeloval. Ob načrtovanju predavanj za prihodnje leto v prvih septembrskih dneh se je v pogovorih večkrat dotaknil te svoje ljubezni in mi nekoč na primer pisal: »Razredi so še kar, baraka v sadovnjaku je že skoraj končana, prvi cepiči so se prijeli. Kako si pa ti? ...«

Zoran je bil vesel, prijazen, odprt in iskren sodelavec, poln ljubezni do življenja in ljudi. S svojo znanstveno monografijo iz leta 2010 *Slovenska literatura v šoli in Prešeren*, ki je leta 2014 v skrajšani obliki izšla tudi v Nemčiji v angleškem prevodu, je pomembno prispeval k razumevanju del največjega slovenskega pesnika in k zgodovini njihove recepcije ter s tem odprl nove poti k njihovemu vrednotenju in interpretaciji. Zanimale so ga še neobdelane teme, povezane s slovenskim jezikom in književnostjo, kot je na primer recepcija prve svetovne vojne v srednješolskih berilih v obdobju med obema vojnama, predstavitev ženskih avtoric v srednješolskih berilih, dela Antona Tomaža Linharta, pa Franceta Bevka in Cirila Kosmača, pa didaktična vprašanja in vprašanja kanonizacije idr. Širok razgled je imel tudi po svetovni književnosti ter pripravljal učno gradivo o njenih različnih obdobjih ter avtoricah in avtorjih, kot na primer o Shakespearju, Byronu, Hemingwayju in Orwelu.

Zdi se, da je bil v njem neizčrpen vrelec zanimanja za umetnost jezika in besede nekdanj in danes, a tudi redka razgledanost po množstvu drugih tem, povezanih mdr. z geografijo, botaniko, zgodovino, ljudmi in etnološko dediščino slovenskega prostora. Težko je verjeti, da je presahnil ta vrelec.

Pogrešali te bomo, dragi Zoran.

Dr. Barbara Pregelj

Fakulteta za humanistiko Univerze v Novi Gorici

(SO)GOVORNIK ZORAN BOŽIČ

Z Zoranom Božičem sva se spoznala na prvem srečanju ob začetku delovanja novogoriške slovenistike, jeseni 2005. Odtlej sva ob različnih skupnih projektih imela obilo priložnosti za vzpostavljanje dialoga, v katerem se je Zoran zares odlikoval in za katerega sem mu izjemno hvaležna. Eden od njih je bil tudi predmet iz starejše slovenske književnosti, ki sva si ga delila in v okviru katerega je naš najsodobnejši prešernoslovec predaval - seveda Prešerna. Skupna predavanja so terjala precej usklajevanja, tako vsebinskega kot didaktičnega, predvsem pa tega, ki je zadeval ocenjevanje dela študentk in študentov. Zdi se mi, da sva se pri tem zelo ujela, saj sva oba nekako iskala zelo neposreden stik s študentkami in študenti, kar seveda ni samoumevno. In zato sva ob telefonskih pogovorih in e-sporočilih pogosto posedela tudi v stavbi UNG bližnji Rusi hiši.

V okviru dogajanja na novogoriški slovenistiki sem imela priložnost Zorana poslušati na mnogih simpozijih, kjer je predstavljal izsledke svojih raziskav. Pogosto je govoril o zastopanosti posameznih avtorjev v šolskih berilih. Leta 2006 sva enega od simpozijev, tistega, ki je ob obeleževanju stote obletnice smrti Simona Gregorčiča potekal v Kobaridu, organizirala tudi skupaj. Skupaj sva uredila tudi monografijo *Pogledi na Simona Gregorčiča*, ki sva jo predstavila v *Jeziku in slovstvu*, pa tudi na slavističnem kongresu »Živeti mejo« v Trstu oktobra 2007.

Pomembna postaja na najini skupni poklicni poti je bil študijski obisk Valencije jeseni 2006, kjer smo slovenski udeleženci in gostitelji s tamkajšnje univerze med drugim izvedeli, da je Zoranov oče kot partizan poznal razne borbene pesmi, ki so jih s kolegi spesnili v slovenščini in peli na melodije tujih pesmi. Očetu in Zoranu je bila še posebej ljuba pesem *Díme dónde vas, morena*.

Del, v katerega je njegov odhod najbolj zarezal, je bilo skupno mentorstvo pri diplomah, kjer sem z njegovim soglasjem prevzela nekatere obveznosti. Naša sva se tudi na področju didaktike. Znotraj tega je mene zanimal Zoranov pogled na bralnomotivacijske strategije, s katerimi se ukvarjam v zadnjih že skoraj desetih letih, njega pa španske (in malo tudi moje) izkušnje s proznimi priredbami zapletenih baročnih pesnitev Luisa de Góngore. Španski didaktiki so

namreč spoznali, da sta šolajoča se bralec in bralka lahko v njegovih metaforah metafor uživala le, če sta besedilo pesnitve najprej spoznala v prozni obliki in potem opazovala ustvarjalni proces, skozi katerega je šlo besedilo, dokler ni dobilo končne pesniške oblike. Zoran je premišljeval, kako bi v prozo prelil Prešernov *Krst pri Savici*. Didaktizacija le-tega z bralnomotivacijskimi strategijami je bil projekt, ki ga nisva uspela niti začeti. Prav tako nisva uspela izpeljati nekaterih načrtov za izdajo knjig. Ob vsem navedenem je bil Zoran (skupaj s sinom Gregorjem in Marino Gumzi) namreč avtor in urednik čudovite monografije o *Starih sadnih sortah na Goriškem*, ki je že pošla. Nazadnje sva si izmenjala nekaj knjig, tiste, ki je nastala prav zanj (in ki je nenazadnje namenjena vsem nam), *Na življenje!* ni več dobil.

O vsem navedem sva torej pogosto govorila, a v tem zapisu bi rada osvetlila še eno Zoranovo močno področje: njegove bolj efemerne pogovore, pri katerih je, tako se je vsaj zdelo, z veseljem sodeloval in jih tudi suvereno odpeljal. Merim na vrsto pogovorov in okroglih miz: okroglo mizo, ki jo je s študentkami novogoriške slovenistike imel na simpoziju o Jolki Milič maja 2006 v sežanski knjižnici in se ga je izjemna prevajalka, pozneje ovenčana z Lavrinono diplomom, še posebej razveselila. Vodil je tudi pogovore ob predstavitvah znanstvenih monografij Irene Avsenik Nabergoj in Katje Mihurko Poniž pa predstavitev vseh literarnih zgodovinarjev z novogoriške slovenistike v Bevkovi knjižnici. Nazadnje smo tako skupaj v plaščih sedeli v paviljonu na novogoriškem knjižnem sejmu decembra 2018, ko smo se spraševali, zakaj pisati in govoriti o ženskah.

Kljub temu da sem v svojem osebнем pogledu in zato tudi zelo ozki perspektivi zajela le del tega, kar je bil Zoran Božič, je, tako vsaj menim, očitno, da je literaturo zajemal z veliko žlico. Mislim, da bi to lahko zapisala kar za vse njegovo življenje. Tako kot je segal na različna literarna področja, je reflektiral tudi zanj najpomembnejša družbena vprašanja, tako na lokalnem, primorskem, kot tudi nacionalnem nivoju: govoril je o volilnem sistemu, vlogi šolstva v družbi, oglašal se je ob okoljskih vprašanjih. Pogosto je ravnal kot angažirani intelektualec, in ko tako od daleč in v pretekliku gledam nanj, se mi zdi, da je to počel preprosto zato, ker mu je bilo mar. A ne zase, temveč za skupnost.

Upam, da je moj razmislek vsaj malo podoben temu, ki ga je opravil, preden se je poslovil in ga je Stanley Kunitz opisal z besedami: »Ko se ozrete nazaj na svoje življenje in razmislite, kaj je svet dobil zaradi vaše prisotnosti, vaše bežne prisotnosti, ne morete mimo svojih umetnin, kakršne koli že so. To je vaš dar svetu v zameno za dar, ki ste ga od njega prejeli – dar življenja.« Upam, da se

je tudi Zoran Božič strinjal z mano, da je bilo življenje tudi zato, ker smo ga poznali, preprosto bolj radodarno do vseh nas. In da je svet kljub vsem krizam, ki smo jih v zadnjem času doživeli (ali pa s tem zavedanjem tudi zaradi njih), zapustil boljšega, kot je bil tisti, v katerega se je rodil. Naj zato ta zapis sklenem z opisom ilustracije, ki mu je bila namenjena, a je ni dobil in z vizualno ubeseditvijo tega, kar sem mu skušala povedati v zadnjih pogovorih, ko nisem mogla vedeti, da se bo tudi zares tako hitro poslovil. Sladica na risbi je, tako kot vsak od nas in Zoran še posebej, tako posebna, da nima svojega poimenovanja v slovenščini. Poimenovanje zanjo smo si izmislili, hkrati s tem pa smo si na novo izmislili tudi njeno vsebino.

Malinc

Dr. Klemen Miklavič

Župan Mestne občine Nova Gorica

**BITI DRUŽBENO-POLITIČNO AKTIVEN
O temah in kritičnih razpravah z dr. Zoranom Božičem**

Z navdušenjem sem sprejel vest o dogodku in zborniku, ki jemlje navdih iz življenja in dela ter družbene vloge delavca, misleca, humanista, slovenista, literarnega zgodovinarja, sokrajana in prijatelja dr. Zorana Božiča. Slavističnemu društvu se zahvaljujem za povabilo k oddaji prispevka za zbornik.

Prispevek za zbornik bo kajpak družbeno-politično obarvan, saj je moja izkušnja z dr. Zoranom Božičem povezana prav s to razsežnostjo njegovega družbenega delovanja. Med drugim so ga v zadnjih letih njegovega življenja občanke in občani izbrali za mestnega svetnika Mestne občine Nova Gorica. Vpet je bil torej v politiko, ali kot bi rekel Aristotel, v urejanje javnih zadev. Izvolitev v mestni svet sicer ni pomenila začetka političnega udejstvovanja. Dr. Božič je celotno življenje posvečal javnemu dobremu, družbenemu napredku in blagostanju. K vsemu temu je prispeval v drugih vlogah, zlasti kot učitelj, profesor, družbeno angažiran zagovornik šibkejših, varuh narave, negovalec kulturnega in ljudskega izročila, raziskovalec in pisec.

V smislu družbeno-političnega delovanja je skupnost dr. Božiču hvaležna za njegov prispevek k demokratizaciji skozi udejstvovanje na lokalni ravni, v svojem kraju, neposredno v stiku z ljudmi, izročilom in vsakdanom. V svojih stališčih in idejah je izhajal iz načel in trdne drže. Iskal, predlagal in promoviral je sistemske rešitve za napredek demokracije in neposrednejšega odločanja ljudi. Ni maral pragmatičnega podrejanja velikim interesom in sklepanja kompromisov na račun javnega dobrega. Pri temu je bil meni in najinim sopotnikom pomemben zgled in vodilo.

Pogosto sva se pogovarjala o pomenu izraza »aktivist« in odpirala polemiko o tem, kam pluje demokracija v dobi poplave informacij in odtujitve medijev od njihovega primarnega političnega oz. demokratičnega poslanstva. Tako kot se danes sprašuje vse več kritičnih opazovalcev razvoja politične komunikacije, se je dr. Božiču že pred leti porajalo vprašanje o razredni pristranskosti javne oz. medijske komunikacije in nemoči tistih, ki skušajo to problematizirati. S tem seveda nimam v mislih strankarske pristranskosti, temveč sistemske ukrivljenosti v idejno in vrednotno polje, s katerim se istovetijo zlasti

urbanizirane družbene skupine srednjih in višjih dohodkovnih razredov. Najina pripadnost tej družbeni skupini je podkrepila legitimnost tozadevne kritike. Šlo je torej za samorefleksijo in samokritiko. Vprašanje je, ali niso morda druge družbene skupine zaradi tega usodno zapostavljene in do kolikšne mere. Ali na ta način morda ne sprožamo družbenih napetosti in napajamo latentnih konfliktov?

Neposrednost in odločnost pri zahtevah za zdravo okolje in zdravje ljudi je ena vzhajajočih tematik, ki združuje lokalni aktivizem in spodbuja tvorbo zelene civilne družbe. Na tem polju je bil dr. Božič med prvimi in najglasnejšimi. Danes ima zeleni aktivizem drugačno podobo kot v časih, ko je vzniknil in ko so se oblikovale prve zelene politične stranke. Naravnani so neposredne izzive, ki vplivajo na kakovost slehernikovega vsakdanjega življenja. Ljudje se v takšnih okoliščinah zoperstavljajo nakopičeni moči – zelo pogosto so šibkejša stran. Prav zato je dr. Božič izpostavljal, kako pomembno je, da je lokalni aktivizem pristen, rase iz lokalne pobude tistih, ki so neposredno prizadeti. Izvoljeni predstavniki lokalne skupnosti pa morajo s takšnimi pobudami tesno sodelovati.

Ne glede na moč in vplivnost interesov, ki bi ogrožali zdravje ljudi in narave, je veliko takih, ki povedo, kar menijo, da je prav. Toda, ali v kakšni bitki tudi zmagajo? Ali uspejo vzbuditi potrebo po spremembah in prisilijo industrialce k investiranju v čistejšo tehnologijo ali celo dosežejo umik obremenjujoče industrije iz naseljenih okolij? Žal zelo redko. Tudi pri tem vprašanju se zlahka zatečemo v razpravo o delovanju družbenih sil in železnemu pravilu hegemonije dominantnih družbenih skupin. A tu ne govorimo o elitah, temveč o prav tistem delu družbe, kateremu pripadam tudi sam, ki vzdržuje hegemonijo nad idejami in interpretacijo družbenih norm in vrednot. Družbena moč izvira iz kapilarne ravni družbenega tkiva. Malokateri politik je zbral pogum in v svoji predstavniki vlogi zahteval pravico za prebivalce srednje Soške doline, kjer je industrija vzela zdravje in življenja domačinov in delavcev – lokalni diskurz se oklepa družbenega položaja tovarne, ki zagotavlja delovna mesta in financira lokalna društva in organizacije.

Dr. Božič je ostajal zvest načelom in pragmatizmu. Z načelnim in konsistentnim aktivizmom je Zoran navdihnil mnoge mlade družbene in politične aktiviste, ki verjamejo v demokracijo na strani ljudi in ki se ji posvečajo. V svojem specifičnem aktivističnem slogu je opozarjal na krivice v Posočju, in to še preden se je odvil referendum o vodi in preden je v Zasavju aktivistom uspelo zapreti cementarno. Uspehi aktivizma nam govorijo, da v vseobsegajočem

pesimizmu razuma obstajajo kalčki optimizma ljudske volje. Poganjajo kot teloh izpod snega. Morda sled optimizma vodi prav do gibanj in aktivistov, ki se ne uklanjajo mnenjskim vodjem iz socialnih omrežji in ne nasedajo potvorjenim podobam sveta, ki jih med seboj dogovorijo lastniki medijev in podjetij za raziskavo javnega mnenja. Ljudje bodo morali skupaj okrepiti kritično maso, da bodo dosegli poravnavo škode za srednjo Soško dolino. Moralna obveznost družbe in oblasti je, da te kraje razbremeni industrije, ki je tam prisotna skoraj stoletje in agresivno spreminjala življenjske pogoje.

Pesimizem razuma pa preglasi tudi ena najpomembnejših družbenih ustanov: šola. Pravzaprav so ključnega pomena izjemni in po svojem zanesenjaštvu izstopajoči učitelji. To so tisti učitelji, ki jih žene posebna strast do spoznavanja mladine in posameznikov. To so tisti učitelji, ki spodbujajo čisto vsakega posameznika, v njem prepoznajo talente, hkrati pa krepijo skupnostni duh, solidarnost in družbene vrednote. Takšen učitelj je, po besedah dijakov, bil tudi dr. Božič. Šola je ena izmed ustanov, kjer je Zoran prav tako pustil ogromen družbeni pečat. Več generacij je Zoran navdihoval in pospremil na življenjsko pot. Bil je povsem predan učiteljskemu poklicu in odraščajoči mladini. Z njegovim dobrim in posebnim poučevanjem ni posredoval le znanja svojim učencem, temveč je vzgajal razgledane, odgovorne in kritične državljane, predvsem pa poštene in sočutne ljudi. Zoran je v svojem učiteljskem opusu družbo pomagal oblikovati, jo izboljšati. Tisti, ki delamo v šolstvu, pravimo: »Kakšno družbo bomo imeli, je odvisno od tega, kakšno šolo postavimo.« Dr. Božič je postavil zgled učitelja, ki tvori šolo za povezano skupnost in dostojno demokratično družbo. Zapustil je upanje, da ljudje s svojo dobroto, sočutjem, razumevanjem sočloveka in narave, zaupanjem in kančkom naivnosti lahko spreminjamo svet. Spreminjamo svet na bolje.

Katja Kogej

Etnologinja in naturopatinja

SPOMINI NA ZORANA BOŽIČA

Izvedela sem samo, da je zbolel. In me je zaskrbelo. Prebrskala sem svoje študijsko gradivo in iskala med možnimi vzroki. Kako je mogoče? Karla je moja predvidevanja potrdila.

Nikakor se ne morem spomniti, kje sva se najprej srečala. Se pa dobro spomnim, da sva si vedno imela veliko povedati. Pogovori z njim so bili čisti užitek. Govoril je umirjeno, zbrano in znal je neverjetno dobro poslušati. Verjamem, da je bil odličen profesor. Z njim bi lahko, v to sem prepričana, govorila tudi o zelo osebnih rečeh.

Z ženo sta rada obiskovala koncerte med burbonkami na Kostanjevici. Takrat sva večkrat govorila o motivu vrtnice v poeziji in literaturi. Beseda je pogosto tekla tudi o Brdih, ki jih je dobro poznal, pa seveda o sadjarskem izročilu in starih sadnih sortah. Njegov kompliment po predavanju o sušenju sadja ter o tovrstnih priložnostih za Goriško mi je resnično veliko pomenil. Njegove vedre pesmice o sadju (na FB) so mi vsakič polepšale dan, prej nisem vedela, da je tudi v pesnjenju tako spreten.

Srečanja z Ivanom M. ter nekaterimi drugimi so pred leti prinesli zamisel za projekt in potrebo po organizirani samooskrbi na Goriškem, predvsem s hrano. Po nekaj sestankih, ki pa so se vsakič sprevažali v povsem nekoristne smeri, smo v Novi Gorici odnehali. Skupaj z Nadjo Š. smo se odločili, da del projekta predstavimo briški občini. Predlagali smo ureditev premišljeno zasnovanega sadovnjaka starih sadnih sort, v katerem bi se Brici in drugi lahko oskrbeli s cepiči in sadikami starih, zdravih in preverjenih (ter v svetu zelo iskanih) sadnih sort, tudi posebnosti, ki jih drugod praktično ni več. Predlagali smo povezave z domačini, ki bi sadje lahko predelali v promocijska ter protokolarna darila visokega cenovnega razreda. Videli smo možnosti promocije in trženja starih sadnih sort kot edinstvene svetovne posebnosti. Prepoznali smo možnosti povezave s šolami, ki bi vzgajale o izročilu in pomenu dobrega sadja ter se tu nenazadnje oskrbele z vrhunskim sadjem za hrano otrok. Naleteli smo na povsem gluha ušesa. To je tudi Zorana globoko prizadelo.

Sadovnjak Pod skalco v Kojskem je bil logično nadaljevanje njegovih in Gregorjevih prizadevanj. Zelo je bil ponosen nanj in rad je povabil na ogled.

Vsako sadiko je dobro poznal in o njej vedel pripovedovati izjemno zanimive zgodbe. Vsak pogovor z njim pa je prinašal tudi zavedanje o prezrtih in neizkoriščenih možnostih za skupno dobro.

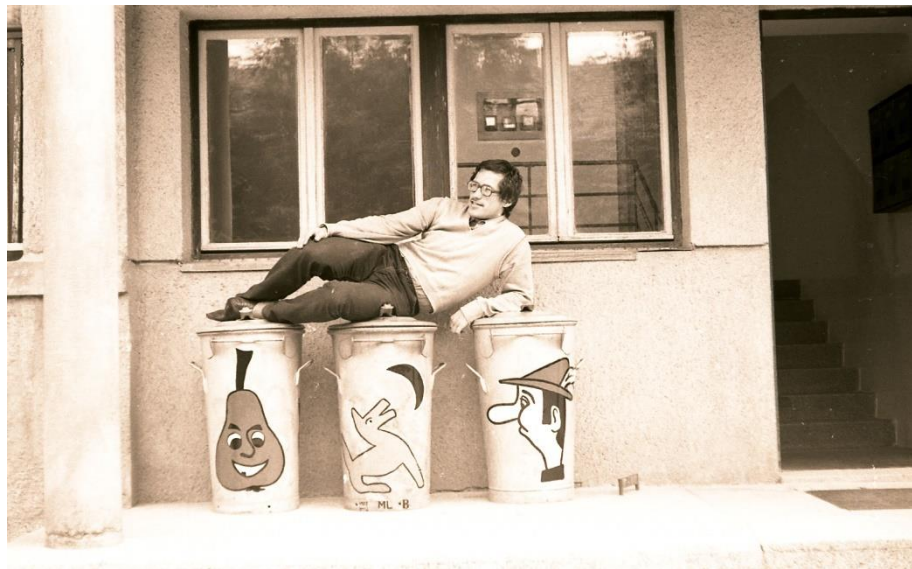
Nekega dne, povsem po naključju, zagledam na FB njegovo poslovilno pismo. Preberem in obsedim. Taka ne morem za volan. Nimam moči za klic. Nekega dne se srečamo v pasaži Ede. Klepetam z Zarjo, pride Zoran. Obe sva ga zelo veseli! S pohodnimi palicami, nasmejan, veder kot navadno. Kako si oddahnem! Mogoče pa le ni tako hudo ...

Na pogreb ne morem. Grem zvečer, ko pri Svetem Križu ni nikogar več. V zemljo zataknem vejico vrtnic in se poslovim. Že takrat vem, da ga bom zelo pogrešala.

Zoran z bratoma (Foto: Arhiv družine Božič)

Zoran z bratoma med služenjem vojaškega roka (Foto: Arhiv družine Božič)

V Avčah (Foto: Arhiv družine Božič)

Zoran s svojo teto Loro (Foto: Arhiv družine Božič)

***Nazadnje še, prijatljivi,
kozarce zase vzdignimo!***

Strokovni članki

Dr. Miran Hladnik

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

KAKO SE JE ZORAN LOTEVAL REČI

Zoran Božič je med slovenskimi literarnimi zgodovinarji prepoznaven zaradi pozornosti, ki jo je posvečal spletnemu objavljanju in razširjanju svojih spoznanj na portalih Academia.edu in ResearchGate, zaradi zavzetega vključevanja v strokovno, zlasti didaktično in prešernoslovsko diskusijo na forumu Slovlit in zaradi izčrpnega empiričnega zajema gradiva, ki je kulminiralo v njegovi disertaciji o Prešernu v šoli. Njegovo literarnovedno in družbeno delo je zgledno predstavljeno v geslu na Wikipediji, leposlovne in časopisne objave pa na Wikiviru.

Ključne besede: Zoran Božič, Academia.edu, Slovlit, Wikipedija, empirično prešernoslovje, literarna didaktika

Keywords: Zoran Božič, Academia.edu, Slovlit, Wikipedia, empirical Prešernology, didactic of literature

Academia.edu

Spletišče Academia.edu članom dnevno pošilja obvestila o tem, kdo jih je citiral, priporoča v branje to ali ono objavo na portalu in vabi, naj kaj recenziramo in ali celo napišemo za njihov novičnik (Letter). Meni večkrat priporoči v branje katero od Zoranovih objav ali pa mi pošlje veselo oznanilo, da me je citiral. Portal za Zoranove objave ve, ker je Zoran tja sistematično nalagal oz. odlagal vse svoje objave. Najbrž imam za to njegovo dejavnost nekaj zaslug tudi sam, na forumu Slovlit sem namreč od 12. februarja 2009 dalje, ko sem portal prvič omenil (delovati je začel nekaj mesecev prej, septembra 2008), poročal o zanimivih objavah na njem in nagovarjal kolege sloveniste, literarne zgodovinarje in jezikoslovce, naj tudi sami razširjajo svoja strokovna spoznanja prek tega kanala.

Veliko drugih mest za zastojkarsko objavljanje tedaj ni bilo. Uporabnik je sicer lahko naselil nekaj spletnega prostora, ki mu ga je dodelil internetni ponudnik, ali pa se je zavzel za kos spletnega prostora na strežniku inštitucije, pri kateri je bil zaposlen, vendar to ni bilo vedno enostavno. Ko je delodajalec zamenjal strojno opremo, so lahko brez opozorila izginile s spleta vse posameznikove naložene dragocenosti. Univerzitetni repozitorij še ni bil odprt, tudi za

ResearchGate še nismo vedeli. Sam sem se trudil s kopiranjem svojih objav na dLib in preizkušal za ta namen tudi Wikivir in Wikiverzo, vendar je Academia.edu brez težav pometla s konkurenco: pisci smo namreč tja lahko brez tehničnega znanja izvažali besedila v različnih formatih: golobesedilnem, v Wordu, pdf, kot sliko ...

V ozaveščenem delu strokovne srenje se je kljub temu pojavilo nezaupanje v to spletišče. Motila je njegova komercialna zasnova, ki ni bila v soglasju z odprto kulturo, in porajal se je sum, da bo slej ko prej začelo svoj servis zaračunavati.

Zoranovo objavo v *Slavistični reviji* Vrednotenje Prešernovih pesmi kot recepcijski problem sem uporabil v učbeniku *Nova pisarija* za primer razlik med sklicevanjem in navajanjem v revijah *Jezik in slovstvo*, *Primerjalna književnost* in *Slavistična revija*. Proti koncu knjige sem navedel njegovo disertacijo *Slovenska literatura v šoli in Prešeren* (2010)¹ skupaj z doktorati Roberta Jereba, Alenke Žbogar in Urške Perenič, ki so za izhodišče raziskovanja vzeli podatkovno zbirko. Zoran je z obsegom svoje podatkovne zbirke izrazito odstopal: ekscerpiral je vsa besedila 700 avtorjev v vseh 56 slovenskih čitankah.

Spletišče Academia.edu mi še vedno vsak mesec priporoči v branje katerega od Zoranovih spisov, 23. feb. 2022 npr. Spreminjanje in cenzuriranje besedil v srednješolskih berilih (1850–2010), in tako potrjuje Aškerčev verz, da »v delih svojih živel sam boš večno«.

Slovlit

Na Zoranove objave je forum Slovlit opozarjal od samega začetka, tj. od leta 2000, sam pa se je vključil med dopisnike in poročevalce 28. januarja 2006 z vprašanjem kolegom:

Spoštovani kolegi (in kolegice)!

V zapuščini dr. Henrika Tume v Novi Gorici se nahaja drobna knjižica, ki nima nobenih podatkov o avtorju, času in kraju izida. Očitno gre za izbor iz Prešernovih balad in romanc in legend, saj je njen naslov *Balade, romance in legende* (ne v gajici ne v bohoričici, pac pa v neki različici cirilice), v njej pa se nahajajo Prešernove pesmi *Hčere svet*, *Turjaška Rozamunda*, *Ribic*, *Lenora*, *Povodni mož* itd., ki niso

---

¹ Povezave na spletne objave so v spletni verziji prispevka na Wikiverzi.

prevedene v noben slovanski jezik, pac pa so samo transkribirane v cirilico. Zelo bi bil hvaležen za vsak namig, kaj ta rec je.

Zoran Božič

Dan pozneje sem objavil izčrpen odgovor Silva Torkarja. Zoran je 22. novembra istega leta načel didaktično vprašanje poenostavljenih ponatisov klasike:

Spoštovano vesoljno slovlitovsko občestvo! Zadnje čase se ukvarjam z didaktično zagonetko, kako približati našim srednješolcem recepcijsko zahtevno starejšo klasično poezijo. Ena od možnosti, ki jo je nakazal že prof. Karel Ozvald leta 1905, je predstavitev verzov v prozno obliko. Ta način prakticirajo tudi italijanski didaktiki, ko npr. skušajo približati Dantejevo Božansko komedijo.

Didaktične narave so v veliki meri tudi naslednji njegovi prispevki: 8. januarja 2007 Kvaliteten pouk v hribovski osemletki, 2. februarja 2007 Prešeren na natezalnici, 25. aprila Slovenščina dete ljubo, dete lepo o mačehovskem številu ur slovenščine v šoli. 8. februarja 2007 je srenjo razvedril s travestijo pod naslovom Študentu:

Kdo zna
lenobo premagat', ki jaše duha!

Kdo ve
ti mačka odgnati, ki kaže zobe
od poldne, ko vstaneš, do drugega dne!

Kdo uči
vbijat' v glavo vse kupe snovi,
pri tem sladko ležat' zaprtih oči
in misliti nanjo, ki burka ti kri!

Kako
bit' hočeš študent in ti pretežko
je v žepih nosit' al drobiž al zlato!

Stanu
se svojega reši, pa ne boš na psu!

Objava 11. februarja Naj Prešerna slavimo ali preklinjamo? je v spakedranščini napisana polemika z Mićem Mrkaićem, nadaljevala jo je Jolka Milič, tudi že blagopokojna. 6. maja je spraševal prešernoslovski del srenje, ali Aškerc res ni vedel za Pintarjevo redakcijo Prešerna. 9. maja je Klemen Lah opozoril na Zoranovo polemiko z Ministrstvom za šolstvo v časopisu *Delo*.

Nasploh je bila polemika Zoranu ljuba. Ko sem ob Trubarjevih slavnih leta 2008 nagovarjal, da se po Trubarjevem zgledu odvrnemo od vere staršev, tj. od ugodja v identitetnem potrjevanju, in se me je zato jezna lotila ena od Trubarjevih častilk, mi je Zoran 11. junija stopil v bran in se potem zapletel še v dialog z Alešem Bjelčevičem.

4. nov. se je spet z verzi odzval na »prepoved« rabe besede gornik v dokumentih Planinske zveze Slovenije. Takole so šli njegovi verzi:

Oj Triglav, moj dom, kako si krasan,
ob tebi poraja se kup mi vprašanj,
si gora, planina, mi v prsih ječi,
dilema res težka me strašno boli.
Je gornik ta človek, ki k tebi gre gor,
(vsi vemo, da takšen vsaj malo je nor),
je hraber planinec, ki gor ne prizna,
na sebi planinske le čevlje ima?

3. februarja 2009 je po Trubarjevo z »ljubi moji slovlitovci« povpraševal srenjo po avtorstvu nekaterih čitank: »V teh dneh končujem statistično obdelavo slovenskih srednješolskih čitank (od 1850 do 2000). Prosim za pomoč, saj mi manjkajo nekateri relevantni podatki.« Šlo je za Zoranovo doktorsko raziskavo.

28. februarja je vabil k diskusiji o literarnozgodovinskih metodah na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici. 11. maja se je zavzeto vključil v diskusijo pod naslovom Izumiranje znanstvene slovenščine.

16. avgusta je spet povpraševal po enigmatičnem berilu iz leta 1942, 26. septembra o domnevnem Ocvirkovem berilu, 29. septembra o Nevenki Gorup, avtorici berila 1974, 7. novembra o Ljudmili Rusi; srenja mu ni mogla dosti pomagati. 26. septembra je pisal na temo slovenskih maturitetnih esejev. 2. novembra je vabil k predstavitvi knjige sodelavke Katje Mihurko Poniž, pri kateri je prevzel moderacijo.

Stopili smo v leto 2010. 3. januarja je ob bolonjski reformi razmišljal, kako so se Slovenci od ustanovitve univerze upirali posegom v izobraževanje, ki so prihajali z vzhoda. 19. februarja je vabil v Gorico (Italija) na simpozij o Ljubki Šorli, 18. marca na simpozij o Cirilu Kosmaču v Tolminu. 20. februarja sem sam pokazal na članek v *Gorenjskem glasu*, ki sta ga napisala z bratom Draganom in predstavlja novoodkriti portret Antona Tomaža Linhartarja. 7. aprila je poročal o izidu knjige o lepi Vidi kolegice Irene Avsenik Nabergoj.

24. maja je poročal o ekskurziji novogoriške slovenistike v Trst in Hrastovlje. 30. junija sem objavil vabilo na njegov zagovor disertacije *Poezija Franceta Prešerna v srednješolskih učbenikih in njena recepcija* 6. julija na FF UL. 30. avgusta je objavil urnik seminarja o književnosti na maturi, pri katerem je tudi sam sodeloval z delavnico in predavanjem na temo *Gospa Bovary*. 31. avgusta je iskal prevoz za tri škatle knjig za učiteljico slovenščine v Sarajevu, 17. septembra je na simpoziju o Cirilu Kosmaču primerjal literarnozgodovinsko in šolsko kanonizacijo primorskih avtorjev Preglja, Bevka, Kosmača, Šorlija in Vuge.

3. decembra je v Trubarjevi hiši založba Tangram predstavila natis njegove disertacije. Dan prej sem objavil Zoranov dodatek, da bo na predstavitvi knjiga na voljo s 50-odstotnim popustom; takih reklamnih obvestil na Slovlitu sicer ni. V začetku decembra je s Prešernom nastopil na univerzi v Trstu. Konec decembra je pod naslovom Pouk slovenščine na dveh ravneh podprl idejo o dveh zahtevnostnih ravneh pouka slovenščine. Njegov zapis je bil deležen več odzivov kolegic, tema pa buri slavistične duhove še danes.

2011 je Zoran predstavljal svojo monografijo v knjigarni Konzorcij in v univerzitetni knjižnici v Mariboru. V *Dnevnikovem Objektivu* je pod naslovom Prešernove pesmi – strup v zlati posodi pisal o potvarjanju literarnih klasikov za šolske potrebe. 28. februarja se je pojavil v kazalu nastopajočih na Feiglovem simpoziju v Idriji, pa kot vsako leto na seminarju za maturo in v *Slavistični reviji*. 7. novembra 2011 smo na spletišču Kanala ob Soči lahko brali, kako je praznoval svojo 60-letnico (povezava ne deluje več).

In tako naprej vsako leto v drugem desetletju 21. stoletja, največ leta 2016, ko je njegovo ime najti vsaj v 29 sporočilih.²

---

² Pri iskanju imen in priimkov Google opozarja, da so »nekateri rezultati morda odstranjeni na podlagi zakonodaje EU o varstvu podatkov«. Po ročnem sondiranju sklepam, da pokaže samo kako tretjino vseh zadetkov.

14. januarja 2020 je uspešno poizvedoval po naslovu knjige, ki govori o ribičih s Palagruže – to je bil njegov zadnji prispevek za Slovlit. 31. januarja je Katja Mihurko Poniž napovedala njegovo predavanje s pomenljivim naslovom Prešernovo vnebovzetje na Univerzi v Novi Gorici. 28. aprila sem poročal o njegovem članku v *Jeziku in slovstvu*, ki ga je postavil na Academia.edu in je v njem pojasnjeval, da žensko uredništvo učbenikov ni pomagalo k večjemu deležu pisateljic v njih.

Maja smo omenjali Zoranove študije, 21. junija sem poročal o Zoranovi izkušnji s spletiščem ResearchGate, kamor je dodatno naložil svoj opus. Sistem mu je sporočil, da so njegovi članki že nekaj mesecev najbolj brani v Sloveniji, na področju svetovne književnosti, klasične filologije in primerjalnega vzgojeslovja pa je bil s 147.345 ogledi med člani skupnosti ResearchGate na prvem mestu tudi globalno.

28. aprila 2021 sem objavil povezavo na Zoranovo razpravo iz leta 2010 o cenzuriranju in prilagajanju klasikov za potrebe učbenikov. 2. junija pa sem na Slovlitu ob oznanilu smrti lahko samo še zapisal: *Manjkal nam bo ...* Sledili so sožalni zapisi in spomini: Irma Kern, Vesna Mikolič, Marija Cvetek, Katja Mihurko Poniž, Matjaž Zaplotnik, Boža Krakar Vogel, Darja Teran, Milena Blažič. Po pogrebu so se jim zahvalili svojci Karla, Gorazd in Gregor Božič. 24. junija sem objavil Zoranovo pesem Prepir med cerkvico sv. Križa in marelico v sadovnjaku Pod skalco, ki jo je napisal nekaj mesecev pred smrtjo in jo je sin Gorazd prebral na pogrebu v Brdih. Pri svojcih sem izprosil dovoljenje za njeno postavitev na Wikivir.

Wikivir

Od konca letošnjega marca narašča Zoranova prisotnost na Wikiviru. Karla Božič tja postavlja možev rokopisno zapuščino. Na prvem mestu so Pesmi o sadju in naravi, sledi devet travestij (po Koseskem, Prešernu, Gregorčiču, Jenku, Kajuhu) in literarnozgodovinski referati ter časopisni članki.

Disertacija

Sveži generaciji doktorskih aspirantov na literarnih študijah na FF vsako leto v razred prvo uro prinesem pokazat Zoranovo disertacijo, ki jo je dokončal pod mentorstvom Bože Krakar Vogel: za zgled, kaj jih čaka. Poteza ni čisto korektna, saj se za disertacijo pričakuje tam nekje okrog 200 strani besedila, ne pa skoraj 700 strani, na kolikor je narasla Zoranu. S tem jim hočem dopovedati,

da sta za doktorski študij potrebna kondicija in vztrajnost. Pri disertaciji sem bil zraven menda od prijave teme dalje. V oceni, ki sem jo obnovil tudi za knjižno izdajo pri založbi Tangram in za poročilo v časopisu (O šolskem Prešernu, *Gorenjski glas*, 1. 2. 2011), sem zapisal, da je Božičeva disertacija *Slovenska literatura v šoli in Prešeren* prešernoslovska monografija, ki kljub obsegu nikakor ni razvlečena, temveč po vsej dolžini nabita z relevantnimi informacijami. Da bi ne motile razpravne linije, je drobne zanimivosti potaknil v kar 2300 opomb.

Disertacija se ukvarja z izborom (kanonizacijo), šolsko uporabnostjo (didaktizacijo) in recepcijo Prešernovih besedil v srednješolskih berilih. Da bi lahko določil mesto Prešerna na slovenskem šolskem Parnasu, je Zoran preštel še vseh drugih 700 avtorjev v berilih, pri čemer so se razkrila mnoga do zdaj neznan razmerja, npr. zgolj 8,5-odstotni delež avtoric v šolskih berilih ali komaj 4-odstotni v antologijah. Presežna vrednost monografije je prav v informacijah, ki naslovni predmet kontekstualizirajo: raziskava zadeva celotni spekter šolskih avtorjev in ne samo Prešerna. Zaključuje jo natančno pripravljen pedagoški eksperiment, ki je dokazal uporabnost prozifikacije zapletenih pesemskih besedil zlasti v manj motiviranih srednješolskih oddelkih in opozoril na velik razkorak med dijakovim in literarnozgodovinskim dojetjem Prešerna. Motivacija za raziskavo je bilo spoznanje, da Prešernove pesmi dijaki pogosto težko razumejo (eksperimentalno je potrdil, da bolje razumejo celo pesmi razglašnega Koseskega), in želja po povečanju njihove didaktične uporabnosti. Gre za prvo slovensko celostno didaktično obravnavo enega avtorja.

Prvi del knjige prinaša pregled 56 slovenskih čitank. Čitanke so kanonizirale avtorje v naslednjem zaporedju: Prešeren, Jurčič, Župančič, Aškerc, Cankar, Tavčar, Levstik, Vodnik, Gregorčič, Jenko, Kette, Murn, Kersnik, Pregelj, Kosovel, Stritar, Finžgar, Trdina, Zajc, Bevk; v antologijah je Prešeren šele na tretjem mestu. Ena izmed opaznejših ugotovitev je, da je bil izbor v berilih v večji meri zavezan povečevanju in mitizaciji pesniških osebnosti kot recepcijski ustreznosti besedil. Najlepše povzema Božič paradoksalno vlogo Prešerna z izjavo: »Najprej Prešerna niso ne pretirano brali ne častili, potem so ga dolgo časa z zanosom brali in pretirano častili; danes ga še vedno častijo, čeprav ni nujno, da ga tudi berejo.«

Izbor Prešernovih besedil za čitanke se je v času močno spreminjal. V učbenikih z večjim deležem tuje književnosti je slovenska književnost zastopana z modernejšimi in stremeljivejšimi besedili. Na izbor so vplivali osebne

preference, nazorska pripadnost in šolske izkušnje sestavljavcev ter politične ter upravne spremembe. Pedagoški optimizem si je včasih samovoljno privoščil preinterpretacijo Prešernovega resignativnega sporočila in na različne načine posegal v besedila. S stališča tradicionalne literarne vede je drzen predlog za recepcijsko aktualizacijo Prešerna, tj. prozifikacija njegovih pesmi, ki učinkovito nadomešča manj simpatično jezikovno modernizacijo in poopombljenje. Primerjava s podobnimi postopki na tekstih svetovnih klasikov in evidentni pedagoški profit takega početja jemljeta argumente iz ust morebitnih romantično nastrojenih ugovorov.

Zoranovega razpravljanja ne bremeni hiba akademske samozadostnosti. Pripeto je na pereča vprašanja iz življenja literature in simpatično angažirano. Uporaba preštevalnih metod in kvantifikacija podatkov, ki se ne sramujeta svojih pozitivističnih filoloških predhodnikov, mu pomagata popraviti prenekatero stereotipno domnevo tradicionalne literarne zgodovine in pedagogike in izreči kritiko na račun prešernoslovskih avtoritet.

Čeprav v opombah podrobno pojasnjuje zelo specifične detajle iz problematike (med njimi so tudi anekdotične duhovitosti, zanimive za strokovno kroniko), ostaja pisec sporočilno osredotočen in pregleden. Ta informativno nabiti del monografije kliče v spomin mnoga pozabljena dejstva, npr. kako je Kosova čitanka konstruirala Prešerna kot tragičnega pesnika, kako pozno se je v njej pojavil Balantič in kako se je utrjevala oznaka Prešernovega pomena, ki Slovence »dviga na evropsko raven«. Historiat dogajanja okrog skupnih jeder je pokazal, kako se je 1984 v čitankah dvignil delež jugoslovanskih književnosti na račun Prešernovega deleža. Čitanke so izrabile 64 Prešernovih besedil, to je nekako do 28 % njegovega opusa. Zoran dokazuje, da je izbor didaktično skrajno neprimeren (pesmi so zaradi prevlade literarnozgodovinskih kriterijev težke in resnobne) in da recepcijsko najzanimivejše pesmi (Judovsko dekle, Ženska zvestoba, Sveti Senan) sploh nikoli niso bile izrabljene, kar pomeni, da Prešerna sveža šolska aktualizacija še čaka.

Zoran Božič se je s svojo monografijo vpisal med slovenske prešernoslovce in s samozavestjo, ki temelji na eksperimentalnih dognanjih in dolgoletnih pedagoških izkušnjah, upravičeno nagovarjal k prenovitvi izbora Prešernovih pesmi in k didaktično produktivnejšemu pristopu do njih. Naj to Zoranovo izročilo usmerja naša prešernoslovska in didaktična premišljanja.

Wikipedija

Med biografije znamenitih Gorenjcev (danes so vključene v portal Obrazi slovenskih pokrajin) je 6. januarja 2015 Zorana postavil njegov brat, tretji od trojčkov, Miran Lola Božič, ki je v kranjski knjižnici prevzel to enciklopedično dejavnost. Podatke je dobil seveda iz Zoranove biografije, sestavljene leta 2011; geslo bo treba ažurirati. Leto pozneje, 4. aprila 2016, sem prav tako na osnovi Zoranovega gradiva postavil geslo o njem na Wikipedijo; normativno kontrolo, kategorizacijo in kar je bilo še potrebno, so tiho dodale wikipedijske mravlje Yerpo (Jernej Polajnar), Sporti, Romanm (Roman Maurer) in Engelbert, štirikrat je v članek podjetno posegel in mu dodal linke tudi Zoran sam. Potem je geslo štiri leta počivalo. Decembra 2020 je uporabnik (morda uporabnica?) Zimsko Sonce v glavo članka zapisal potrebo po dodatnih virih, uresničil sem jo šele po smrti, 2. junija 2021, skupaj z vpisom datuma smrti. Za druge posodobitve sta poskrbela zavzeti sveži wikipedist z imenom A09090091 in neki anonimni uporabnik. Sam sem geslu dodal povezavo na Wikivir, kjer je že stala Zoranova pesem o cerkvi in marelici, in med Wikipodatke sorodstveno povezavo z bratom dvojčkom Draganom; povezavo na sina Gregorja je med Wikipodatke že prej dodal wikipedijski robot, ki ga upravlja ruski wikipedist Ivan A. Krestinin.

Wikipedijska statistika priča, da je bilo do 13. avgusta 2022, ko pišem te vrstice, Zoranovo geslo deležno 38 urejanj in 4807 ogledov.

V Wikimedijini Zbirki so trenutno tri Zoranove fotografije. Tisto, ki stoji na Wikipediji, sem posnel na slavističnem kongresu 18. oktobra leta 2007 v Trstu. Slika je obrezana, na izvirnem posnetku nazdravlja z Irmo Kern. Druga, posneta v kabinetu 218 na FF, je iz doktorskega leta 2010, natančneje 10. februarja ob 16.49, če je verjeti samodejno zabeleženi uri posnetka. Naslovil sem jo »Zoran Božič po oddaji disertacije (781 str.)« Tretjo sliko je prispeval Matjaž Zaplotnik, slikal ga je na slavističnem kongresu v Novi Gorici leta 2013. Ob priložnosti dodam v Zbirko, kjer se nadejam trajne hrambe, še katero iz svojega arhiva, npr. z obiska v Avčah 21. avgusta 2010, kamor sva z Miro prikolesarila s Kolovrata. Po izčrpnem kulturnozgodovinskem predavanju nama je postregel in naju napojil ter že v trdi temi pospremil na vlak proti Mostu na Soči, kjer naju je čakal avto.

Sklep

Zoran se je bolj kot večina kolegov zavedal, kako pomembno je stroko seliti na splet, če nočemo, da postane muzejska disciplina ali ostane zgolj šolska disciplina, obsojena na životarjenje v rezervatu učnih načrtov za slovenščino in v getu šolske učilnice. Svoja spoznanja je zato objavljajal na spletiščih Academia.edu, ResearchGate, dLib, SlovLit in še kje. Tam so njegova spoznanja trajno na razpolago vsem, ki nam je tako kot Zoranu slovenske književnosti mar.

Dr. Boža Krakar Vogel

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

MLADI IN PREŠEREN – DVE DESETLETJI KASNEJE

Prispevek prikazuje primerjavo rezultatov o recepciji Prešerna v dveh raziskavah, ki smo ju med osnovnošolci, srednješolci in študenti slovenistike izpeljali v letih 2000 in 2021. Pokaže se, da zanimanje zanj upada, da je upad predvsem velik pri doživljanju in razumevanju poezije, da pa Prešeren vseeno še dokaj trdno zavzema status nacionalnega »kulturnega svetnika«. Sklenemo z razmislekom o nekaterih didaktičnih pristopih za dejavnejše sprejemanje samih pesmi.

Ključne besede: Prešeren, doživljanje, vrednotenje, branje z razumevanjem, podatkovno znanje, didaktična obravnava

Uvod

Moja namera, da bi po 20 letih ponovila raziskavo o recepciji Prešernovega dela in lika med šolajočo se mladino na osnovno-, srednje- in visokošolski ravni, je dozorela ob odhodu Zorana Božiča, raziskovalca, ki je doslej najbolj temeljito raziskal prisotnost in spremenljivo vrednotenje Prešernove poezije v literarni vedi in v šolskem prostoru v preteklosti in sodobnosti (Božič: 2010). Njegova vsestransko razčlenjena in v mnoga vprašanja posegajoča statistično pomembna raziskava se je zgodila deset let po moji prvi in približno toliko pred lansko drugo raziskavo. In če prvo lahko imenujemo kvalitativno empirično, ker z enakomernostjo števila anketiranih in njihovo razpršenostjo ustreza merilom kvalitativnega empiričnega raziskovanja (Krakar Vogel 2000),³ bi to zadnjo tako imenovali zgolj pogojno, oz. jo označili kot primerjalno poizvedbo. Dogajala se je namreč z virtualnim anketiranjem in je bila odprta osnovno- in srednješolcem, katerih učitelje smo zaprosili za sodelovanje njihovih učencev. Število odgovarjajočih prostovoljcev v skupinah osnovno- in srednješolcev je bilo različno, med srednješolci tokrat niso bili samo gimnazijci kakor pri prvi raziskavi, število študentov slovenistike pa je bilo zdaj tudi manjše.⁴ Sedanje

---

³ V vsaki skupini je v šol. letu 1999/2000 sodelovalo po 50 anketirancev z različnih osnovnih in srednjih šol in 40 študentov slovenistike.

⁴ Zahvaljujem se kolegu Matjažu Zaplotniku, ki je l. 2021 postavil na splet anketne vprašalnike za osnovno- in srednješolce ter študente in obdelal rezultate anket lka.arnes.si. Prav tako se zahvaljujem vsem učiteljem, ki so posredovali vprašalnike

rezultate in primerjave s prvimi zato lahko jemljemo pogojno, bolj kot vsebinske kazalnike k problematiki kakor kot splošno veljavne trditve. (Da je tako, je razlog korona, oteženi stiki z učitelji in učenci ter študenti.) Obe izpeljani raziskavi pa sta del nameravane ponovne obravnave širše problematike poučevanja literarne klasike v sodobni šoli, kar je dandanes didaktični izziv za učitelje, učence in strokovnjake.

1 Primerjavo rezultatov, ki smo jih dobili z obema raziskavama recepcije Prešerna, prikazujemo v tabelah, razporejenih v vsebinske sklope. Številke v tabelah pomenijo odstotke odgovorov l. 2000 in (:) l. 2021.⁵ Okrepljene kažejo cca 50-% (ali večje) razlike med prvo in drugo raziskavo.

1.1 Prva razpredelnica kaže rezultate, povezane z vprašanji o čustvenem odzivanju mladih bralcev na Prešernovo pesništvo – temeljno vprašanje je, ali ga bralci radi berejo in kaj občutijo pri branju pesmi.

	7./8. razred OŠ	3. letnik gimn./ SŠ	3. letnik/ 2. st. SL
Ali bi zase lahko rekli, da ste ljubitelj/-ica Prešernove poezije?	46,5 : 12	48,5 : 16	72 : 44
Bi lahko trdili kaj od naslednjega:			
a) V Prešernovih pesmih (včasih) najdem potrditev svojih veselih/žalostnih občutij, življenjskih spoznanj.	80 : 44	70 : 59	72 : 74
b) Prešernove pesmi mi (včasih) pomagajo razumeti pomembne življenjske probleme našega časa.	46 : 25	32 : 29	53 : 52
c) Prešernove pesmi budijo v meni občutek lepote, vzvišenosti, prave umetnosti.	62 : 22	72 : 18	92 : 42
č) Kadar želim izraziti kaj posebej pomembnega, si (včasih) pomagam z mislijo (citatom) iz Prešerna.	17 : 13	17 : 13	42 : 37
Se zunaj šole kdaj pogovarjate o Prešernu?	39 : 12	58 : 23	60 : 79

anketiranim. Zbrali smo 46 osnovnošolskih, kar 149 srednješolskih in 19 študentskih odgovorov, za kar se zahvaljujemo tudi vsem odgovarjajočim.

⁵ Rezultate raziskave iz l. 2021 so po vsebinskih sklopih obdelale študentke književnodidaktičnega seminarja Monika Podlogar, Larisa Novak, Ana Rakovec in Nika Šušteršič. Hvala tudi njim za dodatno delo.

V povprečju se je osebni odnos do Prešernove poezije v 20 letih zelo zmanjšal. V osnovni in srednji šoli je le še 12 % oz. 16 % ljubiteljev Prešernove poezije. Največjo naklonjenost do Prešerna čutijo študenti slovenistike, kjer se je tako izrekla slaba polovica (44 %), medtem ko je bilo v prvi raziskavi takih 72 %.

V Prešernovi poeziji mladi zvečine ne zaznavajo več estetske vrednosti (tč. c). Odstotek pozitivnih mnenj je drastično padel tako pri osnovnošolcih (z 62 % na 22 %) kot pri srednješolcih (z 72 % na 18 %). Tudi pri študentih se je delež zmanjšal z 92 % na 42 %.

Prav tako Prešeren ni več avtoriteta, na katero bi se sklicevali pri svojih izjavah, (a to tudi pred 20 leti ni bil), in jim ne pomaga aktualizirati sodobnih problemov – tu so več kot polovico pozitivnih odgovorov (tč. B) prispevali le študenti (53 % : 52 %), med srednješolci je takih okrog tretjina (32 % : 29 %), med osnovnošolci pa je delež s slabe polovice zdrsnil na četrtno odgovorov (25 % : 46 %).

V raziskavi Zorana Božiča so na vprašanja, ki bi jih vsebinsko lahko primerjali z našimi iz zgornje tabele, v približno 60 % srednješolci odgovarjali, da so Prešernove pesmi po vsebini zanimive, a zahtevne in po obliki zapletene. Za najbolj zanimive so srednješolci v njegovi raziskavi označili Krst pri Savici in Zdravljico, za najbolj dolgočasne pa Sonetni venec, Sonete nesreče in Pevcu. Zoran Božič dodaja, da je mogoče te odstotke izboljšati z ustrežno šolsko obravnavo, pri kateri boljše razumevanje vpliva na boljši odnos. (Božič 2010: 474)

1.2 Dojemanje Prešerna kot nacionalnega simbola, »kulturnega svetnika«
(Dović 2016):

	7./8. razred OŠ	3. letnik gimn./ SŠ	3. letnik/ 2. st. SL
Prešernova poezija se mi zdi pomembna za razvoj slovenske narodne zavesti.	94 : 76	94 : 83	92 : 100
Vsi Slovenci moramo biti ponosni na Prešerna.	99 : 68	95 : 81	87 : 84
Ali imate doma Prešernove Poezije?	78 : 34	88 : 26	97 : 89
Ali je na vaš odnos do Prešerna vplivala obravnava v šoli?	76 : 54	79 : 61	80 : 89
Prešerna naj bi v šoli ne obravnavali, ker je zastarel.	11 : 17	15 : 16	---

Prešeren kot nacionalni kulturni mit med mladimi počasi tudi izgublja veljavo.

Študentka Ana Rakovec to takole komentira:

Čeprav je še pred dvajsetimi leti kazalo, da je tudi za učence Prešeren tisti, ki ga po vsej širini nacionalnega ozemlja in v globini preteklosti ni doslej prekosil noben športnik, politik ali estradnik, se danes pojavlja upravičen dvom. V dobi socialnih omrežij se kot vse bolj prevladujoči vzorniki in »novi nacionalni miti« kažejo športniki, ki še edini zmorejo narodno povezati vse bolj razdeljeno Slovenstvo.

Vseeno se kot nacionalni »kulturni svetnik« Prešeren dosti bolje odreže kakor vir z branjem utemeljenega osebnega odnosa do njegove poezije. Za nacionalno pomembnega ga še vedno imata dve tretjini (76 %) osnovnošolcev – pred 20 leti pa 94 %, to mnenje ima tudi zdaj 83 % srednješolcev (prej 94 %), slovenisti pa so o tem zdaj v celoti prepričani (100 %). Na tovrstno vrednotenje Prešerna po mnenju mladih še vedno najbolj vpliva šola, čeprav po mnenju osnovno- in srednješolcev približno 20 % manj učinkovito kakor pred 20 leti. Kljub taki oceni pa imajo vprašani doma na knjižnih policah redko Prešernove Poezije. Ta sestavina književne kulture je še nižja kot pred 20 leti (78 % : 34 % pri osnovnošolcih, 88 % : 26 % pri srednješolcih!, 97 % : 89 % pri študentih). Oblikovanje domače knjižnice torej upada, kar z ugotovitvijo, da Slovenci malo kupujemo knjige, potrjuje tudi raziskava Miha Kovača (Kovač: 2022).

V raziskavi Zorana Božiča je Prešernu velik pomen za Slovence pripisalo med 60 % in 70 % srednješolcev, kar je v primerjavi z našimi rezultati nižje. Avtor opozarja na splošno znano dejstvo, da Slovenci Prešerna cenijo, berejo pa ne:

Lahko rečemo, da se je odnos do Prešernovih pesmi razvijal nekako takole: najprej Prešerna niso ne pretirano brali ne častili, potem so ga dolgo časa z zanosom brali in pretirano častili; danes ga še vedno častijo, čeprav ni nujno, da ga tudi berejo. To poglavje lahko sklenemo z ugotovitvijo, da slabo razumevanje Prešernove poezije, kakor ga je izkazala raziskava Bože Krakar Vogel, ni v nasprotju s pozitivnim odnosom študentov slovenistike do Prešerna in njegove poezije. Na ta odnos vplivajo mitične razsežnosti, ki Prešernovo poezijo povezujejo z zavezanostjo slovenski narodotvorni in državotvorni zavesti, in zgodovinsko izpričano dejstvo, da za pozitivno vrednotenje tovrstne poezije, za pozitivno čustvovanje ob njeni vsebini in estetski obliki preprosto ni potrebno njeno globlje razumevanje⁶ (Božič: PDF: 400).

---

⁶ Tak razvoj potrjuje tudi Juvanova ugotovitev v zvezi z literarnim kanonom, da »jedro potemtakem sestavljajo nesporni klasiki, večne umetnine" /.../; po izbirno-cenzurnih in razlagalnih dejanjih, ki zastrejo izvorno problematičnost besedil, ostane reprezentativno, vzorčno, normativno jedro torej razmeroma obstojno, a zvečine le pasivno navzoče v bralni kulturi«. (Juvan 1997 : 203)

Pojasnila, zakaj ima Prešeren kljub slabi branosti nesporen in neodtujljiv primat med slovenskimi »kulturnimi svetniki«, podaja Marjan Dovič v svojem članku *Kanonizacija kulturnih svetnikov*. Ustvarjalčevo delo (opera), ki ima znake umetniške kakovosti, inovativnosti, eksemplaričnosti, interpretativne kompleksnosti itd., je le eden od gradnikov tega statusa. Več je kontekstnih družbeno kulturnih potrditev, npr. življenje (žgečkljive podrobnosti, skrivnosti), prispevek k nacionalni kulturi, polemike, kakor tudi vzdrževanje kulta skozi čas, npr. s spomeniki, skrbjo za zapuščino, poimenovanjem lokacij, z uradnimi spominskimi dnevi, znanstvenim razpravljanjem, medbesedilnim navezovanjem, s prenosi v druge umetnosti, z motivacijo skupnega kulturnega spomina itd. (Dovič 2016).

1.3 Zanimalo nas je še, kako so šolajoči se bralci zmožni razumeti miselno (idejno) vsebino pesmi, ujeto v zapleteno skladenjsko strukturo, verze klasičnih oblik in večstopenjsko metaforiko. To vprašanje sodi na področje t. i. kognitivnega odzivanja. To smo preverili eksemplarično, z verzi iz pesmi, ki jih učenci na določeni stopnji spoznajo po učnem načrtu. Vse tri skupine so dobile enako navodilo *Povzemite v eni povedi osrednjo misel naslednjih verzov*.

Za osnovnošolce so bili to verzi iz Uvoda h Krstu pri Savici:

*Ak pa naklonijo nam smrt bogovi,
manj strašna noč je v črne zemlje krili,
kot so pod svetlim soncam sužni dnovi!*

Srednješolci in študentje pa so morali napisati smiselno parafrazo verzov iz osmega soneta Sonetnega venca:

*Viharjov jeznih mrzle domačije
bile pokrajine naše so, kar, Samo!
tvoj duh je zginil, kar nad tvojo jamo
pozabljeno od vnukov, veter brije.*

Rešitve	7./8. razred OŠ	3. letnik gim./SŠ	3. letnik/ 2. st. SL
Smiseln povzetek verzov	39 : 16	46 : 28	32 : 68
Ne vem/nesmiselno	61 : 74	22 : 72	32 : 68

Občuten padec razumevanja zaznavamo v vseh skupinah. V osnovnih šolah je ta 23-%, v srednjih 18-%, med slovenisti pa se je odstotek smiselnih odgovorov zelo zadovoljivo dvignil:

Ta rezultat je pravzaprav potrditev naših opažanj, da je podrobnemu branju z razumevanjem, brez katerega je težko globinsko razumeti zapletena klasična besedila, pri pouku (ne le slovenščine!) namenjene premalo pozornosti. Praksa kaže, da sta pogosto zanemarjeni nižji ravni, tj. raven besednega razumevanja in t. i. interpretacijskega razumevanja (dojemanje poglavitnih idej besedila, povezanosti posameznih med seboj odvisnih delov ipd.).⁷ Vendar sta prav ti dve ravni pogoj za tretjo, tisto, ki je cilj branja literarnih besedil. To je t. i. kritično oz. ustvarjalno branje (Pečjak 1993), pri katerem je bralec sposoben poglobljene interpretacije, kritične problematizacije in aktualizacije (ko zna npr. »povezati ideje z lastnim znanjem in pričakovanji, pojasniti določene metafore in simbole z drugimi besedami, primerjati prebrano besedilo z drugimi, preoblikovati prebrano besedilo iz ene abstraktne oblike v drugo ...« – Pečjak 1993: 59). – Če bralec ni imel priložnosti dobro razumeti besedila, se torej nanj ne more odzivati drugače kot površno in naivno. Posebno pri besedno in skladenjsko zahtevnih verznihi klasičnih besedilih prvi dve fazi branja z razumevanjem nista avtomatični. Zdi se, da praksa, ki se zanaša, da bralec to opravi sam, in to s tihim branjem doma (češ, v šoli za te preproste stvari ni časa), prav na tej točki izgubi največ bralcev Prešernove poezije.

1.4 Podatkovno znanje:⁸

	7./8. razred OŠ	3. letnik gimn./SŠ	3. letnik/2. st. SL
Točen datum Prešernovega rojstva	67	81	90
Točen kraj Prešernovega rojstva	51	51	100
Točen datum Prešernove smrti	18	66	89
Kraj Prešernove smrti	88	72	100
Prešernov poklic	26	61	42
Obdobje, v katerega umeščamo Prešerna	---	92	100

⁷ Tako razumevanje ugotovljamo npr. z naslednjimi najpogostejšimi postopki: obnavljanje, vnovična prepoznavna (bralec pove, ali so določene povedi ali besede iz besedila, ki ga je bral), dopolnjevanje (bralec v okrnjeno besedilo vstavlja manjkajoče besede), vprašanja (Pečjak 1993).

⁸ Podatke navajamo samo za zadnjo raziskavo l. 2021.

Datum slovenskega kulturnega praznika	94	94	95
Slovenski kulturni praznik praznujemo na dan Prešernove smrti	95	96	100

Poznavanje dejstev iz Prešernovega življenja pa se v primerjavi z osebnim vrednotenjem ali razumevajočim branjem ni bistveno poslabšalo. Reprodukativno znanje ima tako v šoli še vedno trdno mesto.

To potrjuje v svojem komentarju tudi študentka Monika Podlogar:

Podatki kažejo izjemno dobro poznavanje osnovnih podatkov o Prešernu tako pri osnovnošolcih kot tudi pri srednješolcih (in seveda študentih). Manjša odstopanja so se pojavljala le ponekod, npr. pri navedbi kraja Prešernovega rojstva, kjer so se denimo pri osnovnošolcih pojavljali še Vrba na Dolenjskem, Brda, celo Madrid, in pri osnovnošolskem določanju datuma smrti, pri čemer je bila problematična le letnica smrti (večkrat pojav letnice 1848 namesto pravilne 1849).

1.5 Kaj zbrani podatki lahko pomenijo za književni pouk? Sami anketiranci tudi danes menijo, da k odnosu do Prešerna ta vpliva pri osnovnošolcih s 54 %, pri srednješolcih 61 % in pri študentih 89 %. Svoja pričakovanja so vse skupine izrazile v zadnjem sklopu odgovorov na vprašanje:

Kako naj bi po vašem mnenju učitelji obravnavali Prešerna, da bi ga bolj približali mladim?

	7./8. razred OŠ	3. letnik gimn./ SŠ	3. letnik/ 2. st. SL
Večkrat bi nam morali glasno brati njegove pesmi.	64 : 18	72 : 25	80 : 68
Pri pouku bi morali poslušati sodobne uglasbitve Prešernovih besedil.	46 : 32	40 : 36	50 : 68
Izvedeti bi morali zanimivosti iz njegovega življenja.	79 : 61	86 : 60	87 : 84
Veliko časa bi morali nameniti vsebinski razlagi pesmi.	67 : 21	79 : 35	77 : 74
Veliko pozornosti bi morali nameniti obliki in slogu Prešernovih pesmi.	58 : 11	48 : 17	42 : 42

Vsaj eno pesem bi se morali naučiti na pamet.	67 : 26	61 : 18	70 : 68
Oblikovali bi lahko Prešernovo domačo stran.	61 : 29	52 : 15	62 : 16
Spoznali naj bi čim več strokovnih razlag njegovih pesmi.	47 : 5	32 : 17	22 : 21
Morali bi odkrito govoriti o našem vrednotenju Prešernovih besedil.	80 : 32	90 : 32	97 : 68

Odstotek mnenj o učinkovitih pristopih k obravnavi Prešerna se je znižal pri vseh odgovorih. Še najbolj učeče motivirajo zanimivosti iz Prešernovega življenja, čeprav je pri osnovno- in srednješolcih nižji kakor pred 20 leti in se giblje okrog 60 %. Če upoštevamo še mesta, ki zavzemajo okrog tretjine odgovorov, so:

- pri osnovnošolcih: sodobne uglasbitve (32 %), odkrito vrednotenje Prešernovih pesmi (32 %) in domača spletna stran (29 %) nekoliko se približuje tudi učenje ene pesmi na pamet (26 %),
- pri srednješolcih pa prav tako sodobne uglasbitve (36 %), vsebinske razlage pesmi (35 %) in odkrito vrednotenje (32 %). Drugi pristopi ne dosegajo niti 20- % podpore.

Same pesmi in njihova razlaga/interpretacija ne zanimajo posebno ne osnovno- ne srednješolcev. Še manj kot vsebinska (21 % OŠ, 35 % SŠ) jih navdušuje slogovna razlaga (z njo se strinja 11 % osnovno- in 17 % srednješolcev), sploh pa jih ne privlačijo strokovne razlage – za pomembne jih ima 5 % osnovnošolcev in 17 % srednješolcev.

Kot povzema študentka Larisa Novak:

Da bi bila obravnava Prešerna in njegovih pesmi učencem zanimiva, bi morala torej vsebovati njihove sodobne uglasbitve, več bi naj govorili o lastnem vrednotenju besedil in seveda, na prvem mestu, o njegovem življenju. Kar mi je zanimivo in me je presenetilo, je to, da je odstotek izbire odgovora, da bi se na pamet naučili vsaj en pesem, pri osnovnošolcih razmeroma visok (26 %) v primerjavi z drugimi. Res je, da je padel, a je še vedno nad strokovnimi razlagami pesmi, vsebinsko razlago, obliko in slogom pesmi ter nad glasnim branjem.

Anketiranci so imeli tudi možnost, da sami dodajo svoje predloge, kako bi z obravnavo pri pouku Prešerna približali mladim. Predlogi:

- učencev:
  - Primerjali bi Prešernovo življenje s svojim.
- dijakov:
  - Obravnavali bi več pesmi, a ne podrobno.
  - Obravnavali bi le Prešernovo *Zdravljico*, nato bi se pa bolj posvetili sodobnim pesnikom in pisateljem.
- študentov:
  - Risali bi Prešernov portret.
  - Izražali bi lastno mnenje, kaj so občutili ob branju pesmi, kaj jim pesem sporoča ipd.

Pri študentih so odstotki podpore višji, a tudi pri njih je nizek za oblikovno-slogovne razlage (42 %) in strokovne razlage (21 %), še manj pomena pa pripisujejo oblikovanju Prešernove spletne strani (16 %).

2 Predstave o tem, kako sploh obravnavati pri pouku pesniško čedalje manj zanimivega Prešerna, so posebno pri osnovno- in srednješolcih vezane na nezahtevne (večinoma kontekstne) vsebine in pasivno sprejemanje (sodobne uglasbitve, zanimivosti iz življenja) in osebno vrednotenje (doživljajsko, saj brez poglobljanja v pesmi ne dosega stopnje kritičnega).

Cilj književnega pouka pa presega zgolj trenutne interese učencev, saj je usmerjen v kompleksno razvijanje literarne zmožnosti, kar pomeni spoznavanje teksta in konteksta. Rezultati raziskav kažejo, da smo vsaj v zvezi s Prešernom (opazamo lahko, da je tako tudi pri drugih klasikih iz starejših obdobj) uspešnejši pri slednjem, oz. pri kontekstnih gradnikih »kulturnega svetništva«. Da bi približali tudi sama besedila in poglobili vrednotenje na podlagi branja, pa je, kot pravi Zoran Božič, treba Prešernove pesmi najprej razumeti, da bi jih lahko tudi doživeli. Naloga pouka je torej predvsem dajati priložnost učencem, da pesmi najprej čim bolj razumejo, odstrejo tujosti v njih in se sproti opredeljujejo. Najvažnejši pogoj za to je upočasnjeno skupno tesno branje ter sprotno »prevajanje« in komentiranje⁹ primerno izbranih pesmi v razredu¹⁰.

---

⁹ Zoran Božič kot uspešen pristop priporoča dokazano učinkovito profizikacijo – vzporedno branje proznega prevoda in verzne originala, kar znatno poveča razumevanje besedila (Božič 2010).

¹⁰ Zoran Božič prav tako predlaga nekoliko razbremeniti tradicionalen, na literarno zgodovino opirajoči se kanon Prešernovih pesmi, ki jih zaznamuje »visoka umetnost,

To pomeni pristop, pri katerem sicer v izhodišču upoštevamo sugestije učencev, ki jih postopoma širimo z zahtevnejšimi dejavnostmi tesnega branja in razumevanja, pri čemer se izogibamo nekaterim pogostim, ne le pri obravnavi Prešerna zaznamim »šumom« v didaktični komunikaciji, kot so npr.:

2.1 V estetskem doživljanju besedil:

- Učenci morajo pri prvi obravnavi brez vnaprejšnje priprave, »prima vista« na glas brati zahtevno strukturirano besedilo, učitelj pa jih popravlja. Poslušalcev to gotovo ne prepričuje o estetskosti prebranega.
- Pri interpretativnem branju so učitelji pretirano čustveni ali pa delajo napake v ritmu, naglasih, izgovarjanju glasovnih sklopov.

2.2 V razumevanju besedil:

- Učenci niso spodbujeni k postopnemu drugemu branju in sprotnemu povzemanju krajših segmentov besedila, k sprotnemu komentiranju in postavljanju vprašanj.
- Učitelj od učencev pričakuje sintezo in vrednotenje, ne da bi prej preveril razumevanje besedila.
- Učitelj pogosto preveč poudarja slogovno-kompozicijsko analizo v primerjavi z vsebinsko.
- Postopke, ki bi omogočali samostojno razumevanje, učitelji nadomeščajo s »hitrejšo« lastno interpretacijo.

2.3 V vrednotenju:

- Učitelj vnaprej podaja pozitivne ali negativne ocene določenega besedila.
- Učenci so premalo spodbujeni k opredeljevanju do aktualnih spoznavnih in etičnih vrednot, po drugi strani pa učitelj od njih pričakuje preveč v zvezi z estetskim vrednotenjem.
- Morebitne učiteljeve klišejske vrednostne ocene pesnikovih človeških slabosti ali suhoparna nevtralnost, hkrati pa zavračanje pogovora o »kočljivih« biografskih temah.

---

nesrečna usoda, ranjeno srce, ošabni tujci, ranjeni Slovenci« (2013), z nekaj lahkotnejšimi in vedrejšimi ljubezenskimi pesmimi, npr. Od železne ceste, Ženska zvestoba, Sveti Senan.

2.4 V dojemanju konteksta:

- Suhoparne biografije brez anekdot, pričevanj sodobnikov, zanimivih opisov časa in prostora ...
- Učitelji se premalo navezujejo na besedila drugih avtorjev – pesnikovih sodobnikov ali modernih avtorjev, ki izhajajo iz Prešerna na dramatizacije, parodije, romansirane biografije. Premalo je funkcionalnega povezovanja konteksta z branim besedilom.

3 Z vsem povedanim je naša longitudinalna raziskava pokazala upad razumevanja in vrednotenja Prešerna na vseh ravneh, posebno pa vsebine in oblike njegovih pesmi. Posredno, a delno tudi neposredno, je prav tako nakazala smer razmišljanja o širšem vprašanju vloge literarne klasike v šoli.

Tako je mogoče sklepati, da je neposredna motivacija mladih bralcev za podrobnejše spoznavanje klasične literature razmeroma majhna, praviloma (še) manjša kot za branje določenih aktualnejših besedil.

Vendar je na podlagi rezultatov raziskave prav tako mogoče sklepati, podobno kot iz nekaterih drugih raziskav, da je možno motivacijo s primernimi pristopi precej povečati. To je umestno, saj klasična besedila skozi čas ohranjajo svojo literarno umetniško vrednost in bralne učinke:

»Na njihovem ozadju oz. prek njih

- a) sprejemamo, razumevamo, doživljamo, osmišljamo pomen in obliko literarnih del, s katerimi se srečujemo na novo ...;
  - b) proizvajamo nove izjave ..., so »izhodiščni« slovarji za pesnike ...;
  - c) so tudi prototipi, po katerih vrednotimo novote ... imajo torej vlogo norme, utelešenja estetskih vodil ...
- č) s pomočjo kanoniziranih pravzorov besedila ne nazadnje tudi klasificiramo v žanrske, tematske in poetološke sisteme« (Juvan 1997: 201).

Branje del literarnega kanona in klasike kot njegovega obstojnega jedra torej nima samo širše vzgojnega in humanistično-enciklopedičnega pomena, kot pravi v tradiciji zasidrana argumentacija. Ta korpus besedil namreč poleg tega tudi v sodobnosti dejavno in odločilno oblikuje predstave o literaturi (obzorje pričakovanj) učečega se bralca in ga postopno, ob branju najizrazitejših »prototipov« usposablja za kakovostno samostojno srečevanje z neznanimi literarnimi besedili. O tem srečevanju Tomo Virk pravi, da gre za razvozlanje pomenskega potenciala besedila, ki je »dejansko (prikriti) intertekst, ki (vedno bolj) nagovarja tudi skoz intertekstualno mrežo« (Virk 1999: 90). – Pouk

literature, katerega cilj je vzgajati bralca za razumevanje in doživljanje novih literarnih izzivov, mora torej najprej postaviti ogrodje, po katerem se bodo lahko prepletale niti te mreže. »Vzpostavljanje referenčnega okvira, ki naj recipientu šele omogoči vnaprejšnje razumevanje 'jezika' umetnine« (Virk, prav tam), in to z branjem literarnih del, ki ga tvorijo, je zato tudi ena od temeljnih nalog sodobnega književnega pouka.

Za to je najprej potrebno učiteljevo strokovno znanje in didaktična spretnost, predvsem pa (samo)zavest, da ne izgubi poguma ob prvotnem negativnem odnosu učencev (in medijev) ob obravnavanju takih vsebin. – Sodobnost pouka književnosti pač ne more biti v tem, da obide literarno klasiko, ampak v tem, da v njej ustvarjalno poišče za mlade vznemirljiva ključna mesta, ki jim bodo pomagala vstopiti v drugačnost te besedne umetnosti.

Literatura

Božič, Zoran, 2010: *Slovenska literatura v šoli in Prešeren*. Ljubljana: Tangram.

Božič, Zoran, 2013: Prešernove ljubezenske pesmi malo drugače. <https://sl.wikisource.org/wiki>

Dovič, Marjan, 2016: Kanonizacija kulturnih svetnikov. Dovič, Marjan (ur.):

Kulturni svetniki in kanonizacija. Ljubljana: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede.

Juvan, Marko, 1997: Vprašanje o literarnosti. Nekaj uvodnih opazanj. *Slavistična revija*, letn. 45, št. 1–2.

Kovač, Miha, 2022: Slovenska bralna krajina. *Branje v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Alenka Žbogar (ur.) 58. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko.

Krakar Vogel, Boža, 2001: Obravnavanje *literarne klasike* v sodobni šoli – na primeru Prešerna. *Jezik in slovstvo* letn. 46, št. 4.

Krakar Vogel, Boža, 2020: *Didaktika književnosti pri pouku slovenščine*. Ljubljana: Rokus Klett.

Pečjak, Sonja 1993: *Kako do boljšega branja: tehnike in metode za izboljšanje bralne učinkovitosti*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.

Virk, Tomo, 1997: Perspektive leposlovja in ved o njem ob koncu tisočletja. *Slovenski jezik, literatura in kultura zdaj*. Erika Kržišnik (ur.) 35. seminar slovenskega jezika literature in kulture. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. Filozofska fakulteta.

Zoran med dijaki (Foto: Arhiv družine Božič)

Zoran kot razrednik (Foto: Arhiv družine Božič)

Zoran s sinovoma (Foto: Arhiv družine Božič)

Dr. Megi Rožič
Šolski center Nova Gorica

SIMON GREGORČIČ – PESNIK VIZIONAR

*Saj meni so tudi ti doli le prod,
duh lepše, srečnejše mi sluti ...*

Posvetilo

Gregorčiča je kot pesnika vizionarja opredelil že dragi kolega, mentor in profesor dr. Zoran Božič, žal mu usoda ni naklonila toliko časa in moči, da bi lahko svoje interpretacije predstavil tudi v pisni obliki. Ob ponovnem prebiranju Gregorčičeve poezije in med pripravo prispevka za Gregorčičeve dneve, ki jih že tradicionalno organizira Goriški literarni klub Govorica v sodelovanju z Goriško knjižnico Franceta Bevka, sem tudi sama opazila izjemno vizionarsko naravnost Gregorčičeve pesniške govornice. V spomin na dragega kolega, mentorja in profesorja bom v pričujočem prispevku predstavila to plat Gregorčičeve poetike.

Izvleček

V pričujočem prispevku se osredinjam na Gregorčičevo poezijo, zbrano v zbirki Pesmi (Založba Karantanija, 1997), in jo analiziram skozi prizmo vizionarstva. Da je Simon Gregorčič vizionarski pesnik lahko sklepamo že na podlagi njegove (morda najbolj) znane pesmi Soči, v njej lahko najdemo vizijo prve svetovne vojne. V tej pesmi Gregorčič po interpretacijah napoveduje vojno nesluteneh razsežnosti slaba štiri desetletja pred dejanskim izbruhom prve svetovne vojne. Ob prebiranju drugih Gregorčičevih pesmi se izkaže, da je njegova poezija vsesplošno prežeta z vizionarstvom. Za namene pričujočega prispevka pretresam pojem vizionarstva; vizionarstvo namreč ni, kakor velikokrat mislimo, povezano samo s preroškimi vizijami prihodnosti. Vizionarstvo (tako pojem definira tudi Slovar slovenskega knjižnega jezika) ne ponazarja samo preroških videnj prihodnosti, temveč splošno doživljanje nečesa, kar v stvarnosti (še) ni nastopilo. Osredinjam se torej na analizo Gregorčičeve poezije z vidika videnja krajev, prostorov, dimenzij, obdobij, dogodkov in bitij, ki jih v stvarnosti ne poznamo ali zaznavamo oz. niso (in ne morejo biti) predmet zaznav naših čutil. Ta videnja v Gregorčičevi poetiki posegajo tako v preteklost kot prihodnost; v njih lahko najdemo tudi vizije onostranstva, raja in poslednje sodbe. Pesnikova videnja prihodnosti, vtkana v njegove pesmi, posegajo tudi v človekovo duševnost in njegovo čustvovanje. Gregorčičeve vizije in njegovo

vizionarsko naravnost v prispevku povezujem tudi s splošno rahločutnostjo, ki se kaže v Gregorčičevi poetiki preko vživljanja v različne lirske subjekte, oblike bivanja, odseva v izrazitem altruizmu, kolektivizmu in rabi alegorij.

Ključne besede: Simon Gregorčič, vizionarstvo, poezija, vizije

Uvod

V zgodovini slovenske in svetovne književnosti ter umetnosti nasploh lahko zasledimo avtorje, ki v svojih delih napovedujejo kakšen (velik) dogodek, ki se zgodi v prihodnosti. V okvirih slovenske književnosti tako nikakor ne moremo spregledati velikana ekspresionistične poezije, Srečka Kosovela. Tudi Simona Gregorčiča poznamo po pesmi Soči, kot tistega, ki je napovedal bitvo vročo in vihar strašan, kar lahko interpretiramo kot vizijo prve svetovne vojne, in sicer skoraj štiri desetletja preden se je ta razbesnela. Nedvomno gre za dva izjemno rahločutna pesnika v slovenski literarni zgodovini, ki sta se s svojo občutljivostjo, intelektom in občutkom za svet, ki ju je obdajal, dokopala do vizije in vpogleda v prihodnost, ki ju takratna družba še ni bila zmožna zaznati oz. predvideti. Pri Gregorčiču in analizi njegovih pesmi lahko poleg zmožnosti pogleda v prihodnost, ki jo tradicionalno obravnavamo kot vizionarstvo, zasledimo še druge vizionarske poglede, videnja, v katerih pesnik vidi sebe, družbo in svet na drugačen, neobičajen način. Ta vizionarski pogled moramo pri Gregorčiču nedvomno povezati tudi z njegovo globoko vero v krščanskega Boga, vrednote in tradicijo.

V nadaljevanju obravnavam Gregorčičeve pesmi z vidika vizionarstva tako, da izpostavljam stihe reprezentativnih pesmi, kjer se najbolj izrazito kažejo pesnikovi vizionarski pogledi. Ob tem velja izpostaviti tudi, da je Gregorčičeva poezija nasploh zelo vezana tako na prihodnost kot preteklost (pogosti so motivi spominov, želja, koprnjenja itd.). To dejstvo lahko vzporejamo tudi s temeljnim konfliktom, ki se pojavlja v njegovi poetiki in je bil že večkrat izpostavljen in problematiziran; z razklanostjo med poklicem, življenjskim poslanstvom in njegovimi ljubezenskimi hrepenenji. Pogoste miselne pobege in vizije preteklosti ter prihodnosti lahko interpretiramo tudi kot neke vrste miselno uteho, pomiritev od vsakdanjosti, ki je zanj pogosto nekonstruktivna.

Gregorčičeva videnja preteklosti

Simon Gregorčič se preteklosti v obliki vizij dotika v pesmi Pogled v nedolžno oko. Tu lirski subjekt ob pogledu v oči mladega angela – kakor ga pesnik imenuje in kar lahko interpretiramo tudi kot metaforo za mlad ženski subjekt, ki

zanj predstavlja vez, spomin in skomine preteklosti – za hip podoživi mladost. Angela lahko razumemo tudi kot posebljeno mladost, s pogledom v njegove oči pa lirski subjekt podoživi minulo srečo in radost: Pogled ti čist, oko mirno, / v njem seva celo ti nebo, / in meni v njem leskeče / odsev že davne sreče. (1997: 51). Mladost je v tej pesmi prikazana kot lepo obdobje, mestoma je idealizirana: ko bil je v cvetju ves mi svet / enako vrtu v maju, / ko živel sem ko v raju. (1997: 51). Mladost celo primerja z nebese: ko v tvoja zrem očesa, / odprta v njih nebesa. (1997: 51). V nadaljevanju pa izpostavi, da je ta mladost zanj za večno izgubljena: Zgubljen, oh zgubljen moj raj, / ne smem, ne morem vanj nazaj, / zaklenjena so vrata, / proč, proč je doba zlata. (1997: 51). Na vizijo mladosti, ki jo ob pogledu v oči angela doživi, gleda kot na raj, ki je zanj s trenutne perspektive nedosegljiv, samo v obliki vizije, hipnega videnja ima še lahko stik s tem obdobjem in se napaja ob njegovih sladkostih. Vizija je v tej pesmi spodbujena s pogledom v oči, kjer najdemo močno simboliko oči kot ogledala duševnosti.

Podobno razmerje do preteklosti in mladosti lahko najdemo tudi v pesmi Ujetega ptiča tožba, kjer pa ni pogled tisti, ki spodbudi videnje, temveč odsotnost le-tega. Lirski subjekt je ujeti ptič, ki so mu bile vzete tri temeljne vrednote: prostost (zaprt je namreč v kletki), vid (oslepili so ga) ter zmožnost letanja (prestrigli so mu peruti). Življenje v temi, ujetost in nezmožnost prostega letanja v njem sprožijo vizije preteklosti; vizualizira zemljo, loge in vse koticke, ki jih je nekoč obiskoval, in sklene: Za mano ure sončne sreče, / pred mano groza temnih dni, / krog mene stene večne ječe. (1997: 68). Hkrati pa pesem ne izzveni v morečem in negativnem vzdušju, zaključí jo s spodbudno mislijo: kljub temu da je ostal brez temeljnih vrednot, mu zmožnosti petja ne more vzeti nihče, v teh neobetajočih razmerah se je njegov čut za petje pravzaprav še izostril.

Gregorčič se tudi v drugih pesmih v obliki motivov in motivnih drobcev dotika preteklosti, predvsem mladosti; slika jo kot pozitivno obdobje. V predhodno navedenih pesmih to preteklost tudi vizualizira; predstavljena je v obliki hipnih videnj, prebliskov iz preteklosti, časa, ki je bil zanj prežet s srečo, upanjem in svobodo.

V pesmi Blagovestnikom Gregorčič v obliki nagovora bratoma Cirilu in Metodu izpostavi pomembne mejnike v preteklosti slovenskega naroda, ki so odločilno vplivali na njegov narod, jezik in kulturo: Oj hvala vama iz srca / solunska sveta brata dva, / ki delo to sta izvršila, / ki dede sta tako krstila, / ki jezik naš branila sta, / naš jezik posvetila sta! (1997: 160). Prav vizijo teh ključnih dogodkov v

zgodovini slovenskega jezika postavi kot temelj za spodbudno in enovito bodočnost slovenskega naroda. Pesem je sestavljena iz niza vizij preteklosti, časa življenja naših dedov do sprejema krščanstva kot vere in uveljavitve slovenskega jezika. Hkrati v tej pesmi lirski subjekt prosi za odpuščanje vseh napak, ki so jih naši predniki zagrešili; za žrtve poganskega malikovanja. Ob krščanski veri, ki je v pesmi izpostavljena kot edina prava vera, lirski subjekt poudari pomen maternega jezika za naše prednike, njihovo veroizpoved in oblikovanje narodne zavesti: Slovani pismo iz neba / v domačih glasih pošiljali / so prošnje srčne do Boga. / Domače pesmi iz svetišča / odmevale so do zvezdišča. (1997: 159).

Gregorčičeve vizije prihodnosti

Ko govorimo o Gregorčičevih vizijah prihodnosti, je potrebno poudariti, da se te pojavljajo v treh prevladujočih tematskih sklopih: kot vizije poslednje sodbe, vizije prihodnosti slovenskega naroda in človeštva nasploh ter vizije pesnikove osebne usode.

Pesem Oljki sicer obravnavam v sklopu Gregorčičevih pesmi, ki vsebujejo vizije prihodnosti; v smislu bolj pravične, humane družbe, lahko pa v njej najdemo tudi vizijo preteklosti. Osrednji je motiv oljke, ki simbolizira življenje in večnost. Gregorčičeva oljka zeleni v vsej svoji krasoti, kljub viharjem in smrtnim silam, ki jo obdajajo. Niti viharni tokovi zgodovine, ki prinašajo vojne, razprtije, revolucije, ji ne morejo do živega. Oljka je za lirski subjekt simbol življenja, vsemogočnosti, s svojim obstojem kljubuje času in usodi: pomnik nekdanjih dni cvetočih, / prerok kasnejših dni bodočih. (1997: 83). S svojim obstojem posega tako v preteklost kot prihodnost. V pesmi se pojavi vizija ob motivu vesoljnega potopa. Ta vizija vesoljne sodbe je usmerjena predvsem k človeku, njegovim negativnim čustvom ter sprijenosti. Vesoljni potop lirski subjekt vizualizira kot točko skrajnosti, ko višje sile obračunajo z vsem slabim, kar je v človeku: Naš rod se ves je bil pokvaril, / in modri Bog se je kesal, / da človeško bitje je ustvaril. / Zato je vse ljudi končal / v pregroznem, splošnem je potopu. (1997: 84). Pesnik izpostavi, da je kljub temu dogodku Bog zelo milosten in je prizanesel majhnemu rodu, ki je povodenj preživel. Vode so presahnile in zemlja je znova obrodila, življenje se je ponovno obnovilo. V nasprotju s človekom, ki je bil po viziji vesoljnega potopa v tej pesmi kaznovan za grehe, oljka nastopa kot simbol čistosti, mogočnosti in trajnosti narave in za razliko od človeka preživi božji srd: to zelenje / oznanja novo nam življenje, / ko spet se bo pomladil svet, / ko nov razvil se nam bo cvet. (1997: 83). Lirski

subjekt po tem dogodku in v citiranih verzih vizualizira boljšo in lepšo prihodnost za človeški rod.

Poleg te vizije prihodnosti pa lahko v obravnavani pesmi najdemo vizijo pesnikove smrti: Pred duhom vidim nizko sobo, / a v sobi blede sveč svetlobo; / med svečami pa spava mož, / bled mož, ogrnjen s plaščem črnim, / ki s trakom je našit srebrnim; (1997: 87). Izpostavi, da bo takrat končno našel svoj mir in spravo. Narava se tudi nasploh, ne le v pesmi Oljki, v Gregorčičevi poeziji pojavlja kot tista, ki je edina – predvsem v primerjavi s človekom – zmožna prehajati kategorije časa, je večna za razliko od človekove minljivosti in zakoreninjenosti v sedanjosti. In prav narava se zaradi prej naštetih lastnosti pojavlja kot spodbuda za pesnikova videnja.

Ko govorimo o vizijah prihodnosti v poeziji Simona Gregorčiča, ne moremo spregledati njegovih vizij o usodi slovenskega naroda, ki jo v Domorodnih iskricah že slika v samostojni državi in v obliki poosebitve in nagovora že imenuje Slovenija. Lirski subjekt jo v ciklu pesmi predstavi kot najlepšo izmed deklet in ji obljublja večno zvestobo in slavo: Njo le bom ves čas življenja / ljubil iz srca globin: / ljuba moja je – Slovenija, / jaz pa slave zvest sem sin! (1997: 119). V pesmi se dotika neobetavne zgodovine slovenskega naroda pod jarmi tujcev, vendar v svojih vizijah slika zanj boljšo in lepšo bodočnost: kmalu dan napoči Slave, / kmalu zmaga sonca moč! (1997: 120). To ponazori tudi s številnimi simboli, ki jih vtke v pesem: mavrica, vzhajajoče sonce, prebujajoča zora, jasne zvezde itd.

V ciklu pesmi Domorodne iskrice pride ob vizionarstvu posebej do izraza tudi Gregorčičeva kolektivna naravnost. V tej pesmi rojake poziva k enotnosti – razlikam navkljub – in bratstvu, saj bosta samo ti dve načeli lahko slovenski narod pripeljali do samostojnosti: Ena mati nas rodila, / ena mati nas redi, / da, Slovenija, mamka mila, / vse v ljubezni nas goji! (1997: 123). Naj je Soča nas zibala, / dravski ali savski tok, / vendar le v Sloveniji stala / zibka vseh je nje otrok! (1997: 123).

Ta cikel pesmi je z vidika vizionarstva zanimiv tudi zato, ker se v zadnji pesmi cikla dotakne vizije lastne usode, natančneje poslednjega počitka, ki ga vizualizira ob ljubljeni smaragdni lepotici: Tih ob Soči mal je griček, / tam očetje moji spe; / tamkaj, bratje, mal kotiček / moje naj kosti dobe! (1997: 124). Podobno tudi v ciklu pesmi Iz predsmrtnic: Kako se bo mirno tam spalo / na gričku zelenem ob Soči / nam mrtvim živo šumljajoči / tam gori pri svetem Lovrenci / na ražnju ognjenem mučenci! (1997: 246).

Gregorčič tudi v druge pesmi vtke vizije lastne prihodnosti, velikokrat poudari prav usodnost lastnega življenja in to, da ni rojen za srečo, veselje in radost: Za srečo nisem rojen, / usodo svojo vem in znam, / to znam, da sem obsojen / čutiti bolečine sam! (1997: 56). V pesmi Ne tožim pa tudi poudari, da ne pričakuje pomilovanja ali sočutja od brezčutnih ljudi zaradi tega dejstva, sprejema ga in prenaša, svojo usodo sprejema kot dano in nespremenljivo. To svojo pokončno držo nad neljubo usodo poudari tudi v pesmi Na bregu, in sicer z verzi: Ko v steno valovje usode vihar / ob me se zaganja; / a duh se ponosni ne uklanja: / ti streti me moreš, potreti nikdar, / usode sovražne besneči vihar! (1997: 58). Tudi v predhodno že obravnavani pesmi Ujetega ptiča tožba lahko najdemo neobetajočo vizijo lastne prihodnosti, ko skozi oči ujetega ptiča izpoveduje: A meni svet je ves odcvetel, / zaprt in slep sem samotar, / nikdar ne bodem gnezda pletel, / gojil mladičev nikedar. (1997: 69).

Posebno mesto pri vizionarskih videnjih prihodnosti ima seveda pesem Soči (1879), ki v prvem delu zveni kot hvalospev reki Soči; narava in njene lepote podobno kot predhodno v pesmi Oljki spodbudijo vizije. V nadaljevanju pesmi tako napoveduje: vihar grozan, vihar strašan in: Nad tabo jasen bo oblok, / krog tebe pa svinčena toča / in dež krvav in solz potok / in blisk in grom – oh, bitva vroča! (1997: 131), kar lahko interpretiramo kot slutnjo prve svetovne vojne, ki je čez slaba štiri desetletja pretresla svet. Pesem Soči sklene v obliki nagovora reki, kjer spodbuja njen upor v obliki prestopanja bregov in utapljanja tistih, ki hlepijo po slovenskem ozemlju.

V sorodnem – uporniškem duhu izzveni tudi pesem Stražniki. V slednji lirski subjekt poziva rojake, da se uprejo in kljubujejo sovražnikom in sosedom, ki željno upirajo svoje oči v lepote in bogastvo slovenske dežele. Zelo udarniško poziva rojake k obrambi domovine in vizionarsko napoveduje: Sovražni četi nikedar / ne upogne naš se tilnik, / nikdar tej zemlji gospodar / ne bode tuj nasilnik! (1997: 137). Odgovornost za zedinjeno prihodnost naroda in vero, da bo slovenski narod obstal, pesnik polaga v sorojake tudi v pesmi Naš narodni dom (Zedinjena Slovenija), kjer v obliki zelo nazornih eksklamacij, v katerih izraža upor, ponos in stanovitnost slovenskega naroda, izpostavi pokončnost in željo po enotnosti slovenskega naroda v eni državi in osvobojen tuje nadvlade: Ne bo nas več tujčin teptal, / ne tlačil nas krvavo; / naš rod bo tu gospodoval, / naš jezik, naše pravo! / Pod streho našo tuji rod / naj gost nam bo, a ne gospod (1997: 145).

V ta okvir sodi tudi pesem Mojim slavilcem, kjer lirski subjekt v podobi duha, torej po smrti, stopa med brate, slavilce, ki so se borili za domovino in jo ob

njegovem prihodu slavijo: ljubezen do doma in narodno delo / naj slavnost sijajno nocoj bi imelo. (1997: 146). Duh poziva brate – rojake, da se kljub že doseženi enotnosti še naprej borijo za svojo domovino in njeno dobrobit: A tudi v bodoče se hrabro bojujemo / za narod teptani in njega obstoj, / z besedo in deli krepko pospešujemo / blaginjo njegovo in splošni razvoj; / za naroda slavo, korist in prosveto / delujemo vsi skupaj z ljubeznijo vneto. (1997: 146).

Gregorčičeve vizije poslednje sodbe, raja, stvarjenja in brezčasnost v njegovi poetiki

Gregorčičeve vizije se v njegovi poetiki pogosto povezujejo z njegovo globoko vero v krščanstvo in Boga, skladno s tem so tudi povezane s krščanskimi motivi, kot so: poslednja sodba, raj, srečanje z Bogom, stvarjenje, vesoljni potop. V obliki poslednje sodbe se vizionarstvo pojavlja v Gregorčičevi pesmi Sveta odkletev, kjer se poslednji obračun človeštva pojavi v obliki sanj: Sen sanja srce moje zlat: / odprto je nebo / in ven se usiplje zbor krilat, / kaj bo, kaj bo pač to? (1997: 17). Gregorčič nato uporabi premi govor, oglasi se Bog stvarnik, ki obljublja, da bo nocoj svet odklet, človeštvo bo rešeno nadlog in lahko bo ponovno zaživelo v raj. Ob tem dogodku se ponuja možnost, da človeštvo zaživi brez negativnih čustev, kot so: bes, napuh in srd: Resnice sonce sije zdaj, / ljubezni greje žar, / in svet je zopet cvetni raj, / in srečna vsaka stvar. (1997: 18). Pesem lahko interpretiramo kot veliko pesnikovo željo, da bi na svetu ponovno zavladal raj; v smislu osvoboditve vseh negativnih čustev in odnosov, ki vladajo v družbi. To predstavi v obliki sna o poslednji sodbi, kjer Bog stvarnik in rabsodnik ponovno vzpostavi red in mir na svetu. Pesem zaključí z mislijo, da to njegovo videnje, vizija, ne ostane samo na ravni utvare, ampak se tudi uresniči: Srce, le sanjaj ven in ven, / o sen, ne uniči se! / A pač! Izgini sen kot sen, / pa dej – uresniči se. (1997: 19).

V pesmi Čas je Gregorčičev lirski subjekt postavljen v položaj, kjer ima vpogled v preteklost in hkrati prihodnost, tokrat v vlogi Časa (Kronosa) in izpostavlja: Jaz videl sem zemlje ustvarjanje, / in rojstvo nebeških svetov, / zrl prvo njih divno migljanje / in gledal razpad bom njihov. (1997: 35). Lirski subjekt v vlogi vsevidnega časa izpostavlja, kako je v življenju vse minljivo in prehodno: Jaz gledal sem narodov roje, / njih boj in njih bol in radost; / zdaj boje in trude zrem tvoje, / in tvojo sladkost in bridkost. (1997: 35). Ta vsevidnost in brezčasnost lirskega subjekta mu omogoča videti tako pretekle kot prihodnje dogodke, hkrati pa ga ta širši pogled opolnomoči za kritično vrednotenje dogodkov.

V ciklu pesmi Divna noč se pojavlja videnje raja, lirski subjekt izraža: v slasti nadzemeljski duša mi plava, / stvarstvo in stvarnika duh občudava. (1997: 262–

263). In še kasneje: Bil v raju sem, duh med duhovi, / med zadnjimi najzadnji duh; / pa vendar angelski glasovi / i meni bili so na sluh. (1997: 266). Izkaže pa se, da je ta njegova vizija raja pravzaprav prevzetna vizionarska utvara, pregreha in že kmalu ga angel izžene iz rajskega prostora in mora se pokoriti za napuh zaradi vstopa v raj. Prav ta vizionarski pobeg zanj predstavlja tolažbo, da lahko na svetu preživi: A tudi tu mi je v spomini / nebeških kerubinov spev – / tolaži tu me v solz dolini, / čeprav odmeva le odmev. (1997: 267). V nadaljevanju izpostavi liro kot simbol pesništva, na katero je pripel struno, ki jo je uspel ukrasti z neba; vse druge strune na njegovi liri so zemeljske in s tem poudari svojo razpetost med nebom in zemljo. Prav ta z neba ukradena struna mu daje pridih božanskega in mu omogoča pesnjenje.

V pesmi Mavrica Gregorčič prav tako opisuje vizionarski vzpon v raj, ki ga lirski subjekt predstavi v obliki videnja in srečanja z Bogom ali Večnim, kakor ga poimenuje: Biserna lestva se vzpenja v oblak, / spušča se onkraj na zemeljski tlak, / mavrica pisana, božji prestol. / ... / Gori na stolu pa večni sedi, kapljici vsaki on srčo deli (1997: 9). Raj je v omenjeni pesmi predstavljen kot prostor, od katerega je zemlja odvisna; od njegove milosti, sreče oz. kapljic sta odvisna pridelek in blagostanje na zemlji.

Ko govorimo o Gregorčičevih vizijah poslednje sodbe in raja, ne moremo mimo zelo znane pesmi Človeka nikar, kjer se lirski subjekt v svojih videnjih sprehaja po delavnici stvarnika in ugotavlja, da v njej ni nič minljivega, da smrt ne obstaja, vse se obnavlja in presnavlja. Tako razmišlja tudi o končnosti lastnega življenja, minljivosti in smrti – to ni skrajna točka, temveč začetek novih oblik bivanja.

Vizionarstvo kot tankočutnost in sposobnost vživljanja v druge oblike bivanja

Vizionarstvo lahko obravnavamo tudi kot zmožnost lirskega subjekta, da se prelevi v različne oblike bivanja in se pogloblja v neslutene razsežnosti človekovega čustvovanja in duševnosti nasploh. Primer take pesmi je V srce si glej, kjer se lirski subjekt potaplja v človekovo duševnost – v njegovo srce in spodbuja slehernika, da ne išče napak pri drugih, temveč se raje potopi v lastno duševnost in razvije t. i. dvojni vid; s prvim naj budno spremlja dogajanje v stvarnem svetu, si ga razumsko razlaga, z drugim pa naj se trudi razumeti in uvideti globine človeškega srca in duha: Zatorej le gledaj po svetu, / a večkrat še v srce si glej – in sodil boš druge mileje / in sodil boš sebe ostrej! (1997: 44). Prav ta dvojni vid je po sporočilu pesmi ključen za to, da človek razvije

samokritičnost. Reprezentativen je tudi za Gregorčičevo poezijo nasploh in pesniku nudi vizionarske sposobnosti; dojemljiv je za stvarno dogajanje v družbi in svetu, ki ga obdaja, hkrati pa se intenzivno potaplja v duhovnost človeka in globine njegovega duha – ga skuša razumeti v vsej njegovi kompleksnosti.

Gregorčičevo tankočutnost, ki se odraža v njegovem vizionarstvu, lahko povežemo tudi z njegovimi pesmimi, kjer se vživlja v različne lirske subjekte, zelo pogost je ženski lirski subjekt, kar se v njegovi poeziji pojavi večkrat. Vizionarstvo namreč pomeni tudi sposobnost pogleda z drugega zornega kota, videti svet na drugačen način, iz drugih perspektiv in stališč. V pesmi Vojakove neveste poroka se kot lirski subjekt pojavi dekle pokojnega vojaka, ki se na samem začetku pesmi pripravlja na poroko (vije venec, materi naroča, da ji ovije vrat z biseri, ji nadene svileno opravo itd.), izkaže pa se, da se v resnici pripravlja na prestop v onostranstvo, kjer se bo lahko združila s pokojnim ljubljnim, ki je padel kot vojak. V tej pesmi najdemo tudi vizijo prihodnosti v obliki združitve z umrlim v onostranstvu, to lahko seveda vzporejamo tudi s temeljno krščansko vero v posmrtno življenje: Tam na veke bom združila / ž njim, ki bil mi tod je vzet: / kar je bridka smrt ločila, / mila smrt zedini spet! (1997: 186).

Vizije v obliki alegorij

Ob tematizaciji vizionarstva v poeziji Simona Gregorčiča ne moremo mimo zelo pogoste pesniške tehnike, ki jo uporabi v svoji poetiki, to je alegorija. Na ta način v svoje pesmi vtke slikovite pripovedi in vizije, ki človeka učijo živeti in mu nudijo zglede delovanja. Tudi v teh zgodbah se ponovno poglobi v različne lirske subjekte, se vživi v njihovo razumevanje sveta in perspektivo in s to (novo) vizijo sveta se bralca dotakne na moralni ravni.

Med najbolj alegorične analizirane pesmi zagotovo sodi pesem Kesanje, kjer pesnik uporabi alegorijo starčka, ki ima videnje sprevoda groznih obrazov. Izkaže se, da so ti spačeni obrazi alegorija njegovih preteklih dni, prežetih z napakami, norostjo, krivicami, lažmi in zvijačami. Na stara leta trkajo na njegovo razbolelo vest in mu zbudajo grozo: In vedno ob uri že pozni / duhovi se vračajo grozni, / pošastni ponavljajo ples, / in starček ne stisne očes. (1997: 221). Ob starčkovi usodi želi izpostaviti, da je potrebno vse življenje skrbeti za zgledno ravnanje, za pravično delovanje, sicer nas v starosti lahko čakajo podobne preganjave.

V pesmi Velikonočna Gregorčič obuja tematiko teptanega naroda in zemlje, ki sta bila v zgodovini večkrat priče pohlepa in lakomnosti tujcev. To ponazori tudi

z alegorijo trpečega Kristusa, ki so ga okronali s trnovo krono, mu zadali na tisoče morilskih ran in ga zaprli v zastraženi grob, da ne bi več predstavljal grožnje. Tako kot slovenski narod tudi Kristus, junak velikanski – kakor ga imenuje, vstane iz groba in izkaže se, da se na njegovem obrazu zrcali slovanski narod, ki mu vizionarsko napoveduje lepo in svetlo prihodnost: Kalvarijo svojo naš rod je imel / in dneve prebridke trpljenja, / a zdaj mu rešitve je zor zažarel, / napočil mu dan je vstajenja! (1997: 155) Kalvarijo svojo naš rod je imel, / zdaj rešnje raduje se zore; / a dan še slavnejši mu bode prišel: / dan Oljske prišel mu bo gore. (1997: 156). Kristusovo vstajenje je v tej pesmi prisposoda za vstajenje slovenskega naroda izpod jarma tujih in večjih, hegemoničnih narodov: grozi naj, hrumi naj sovražnik srdit, / Slovan se mu v grob več ne vrne! (1997: 156) Kot z Oljske se gore je vzdignil Gospod / v nadzemlske jasne višave, / povzdigniti mora se krepki naš rod / v višave moč in pa slave! (1997: 156). V obliki kolektivnega nagovora in spodbude poziva brate, rojake, da nazdravijo svetli bodočnosti teptanega naroda: Mi, bratje, pa z delom pripravljamo zdaj / to silno slovansko mogočnost, / in z duhom preroškim nazdravljamo zdaj: / Na slavno slovansko bodočnost! (1997: 156).

Sklep

V pričujočem prispevku sem potrjevala tezo, da je Simon Gregorčič pesnik vizionar. Njegovo vizionarstvo se kaže v njegovih najbolj znanih pesmih Soči in Človeka nikar!, na različne načine pa se odraža tudi v številnih drugih. Vizionarstvo se v Gregorčičevi poetiki pojavlja v obliki vizij prihodnosti, odslkava pa se tudi v vizionarskih pogledih v preteklost, vizijah raja, poslednje sodbe, vesoljnega potopa, srečanja z Bogom, v svojih videnjih se pogloblja tudi v človekovo duhovnost in njegovo čustvovanje. Simon Gregorčič v svoji poetiki pogosto vidi svet na drugačen, neobičajen način, z očmi drugega in iz drugih zornih kotov. Vizije lirskega subjekta v poetiki Simona Gregorčiča pogosto spodbudi pogled v naravo. Nedvomno gre vizionarstvo pripisati tankočutnosti, ki je tudi sicer značilna za Gregorčičevo pesnjenje. Posebej nazorne in pogoste so vizije o usodi slovenskega naroda in človeka, ki jih pesnik slika v pozitivni luči, narodu obeta samostojno prihodnost, obenem pa spodbuja kolektivni duh in naravnost.

Literatura

Gregorčič, Simon, 1997: Pesmi. Ljubljana: Založba Karantanija.

Kovač, Hana, 2017: Motiv vizionarstva v poeziji Arthurja Rimbauda in Dina Campana: diplomsko delo. Ljubljana: samozaložba avtorice.

Dr. Vladka Tucovič Sturman
Pedagoška fakulteta
Fakulteta za humanistične študije
Univerza na Primorskem

»ČEŠNJE! LEPE ČEŠNJE! SOČNE ČEŠNJE! ZADNJE BRIŠKE
ČEŠNJE!«

MOTIV SADJA V SLOVENSKI KNJIŽEVNOSTI

Prispevek predstavlja naključen pregled motiva sadja in sadnih dreves v nekaterih delih slovenske književnosti, tako v poeziji kot prozi in dramatiki, od realizma prek sodobne do najnovejše slovenske književnosti. Prvi del je namenjen pregledu motiva češenj in breskev ter drugih sadnih vrst v poeziji Alojza Gradnika, v drugem delu pa so predstavljeni motivi cvetočih ali zrelih češenj v prozi Cirila Kosmača, Ivana Preglja ter Ivana Tavčarja in poeziji Karla Destovnika Kajuha ter Lojzeta Krakarja, sledi shematski pregled motiva jabolk in jablane v poeziji Toneta Kuntnerja in Mile Kačič ter dramatiki Toneta Partljiča in spominskih esejih Kajetana Koviča in Jureta Jakoba. Poseben poudarek je na mediteranskih sadnih drevesih, mandljevcu in figovcu, v poeziji Mile Kačič in Erike Vouk. Motiv sadja in sadnih dreves se v različnih zvrsteh in vrstah slovenske književnosti pojavlja predvsem pri starejših avtorjih, ki so izšli s podeželja in bili povezani z naravo, in sicer kot metafora ali simbol narodne in socialne prebuje.

Ključne besede: motiv, motivni drobec, tematologija, sadje, sadne vrste, češnja, jablana, jabolko, breskev, hruška, mandljevec, figovec, fige

Precej znano je, da Zoran Božič ni bil samo literarni zgodovinar, didaktik in profesor, pač pa tudi navdušen sadjar in s sinom Gregorjem Božičem, režiserjem, obdelovalec oz. vzgojitelj in pravzaprav častilec visokodebelnega sadovnjaka v Goriških brdih, ki ga je, zaraščenega in zapuščenega, kot spečo Trnuljčico obudil v življenje. V svojem prispevku bi se zato njegovemu spominu rada poklonila z bolj kot ne slučajnim pregledom motiva sadja in sadnih dreves v slovenski književnosti, ki je zaradi spleta okoliščin žal moral nastati mimogrede in je bolj sad moje bralske izkušnje, kot pa literarnovednega raziskovanja, ki mi ga pomanjkanje časa pač ni dopustilo – ne nazadnje je tale poskus razmisleka o motivu sadja in sadnih dreves v slovenski književnosti lahko uvod v tovrstno obširnejšo raziskavo, ki bi bila bolj vredna Zoranovega imena in njegovega dela. »Ljudje in jablane umiramo, a spomin živi naprej kot

kaka korenina, iz katere bo čez čas na istem lesu odgnalo nekaj drugega,« je v eseju Drevesa zapisal pesnik Jure Jakob (2015: 86) – naj bo ta članek take vrste nov poganjek iz korenin Zoranovega takega in drugačnega ustvarjalnega opusa.

Razmišljati o motivu sadja in sadnih vrst v slovenski književnosti pomeni lotiti se tematološkega raziskovalnega vprašanja, ki lahko obsega podvprašanja, v katerih delih oz. pri katerih avtorjih se pojavlja motiv sadja in sadnih vrst, s kakšnim namenom je uporabljen oz. kakšen literarni učinek je s tem dosežen. Tematologija kot zgodovina in teorija snovi in motivov raziskuje sicer prenašanje in preoblikovanje literarne snovi, motivov in tem v različnih obdobjih in literaturah (Literatura 2009: 426), pričujoči članek pa bo predstavil motive sadja in sadnih dreves v različnih obdobjih in zvrsteh ter vrstah slovenske književnosti, od realističnega pripovedništva prek sodobne poezije in dramatike do esejistike.

Primerjava motiva sadja in sadnih dreves v slovenski književnosti nas tako, z ozirom, da je Zoranov sadovnjak v Goriških brdih, najprej seveda vodi k Alojzu Gradniku, »pesniku Goriških brd«, in to ne zaman. Gradnik je v svoji poeziji motiv sadja in sadnih dreves uporabil večkrat in se tako na nek način oddolžil rodni Medani in Goriškim brdom, še zlasti v t. i. »pokrajinskih pesmih«, v katerih je izrecno izraženo, da pesnik opeva vinogradniško-sadjarsko podobo briške kmetijske krajine, npr. v pesmi Šmartno iz zbirke *Pot bolesti* (1922): »Že stara, s slavo venčana trdnjava / stoji kot orlov gnezdo v srcu Brd, / vmes smokev, breskev, oljk in črnih trt«¹ (Gradnik 1986: 56) ali v pesmi *Molitev* iz zbirke *Svetle samote* (1932): »O blagoslovi Bog nam naša trda / opočna tla, naš up, naš pot in znoj, / krvi nemire in grobišč pokoj – o blagoslovi Bog nam naša Brda! // O blagoslovi hiše krov in hleva / in latnike pred hišo, češenj sad / in breskev cvet in polni sod in kad, / ko breme trt jeseni dozoreva« (Gradnik 1986: 193) ali v pesmi *Jeseni v Medani* iz zbirke *De profundis* (1926), kjer nakazuje, da so se Brici preživljali tudi s prodajo sušenega sadja, kot so slive in fige.

Okrog ognjišča zbrana je družina, / dva roženkranca so že odžebrali, / že dogoreva glavnja: iz kamina / se vrača dim; vsi so že polzaspali. // Na sredi hiše, v krogu, pa mladina / koruzo lička, poje in se šali / in si podaja polno bučo vina. / Trepetajoči po vsem telesu, mali // na uho vlečejo, kako verige / pri Sirkovih ponoči ranjca vlačí. / Potem se spet okrene govornica // in pričkajo se

---

1 Vinske trte in grozdja v tem prispevku ne obravnavam, čeprav sodi grozdje med sadje in je motivov vinske trte in grozdja v Gradnikovi poeziji obilo, pač glede na to, da je bil Zoran Božič sadjar, ne vinogradnik.

o žornadni plači, / po čem rebule letos bo lodrica, / po čem penčane češplje in suhe fige. (Gradnik 1986: 179)²

Nekako pričakovati je, da se bo pri Gradniku pojavil motiv cvetočih češenj, in tej veri se pesnik ne izneveri: v prvi zbirki *Padajoče zvezde* (1916) v pesmi Mors victrix obžaluje cvetoče češnje, ki jih je doletela pozeba, tudi v nezbranih mladostnih pesmih je pesem Bela črešnja: »Bela črešnja cvetje name trosi. [...] Glej, cvetje pada, / kakor beli prt me že pokriva. / Gola veja k meni je klonila – / kakor da bi bela smrt kosila« (Gradnik 1984: 174), enako v Motivih iz Brd II: »Ko bele krone so v bleščeči rosi / cvetoče črešnje na zelenem bregu / in ko metulji na veselem begu, / so beli cveti, ki jih veter trosi.« (Gradnik 1984: 217) V pesmi Zima iz zbirke Pot bolesti (1922) je spet v ospredju belina češnjevih cvetov, metafora za dekletovo (minulo) naklonjenost. Češnje pa kot obvezno prvino kulturne krajine omeni še v pesmi Besede umirajočega dijaka v isti zbirki, ko se dijak v tujini spominja doma.

Večkrat pa se v Gradnikovi poeziji pojavi tudi motiv cvetočih breskev, tako je že v prvi zbirki *Padajoče zvezde* (1916) v ciklu Motivi iz Brd v pesmi Cvetoča breskva.

Še gola je črešnja in mrtva je trta / in ne zelené še osušene trave; / le breskvini cveti, ko zvezde krvave,³ / gorijo v ogradi samotnega vrta. // Metulji in vetriči so in sviléni / razuzdani žarki vsakdanji ji gosti. // Ko vsa se razda jim v lahki norosti, / bo suha štrlela sred bujne jeséni. (Gradnik 1984: 77)

Motiv cvetočih breskev ga spremlja še v poznejši poeziji, npr. v ciklu Napisu za mesece (Sušec) iz zbirke *Večni studenci* (1938) in v pesmi Povabilo iz zbirke *Harfa v vetru* (1954), ki napoveduje njegov skorajšnji odhod (smrt) in v kateri

---

2 Že pesnik je na konec zbirke uvrstil nekakšen slovarček neznanih besed, ki ga je naslovil Lokalizmi, tam je razloženo, da penčati pomeni »sploščiti (češplje, ki se prej olupijo, okade z žveplom in posuše na soncu)« (Gradnik 1986: 189). Motiv sušenih sliv je še v pesmi Jesenski večer v Medani iz cikla Blizu zemlje v zbirki *Zlate lestve* (1940), kjer pesnik poda že skoraj etnografski opis priprave za sušenje sliv: »Mirno je v zraku, opojna vonjava prihaja / od vsepovsod: duh otave in aster in dalij, / duh majarona, bažilik in zrelega grozdja / in lavorike in breskev in sliv, posušeni / v soncu na lesah iz ločja spletenih.« (Gradnik 2002: 138)

3 Zanimivo je, da tudi Stanko Vuk v pesmi Pomlad pod Krasom II govori o rdeči barvi breskovih cvetov. »Pomlad siplje sinjino / na dlan, ki seje / ječmen pomladni. Breskev / je kakor rdeče jadro sred njive« (Vuk 1998: 41), čeprav breskve cvetijo v nežnih roza, ne rdečih odtentkih.

obžaluje, da ne bo več doživel cvetenja breskev. V pesmi Maja in mladenič iz zbirke *Pesmi o Maji* (1944) je breskov cvet metafora za dekletovo devištvo.

Mladenič // Vprašal sem: »Si moja?« in sem čakal. / Dolge dneve čakal sem zaman. / In potem si rekla neki dan: »Tvoja,« in ko rekla si, sem plakal. // Mislim sem na klas, ki se daruje: / Kruh bo ali zrno v zemlji spet. / Mislim sem na breskve nežni cvet: / sad bo – in mi je bilo še huje. // Maja // Čakala z besedo sem: na dnu / duše moje tiho je zorela. / Kakor plod, ki z veje bi ga snela, / dala sem ti jo zdaj brez strahu. // Ni mi mar, če cvet moj bo venel. / Kaj brez vrča naj bo polna rupa, / kaj brez pivca naj bo vina kupa? / Vse si dal mi, ko si vse mi vzel. (Gradnik 2002: 180)

Cvetočih breskev ne more obiti v pesmi Dornberg iz zbirke *De profundis* (1926), kjer se pojavi tudi motiv cvetočih mandljevcov. In čeprav sta ravno češnjevo in breskovo drevo Gradnikovi sadni drevesi *par excellence*, velja omeniti še nekaj drugih, med njimi murvo in marone (debele gojene kostanje) v še eni od »pokrajinskih« pesmi z naslovom Kanal, ki je ostala med rokopisi. Murvini zeleneči listi kot znanilci pomladi se pojavijo še v pesmi Vigred iz zbirke *Zlate lestve* (1940).⁴

Med preostalimi sadnimi vrstami Gradnik krivice ne dela niti jablanam in hruškam, le da jih nekajkrat prenese iz Brd drugam na Primorsko, npr. cvetoče jablane v Cerkno v istoimenski pesmi iz zbirke *Pot bolesti* (1922) in v Posočje v pesmi Poslednje pismo Ivana Gradnika III. Cvetoče hruške so svoje mesto poleg češenj našle v Napisih za mesece (Mali traven) iz zbirke *Zlate lestve* (1940). Tudi njihovi jesenski plodovi, jabolka in hruške, niso ostali neopaženi, tako v pesmi Pismo po vrnitvi iz zbirke *Pojoča kri* (1944), podobno še v pesmi V oktobru iz zbirke *Harfa v vetru* (1954).⁵

---

4 Murve so nekoč na Primorskem bolj kot zaradi drobnih sladkih murvic gojili zaradi listja, s katerim so krmili sviloprejke, kar je bil še eden od načinov, kako si povečati skromen družinski proračun – prim. monografijo Vesne Mie Ipavec: *Murve in kavalirji: svilgojstvo na Goriškem* (2008) – na briških dvoriščih pa so poleti izkoriščali tudi senco, ki jo dajejo široki murvini listi, če je drevo redno obrezovano (če drevo ni obrezovano, so listi manjši), tako je tudi na Gradnikovi domačiji v Medani, pod katero so se pred leti na festivalih Dnevi poezije in vina ter Sanje v Medani zvrstili številni pesniški dogodki.

5 Izmed do sedaj naštetih prevladujočih motivov sadja in sadnih dreves izstopa pesem Negodni smo iz zbirke *De profundis* (1926), kjer ni izpostavljena nobena konkretna sadna vrsta, temveč nerazvit in nedozorel plod kot simbol človeka, nedoločen sadež je tudi v pesmi V zoreči jeseni iz zbirke *Svetle samote* (1932), v pesmi Črv iz zbirke *De*

Na koncu sprehoda po Gradnikovem poetičnem sadovnjaku pa se vendarle vrnimo k češnji, pesnikovemu najmočnejšemu motivu, ki nastopa že v prvi zbirki *Padajoče zvezde* (1916) v ciklu *Motivi iz Brd* v pesmi s preprostim naslovom *Črešnje*; v njej se navdušenje nad čudovitim sadežem prepleta s trpkostjo socialne tematike – trpljenjem briških pridelovalcev sadja in njihovih hčera, ki češnje obirajo in jih nosijo prodajat, ter aluzijo na prostitucijo, ki je sicer Gradnikov pogost motiv.

Črešnje, češnje ... Kdo je bolj rdeč, / ve al' deklica, ki vas nabira? / Ej, za žejna usta marsikatera / bila bi izbira težka reč. // Od mesá rdečih vaših lic / meni se uživati zdi škoda. / Ali vsemu ista je usoda / kar zaródil je trpeči Bric. // Daleč je bogati nemški kraj. / Tam po hišah boš s ponudbo milo, / dekle, rdeče češnje te nosilo / in boš samo, samo na prodáj. (Gradnik 1984: 64)

Motiv briških češenj in lepega mladega dekleta, ki jih prodaja, je v romanu *Pomladni dan* (1953) uporabil še en primorski ustvarjalec, tolminski rojak Ciril Kosmač, in to dvakrat. Prvič, ko mlada Brika ponuja na prodaj češnje koscem na travniku, med katerimi je tudi prvoosebni pripovedovalec, srednješolski pob, in drugič, ko se pob na poti iz Tolmina, kjer je opravljal izpite, ponovno sreča z mlado Briko, ki mu, ker je njegova mama na smrt bolna in se ji fant zasmili, podari papirnato vrečko, polno češenj. Obkrat so izpostavljene Brikina mladost, živahnost in prikupnost, ki so sopostavljene sočnosti in napetosti češnjevih plodov, ter pobov adolescentni sram ob Brikini naklonjenosti, ki je izražena s tem, da mu češnje, s prodajo katerih se sicer preživlja, podari.

Češnje sem držal pred sabo, kakor bi nesel jajca, in se od strani oziral vanje. Bile so temnordeče, debele, nabrekle, sočne. »Sama živa kri!« sem v mislih kar nenadoma zaslišal razkričani Brikin glas, nato pa stričev hudomušni smeh in njegove bobneče besede: »Ti si mi sama živa kri! Z lasmi in s kostmi bi te pozobal!« (Kosmač 1953: 57)

Kosmač je motiv češnje uporabil vsaj še enkrat, in to v avtobiografski noveli *Ringaraja*, kjer se ob cvetoči češnji in klopotcu, ki ga izdelajo njegovi otroci, da bi odganjali kose, spomni, kako je tudi sam kot otrok izdelal klopotec, za katerega je nehote verjel, da je njegov votli glas priklical prezgodnjo materino smrt; belino češnjevih cvetov pisatelj povezuje z dekliško mladostjo, razigrane otroške obraze pa z značilnostmi češnjevih plodov.

---

profundis (1926) prav tako ni poimenovane sadne vrste, temveč »gnili plod odpada z vej« (Gradnik 1986: 111).

Spet je prišla pomlad in na mojem vrtu je zacvetela češnja. Vsa je v belem kot mlada nevesta in skoraj prav tako glasno diha v svoji cvetoči sreči. V radostnem drhtenju stoji sredi zelene trate in se z odprtim cvetjem skrivnostno smehlja mlademu soncu, ki ji neugnano pošilja zlate in vroče pozdrave z modrega neba. Pod češnjo se igrajo otroci; moja dva in trije sosedomi. Tako razposajeno se sučejo, da so vsi zadihani; njihova lica so rdeča in napeta kot češnje hrustavke. (Kosmač 2000: 162)

Klopotec, ki ga je naredil kot otrok, je takrat privezal na cvetočo tepko pred domačo hišo, in tako Kosmač uvede še eno sadno vrsto, nekoč na podeželju zelo razširjeno visokodebelno hruško, ki jo omenja že tudi v *Pomladnem dnevu* (1953), in sicer v žalostnem kontekstu: na tepko, ki je stala pred hišo na kmetiji v Ilovici, se je nekdo obesil,⁶ in zato so jo posekali (Kosmač 1953: 52),⁷ na tepko pred domačo hišo teta prvoosebnega pripovedovalca vneto obeša očetovo obleko, da bi jo prezračila, ker še ne ve, da je oče umrl v taborišču in je ne bo nikoli več oblekel. Sicer pa je Kosmačevo natančno pisateljsko oko, ki je znalo tako natančno gledati naravo, med številnimi drevesi, ki se znajdejo v opisu domače pokrajine (vrbe, topoli, jelše), prepoznalo tudi jablane oz. »temne okrogle glave zaspanih mladih jablan« (Kosmač 1953: 25), v rogovilo stare jablane pa je pob po potrebi zataknil tudi knjigo.

In če so češnje, cvetoče ali zrele, postale vodilo, ki nas pelje od Gradnika do Kosmača, je tu še en primorski rojak, pisatelj Ivan Pregelj, katerega Matkova Tina v Ročinju na poti iz Gorice rodi otroka in ob tem umre prav pod cvetočo češnjo aprila 1714.

Nosnice so ji plale, oči so begale bolno, z roko se je ujela za cvetočo vejo nizke češnje ranice in klicala sama sebi: »Počij, počij, počij!« Legla je na trato pod cvetoče drevo in skušala razmisliti jasno, kaj se ž njo godi. Ali je res že čas? Kako to? Kaj bo ž njo? Ne, saj še ni čas! Počivati je treba, umirilo se bo, odleglo bo. Saj mora odleči!

---

6 Jure Jakob (2015: 87) v tem kontekstu omenja jablane: »Vsaka druga, tretja domačija ima jablano, na kateri se je kdo obesil. Vsak ve za koga, ki se je obesil na jablani, in še vedno radi jemo jabolka. Kot da je vse to vpisano v isti naravni red, enak tistemu, zaradi katerega večina starih sort jablan cveti in rodi izmenično. Vsako drugo leto. Obilje in pomanjkanje. Dobro in hudo od istega drevesa.«

7 Posavčev Jakob v Tavčarjevi noveli Posavčeva češnja pa drevesa ne poseka, čeprav ga spominja na to, da ga je njegovo dekle izdalo in si je zato ob padcu z njega obe nogi polomil tako, da ni več mogel hoditi; vendar zanj tudi ne skrbi: ne gnoji ga, ne stresa z njega mokrega snega in ne odstranjuje škodljivcev, kot so gosenice – posledično drevo z leti samo propade.

»Nooooče,« je zacvilila in se zvila. Motna obupnost ji je objela misli: »Naj bo, kar je. Konec bom vzela!« Za čas se je zopet umirila in mislila vsakdanje: »Neumno je bilo; žena v Solkanu je vedela in oče je vedel. Pa sem le šla. In zdaj me bo prehitelo. O Jezus, kaj bo z mojo grešno dušo!« Legla je vznak in strmela proti nebu skozi cvetoče češnjeve veje. (Pregelj 1999: 14)

Češnja v Zalesnikovem laz, tokrat polna zrelih plodov, je kraj zbližanja med Jernačem izpod Skale, ki pravi, da je v Zalesju najlepše, ko cveti češnja, in Zalesnikovo Rezo v Tavčarjevi pripovedi *V Zali* (1894); potem ko sta splezala vsak na svoj vrh češnjevega drevesa, polnega zrelih sadežev, si izmenjata nežnosti, tako da dekle fanta pita z najdebelejšimi češnjami.⁸ Da pa ta ljubezenska zveza ne bo uresničena, napove propad češnjevega drevesa: »Blagoslovljena bodi Zalesnikova češnja, na kateri se je zgodilo vse to! Pa tisto drevo tudi ni imelo sreče na svetu! Ko sem se vrnil iz Amerike in nekoliko pogledal nad Zalesnikov laz, pa je ležala češnja posekana na tleh, ker ji je bila malo dni prej strela razklala oba vrhova!« (Tavčar 1963: 73) Podobno neuspela ljubezenska zveza, ki se poraja pod cvetočo češnjo ob fantovem odhodu v vojsko, je tudi v Tavčarjevi noveli Posavčeva češnja; Posavčev Jakob za klobukom nese cvetočo češnjevo vejico, ki mu jo je dala njegovo dekle Marjanica, ob povratku iz vojske pa se zaradi padca s češnje, na kateri je zobal sladke plodove, potem ko izve, da se Marjanica moži z drugim, tako močno poškoduje, da ohromi.

Belina češnjevih cvetov v Kajuhovem ciklu Ljubezenske je hkrati znamenje nedolžnosti, ljubezni in kolektivnega upanja, je nasprotje vojni (bela barva je barva miru) in smrti, obet boljše prihodnosti.⁹

V // Bosa pojdiva, dekle, obsorej, / bosa pojdiva prek zemlje trpeče, / sredi razsanjanih češnjevih vej / sežem ti nežno v dlani koprneče. // Beli so, beli so češnje cvetovi, / temni, pretemni so talcev grobovi. // Kakor ponosni galebi nad vodo, / taki so pali za našo svobodo. // Bosa pojdiva, dekle, obsorej, // bosa pojdiva med bele cvetove, / v krilo nalomiva češnjevih vej, / da jih poneseš na

---

8 Podarjanje sadja kot način dvorjenja uporabi Tavčar še v romanu *Cvetje v jeseni* (1917), kjer Karlovški Anžon leto za letom prinaša Presečnikovi dekli Lizi hruške, po katere samo zanjo hodi na Cerkljansko, da bi omehčal njeno srce in bi se poročila z njim.

9 Da je Kajuh v slovenski kolektivni zavesti povezan s cvetočimi češnjami, kaže likovna oprema jubilejne izdaje Kajuhovih pesmi izpod peresa urednikov Matjaža Kmecla in Mihaela Glavana: *Enaindvajset pesmi za enaindvajset let življenja* (2012), katere naslovnico je grafični oblikovalec Jure Jančič opremil s fotografijo cvetoče češnjeve vejice.

talcev grobove. // VI // Samo en cvet, en češnjev cvet, / dehteč in bel / odlomi
moja draga! / Ne bom ga za klobuk pripel, / ne bom ga v gumbnico si del, /
odlomi ga, odlomi, draga! // Jaz bom ljudem poslal ta cvet, / vsakomur, ki na
križ pripet / trpi v pomladi tej ... / In glej, ta drobni češnjev cvet / bo v njih
izbrisal malodušja sled / in spet razžaril tožni jim pogled. // Samo en bel, en
češnjev cvet / odlomi, moja draga, / saj veš, kako vsak tak pozdrav / človeku
za rešetkami pomaga. (Destovnik 2020: 134–135)

Motiv češnjevih cvetov se pojavi tudi v poeziji Lojzeta Krakarja, najbolj znana
je njegova pesem Češnja v belem iz zbirke njegovih otroških pesmi¹⁰ *Sonce v
knjigi* (1962).

Spet se v našem vrtu / češnja preoblači, / z dežjem se umiva / z vetrom se krtači,
// a pomlad ji takšno / lepo krilo šiva, / da je prav zaresno / hčerka nevoščljiva.
// Kdo je, se sprašuje, / dal ji tole krilo, / kje so zanj kupili / takšno lepo svilo,
// ali se je sama / naučila tkati, / ali pa nemara / so doma bogati? // Gleda in
modruje: / vem, pomlad je mama; / tudi moja včasih / zame šiva sama, // ampak
kje je očka? / Očka! Tam v sinjini / nad gorami sonce / žvenketa s cekini ...
(Krakar 1987: 149)

Motivni drobec cvetoče češnje pa je tudi v njegovi pesmi Pomladni dan je skoz
okno iz zbirke *Nekje tam čisto na robu* (1975), v kateri pesnik v svojem
prepoznavno zafirkljivem tonu nagovarja pomladni dan, naj bo živahen in
uporniški, na koncu pa naj si odpočije »in se nasmrči z glasom / čebel na cvetoči
češnji« (Krakar 1975: 45).

Poleg češnje je drugi najpogostejši motiv sadja oz. sadnega drevesa v slovenski
književnosti gotovo jabolko oz. jabolana; jabolka v poeziji večinoma niso sortno
poimenovana, nastopajo kot generični pojem za plod jablane oz. sadež
nasploh.¹¹ Edino Mila Kačič zapiše »O svetem Jakobu / so jakobčki zreli«

---

10 Žal mi ne čas ne prostor ne dopuščata, da bi predstavila še sadje in sadna drevesa v
slovenski mladinski književnosti, ne morem pa mimo omembe slikanice Anje Štefan
Sadje z naše ladje (2016), v kateri je ob ilustracijah Jelke Reichman upesnenih šestnajst
vrst sadja (jagode, limone, jabolka, breskve, marelice, slive, kostanji, pomaranče,
češnje, hruške, borovnice, fige, orehi, grozdje, banane, lubenice).

11 Tako uporabi motiv cvetoče jablane, ki se razpenja nad umirajočim vojakom, že
Anton Aškerc v pesmi Na bojišču (Aškerc 1946: 228). Lojze Krakar v pesmi Naš
vsakdan: knjiga, ki ostane ob lirski subjekt sopostavi poznojesensko zrelo jabolko in
gole jablane brez listja (Krakar 1975: 33). Ivan Hribovšek (2006: 168) v pesmi Jabolko
na mizi uporabi motiv sočnega jabolka za prisodobno srca, Alojz Ihan (2006: 501) pa v
pesmi Jabolko tematizira miselno omejenost vojaka na straži v JLA, ki si ne upa vzeti
jabolka, ki mu ga vrže albanska deklica.

(Kačič 1997: 64) – gre za zgodnja poletna jabolka, ki dozoriijo konec julija (sv. Jakob goduje 25. julija). Tone Kuntner pa svojo celotno zbirko naslovi *Lesnika* (1969) – lesnika je samorasla, necepljena jablana oz. njen plod: »Jaz nisem jablana, / ki je zrasla / na vrtu / jablana žlahtne sorte / in jaz ne rojevam / iskane, / plemenite sorte / plodov. // Jaz sem jablana, / ki je zrasla / na trdi, / pozabljeni zemlji / in moji plodovi / so lesnike.« (Kuntner 1969: [5])

S sortnim imenom poimenovana so jabolka v Partljičevi drami *Moj ata socialistični kulak* (1983), kjer so povod za prepir med veleposestnikom Medvedom in novim agrarnim kmetom Malekom – Medvedove »mošančike«, tj. sorta štajerski mošancelj ali mošančka: »Vaš smrkavec je klatil tisto mošančiko na meji. Še zeleno ... Mošančika pa ima veje na moji zemlji, tam ležijo v travi in nihče ne sme stopiti na mojo zemljo, si slišal, Malek!« (Partljič 2016: 69) Partljič tukaj uporabi nekoč dobro poznano, nenehno prepovedovano, a vedno znova izvajano ravnanje otrok na podeželju, ki so težko čakali, da je sadje dozorelo in so ga »rabutali« (kradli) še nezrelega, zaradi česar so pogosto nastradali – ali so jih kaznovali lastniki ali starši ali pa so imeli prebavne težave.¹² Malek Medvedu ne ostane dolžan, Partljič pri tem uporabi drugo, dobro poznano slovensko lastnost, namreč prepir sosedov zaradi meje. Malek bogatemu oblastnemu mejašu odgovarja naravnost alegorično in v duhu takratnega socialističnega novoreka: »Zato pa je socializem, da imamo tudi mi svoje drevo. Svojo mošančiko! [...] Zdaj so drugi časi, zdaj imamo socializem in boljše vizem ... in vprašam vas, čigava je jablana, tistega, kamor je nagnjena, ali tistega, kjer ima korenine. Ne boste nas več eksploatirali pri mošančikah, dragi Medved, nisem bil zastonj Stalinov vojak ... Porka madona!« (Partljič 2016: 72)

Še več jabolčnih sortnih imen, med njimi tudi mošančko, pa v svoji esejistični knjigi *Jutranji sprehajalec*, v kateri se med drugim spominja svojega štajerskega otroštva, omeni Kajetan Kovič.

---

12 Natančen opis takega otroškega klatenja sadja je v Tavčarjevi noveli Šarevčeva sliva: »Šarevčevo slivo je poznala vsa vas. In posebno dobro smo jo poznali mi vaški otročaji, ki smo skrivoma prihajali, da bi jo malo oklatili, kadar je bila polna sladkega sadeža. Ali nič nismo opravili! Kadar so dozorevale slive na oglu domače hiše, takrat se Meta ponoči niti spati ni upala. Kot jastreb je čuvala drevo, da ni prišel kak sladkosneden tat, ki bi bil veje v temi obral. Pričetkoma se je časih priplazil ta ali oni otročaj, da bi se sliv kradoma do siteda napasel. A če je najbolje menil, da ga ne vidi drugo nego božje oko, je prižvižgal dolgi brezovec nanj, da se je tuleč splazil z drevesa in je oddirjal, kot bi ga bilo opikalo polno sršenovo gnezdo. Nikdar ni več prišel!« (Tavčar 1966: 97)

Še s predvojnih počitnic sem poznal jablane v ógradu in njihova sočna, danes zaradi novih, plantažno gojenih sort na trgu manj cenjena in tudi redkeje ponujana jabolka, velike bismarke, ki so kar zapokali med zobmi, pa kosmače, bobovce, londonpepinge in carjeviče. Od sosedovih so se čez plot sklanjali beličniki ali po prleško žitnice, ki so kot najzgodnejše dozorevale hkrati z žitom. Moja najljubša jablana pa je rasla v Poljčanah, kjer je bil na pobočju hriba za hišo, ki smo jo imeli v najemu, velik sadovnjak in je bilo čisto na vrhu ob žični ograji drevo z mošančkami. Ležal sem v travi med ivanjščicami in nekajkrat je ob meni ležala tudi deklica z zlatimi kitami, ki se je k moji mami hodila učiti nemščino. Čeprav sva nad sabo gledala jablano in jedla jabolka neponovljivega okusa, je bilo trganje sadov z drevesa spoznanja komaj rahla slutnja. (Kovič 2005: 37)¹³

Proti koncu tega naključnega pregleda mi ostaneta še dve pesnici – vsaka od njiju uporabi motiv dokaj redko omenjenega sredozemskega sadnega drevesa (ne sadeža), to je mandljevca pri Mili Kačič in figovec pri Eriki Vouk. Mila Kačič svojo pesem celó naslovi Mandljevca.

Zakaj si ogradil / stari mandljevca / pred svojim domom? // Rada bi v mesečni noči / legla podenj / in v senci kamnite vaze, / ki jo je od bogve kod / privabil čas, / prisluhnila slavčjemu joku. / Zakaj si ga ogradil? // Se bojiš, / da bi hotela s tabo deliti / ležišče iz davnih dni, / kjer vonja po meni / ni več zaznati? // Le pod starim mandljevcom bi rada ležala, / čisto sama, / poslušala jokanje slavca / in mislila na fieske pečine. // Morje jim pere rane / iz bitk / izgubljenih stoletij. // Skale nad Fieso. / Gladka stopnica / v nič. // Le naročje krvavih pen / in pesem slavca, / ki je nikdar nisem smela / čuti. (Kačič 1987: 52–53)

Erika Vouk v svoji poeziji, ki nastaja izključno na Belem Križu nad Portorožem, pogosto uporablja motiv sredozemskih rastlin, kot sta ruj in kaprovec, edinstven pa je tudi njen motiv figovcev, saj ne piše o figovih sadežih oz. smokvah, temveč opazi figovo drevo oz. figov grm, pri tem pa opozori na vonj, ki ga oddaja –

---

13 Nasprotno Jure Jakob, ko se v eseju spominja dreves svojega otroštva (poleg smrek, macesnov in tis še češenj in orehov), odkrito priznava, da je imel najrajši preprosto poimenovane »rdeče jabke«. »Spomnim se dveh dreves te sorte, ki ji pri nas nihče ni vedel pravega imena, zato smo jo poimenovali kar po bogati, živo rdeči barvi, v katero so se plodovi teh dreves odeli, še preden so dosegli pravi, sladko-kisli okus polne zrelosti. Obe sta imeli ukrivljeni debli, kot da jima je v mladosti kdo na upogljivih telesi v slabi, kruti šali zavezal kamen. Tudi če ga je res, sta se skupaj z njim znali dvigniti v široki krošnji, ki sta, vse dokler se nista napol votli ena za drugo vdali teži snega, rodili živo rdeče sadeže. Bili so živo, krvavo rdeči.« (Jakob 2015: 86) Krvava barva jabolka je aluzija na Jakobov razmislek, ki sledi v nadaljevanju eseja – o jabanah v Frankolovem, na katere je nemški okupator februarja 1945 obesil devetindvetdeset talcev.

»Dišijo figovci / v pregretem zraku, / vroč les med listjem / trpko izpuhteva«
(Vouk 2007: 45).

Kamnita hiša, / kupola borovcev, / vzduh mokrih storžev, / smolnih in lepljivih,
/ počasne zgodbe starih morjeplovcev, / kot ribiške barkače trdoživih. / Vozovi
s črnim grozdom naloženi, / zmečkane jagode pod trsi v blatu, / in konji, z
vinsko trto okrašeni / po gladkem čelu in po strmem vratu. / Puhtijo figovci,
žehti iz zemlje, / krivulja griča se raztaplja v soncu, / pretrga se tok misli; nekaj
jemlje / od mojega in me odnaša h koncu. (Vouk 2007: 69)

Čisto na koncu pa še o sadnem drevesu, ki se ni pogosto znašlo na repertoarju
motivov slovenske književnosti, v Zoranovem sadovnjaku pa je imelo vodilno
vlogo – to so marelice in tu je Župančičeva pesem Kitica marelic iz zbirke
Zimzelen pod snegom (1945), ki je nastala med drugo svetovno vojno, ko je bila
v italijanskem zaporu pesnikova hči, ki ji je pesnik tja res poslal cvetočo vejico
marelice.

Kjer iz zamreženih se celic / prikaže blede lice kdaj, / poslal cvetočih sem
marelic / dekletom kitico skrivaj. // In drugi dan bila ni ječa, / ne, bil je vseh
svetnikov god / iz pratike: glav gosta gneča, / ko da v prostost že sije pot. / In
kadar potle šel sem mimo, / sem videl dobre misli sad: / en cvet prežene mrak
in zimo, / pričara sonce in pomlad. (Župančič 1959: 130)

Nobenega dvoma ni, da literarni ustvarjalci, ki v svoji literaturi uporabljajo
motive sadja in sadnih dreves, vedo, o čem govorijo, predvsem imam v mislih
starejše pripadnike slovenske književnosti, ki so vsi po vrsti izšli s podeželja in
so dobro poznali tako kultivirano kmetijsko krajino kot predmetnost, ki se je
pojavnala v njej, in poimenovanja zanjo, torej tudi sadje in sadna drevesa;
slednja so, kot vemo, v visokodebelnih travniških sadovnjakih nekoč
pomembno sooblikovala videz kultivirane podeželske krajine.¹⁴ Tako Tavčar,
na primer, ko piše o češnjah, zapiše, da je Zalesnikova bila »cepljenka«, torej
ne divja češnja, ki so sicer tudi bile pogoste v sadovnjakih, Posavčeva pa je bila
»češnja črnic«, torej (verjetno divja) češnja s temno rdečimi plodovi; Pregelj
češnjo imenuje »ranica«, kar pomeni, da so njeni plodovi dozoreli prvi, Kosmač
v besedilu Ringaraja omenja češnje hrustavke, to so debele češnje, ki so zrele

---

14 Krakar je v zgoraj obravnavani pesmi Pomladni dan je skoz okno iz zbirke *Nekje tam čisto na robu* (1975) (gl. opombo 11), v kateri omenja čebele v cvetoči češnji, zapisal tudi, naj se pomladni dan uleže »v marijinih solzic prepolno poljano« – marijine solzice pa so pravzaprav vrsta trave, navadna migalica (*Briza media*), nekoč pogosta trava slovenskih travnikov, ki zaradi njihove pregojenosti izginja. Pesnik je to vrsto trave gotovo poznal iz otroštva na belokranjskem podeželju.

nazadnje, Kadetka, nedolžna desetletna deklica, pa pobu na dan materinega pogreba prinese zgodnje domače češnje, drobne, torej ne tistih kultiviranih, ki jih je prodajala Brika. Sadje ima pomembno simbolno vrednost že v Svetem pismu, drevo spoznanja v svojih spominih omenja Kovič, tako motiv cvetočih kot zrelih češenj v izbranih delih slovenske književnosti predstavlja erotično vabilo. Pa vendarle se po tem površnem pregledu motiva sadja in sadnih dreves v nekaterih delih slovenske književnosti nakazujeta vsaj dve ugotovitvi: da te motive bolj uporabljajo starejši kakor mlajši avtorji, ker so izhajali s podeželja in so bili bolj povezani z naravo, in da se ti motivi pojavljajo kot metafore, tj. v estetski funkciji, ali pa kot simboli socialne ali narodne prebuje, torej imajo tudi spoznavno vlogo. Skratka: o motivu sadja in sadnih vrst v slovenski književnosti zaenkrat ni mogoče reči zadnje besede, verjamem pa, da bi pomembna dopolnila k temu skromnemu pregledu v svojem eruditskem slogu gotovo z veseljem podal tudi Zoran Božič – če bi le še bil med nami.

Viri in literatura

Aškerc, Anton, 1946: *Balade in romance, Lirske in epske poezije. Zbrano delo*, 1. knjiga. Ljubljana: DZS.

Destovnik, Karel, 2020: *Zbrane pesmi*. Maribor: Litera.

Gradnik, Alojz, 1984: *Padajoče zvezde, Mladostne pesmi, Nezbrane pesmi. Zbrano delo*, 1. knjiga. Ljubljana: DZS.

Gradnik, Alojz, 1986: *Pot bolesti, De profundis, Svetle samote, Nezbrane pesmi. Zbrano delo*, 2. knjiga. Ljubljana: DZS.

Gradnik, Alojz, 2002: *Večni studenci, Zlate lestve, Pesmi o Maji, Pojoča kri, Harfa v vetru. Zbrano delo*, 3. knjiga. Maribor: Litera.

Hribovšek, Ivan, 2006: Jabolko. Peter Kolšek (ur.): *Nevihta sladkih rož: antologija slovenske poezije 20. stoletja*. Ljubljana: Študentska založba. 168.

Ihan, Alojz, 2006: Jabolko. Peter Kolšek (ur.): *Nevihta sladkih rož: antologija slovenske poezije 20. stoletja*. Ljubljana: Študentska založba. 501.

Jakob, Jure, 2015: *Hiše in drugi prosti spisi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kačič, Mila, 1987: *Okus po grenkem*. Ljubljana: Prešernova družba.

Kačič, Mila, 1997: *Minevanja*. Ljubljana: Prešernova družba.

Kosmač, Ciril, 1953: *Pomladni dan*. Ljubljana: Prešernova družba.

Kosmač, Ciril, 2000: *V gaju življenja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

- Kovič, Kajetan, 2005: *Jutranji sprehajalec*. Ljubljana: Študentska založba.
- Krakar, Lojze, 1975: *Nekje tam čisto na robu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Krakar, Lojze, 1987: Češnja v belem. Vladimir Cvetko idr. (ur.): *Zvonec kliče: berilo za drugi razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kuntner, Tone, 1969: *Lesnika*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Literatura: leksikon*, 2009: Ljubljana: Cankarjeva založba (Mali leksikoni Cankarjeve založbe).
- Partljič, Tone, 2016: *Moj ata socialistični kulak*. Ljubljana; Mladinska knjiga.
- Pregelj, Ivan, 1999: *Thabiti kumi: izbrane novele*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Tavčar, Ivan, 1963: *V Zali*. Ljubljana: Prešernova družba.
- Tavčar, Ivan, 1966: *Med gorami, Zgodovinske povesti, V Zali. Zbrano delo, 3. knjiga*. Ljubljana: DZS.
- Vouk, Erika, 2007: *Z zamahom ptice neka roka slika: izbrane pesmi*. Maribor: Založba Pivec.
- Vuk, Stanko, 1998: *Pomlad pod Krasom: izbrane pesmi, proza in pisma*. Maribor: Obzorja.
- Župančič, Oton, 1959: *V zarje Vidove, Zimzelen pod snegom, Nezbrane pesmi 1905–1949, Neobjavljene pesmi 1915–1949, Fragmenti 1915–1949. Zbrano delo, 3. knjiga*. Ljubljana: DZS.

V sadovnjaku Pod skalco (Foto: Matej Badalič)

Na predstavitvi slikanice *Lisjaček Pitalralko* avtorice Tanje Badalič v rajskem sadovnjaku Pod skalco, ki je bil tudi eden izmed navdihov za slikanico, v Kojskem, 22. 9. 2019. Zoran Božič je za slikanico napisal spremno besedo in – s hruškico pitalralko v roki – naredil uvod v dogodek."

(Foto: Matej Badalič)

Sadovnjak pred cvetenjem (Foto: Karla Božič)

Delavno (Foto: Arhiv družine Božič)

V Državnem svetu RS (Foto: Arhiv družine Božič)

(Foto: Janez Platiše)

Srečanje v Goriški knjižnici, 10. 10. 2019 (Foto: Arhiv Goriške knjižnice)

Dr. Katja Mihurko Poniž

Fakulteta za humanistiko Univerze v Novi Gorici

DELOVANJE DR. ZORANA BOŽIČA NA UNIVERZI V NOVI GORICI IN NJEGOVA RAZISKAVA O AVTORICAH V SREDNJEŠOLSKIH BERILIH

Povzetek: V članku je predstavljen pomen pedagoškega in raziskovalnega dela dr. Zorana Božiča na programu Slovenistika na Univerzi v Novi Gorici, še posebno njegove raziskave avtoric v berilih. Njegova spoznanja umeščamo v širšo problematiko prisotnosti literarnih ustvarjalk v učnih načrtih.

Ključne besede: Zoran Božič, berila, recepcija literarnih ustvarjalk, učni načrti, novogoriška slovenistika

Uvod

Z odhodom dr. Zorana Božiča je Univerza v Novi Gorici izgubila sodelavca, ki je pomembno prispeval k njenemu razvoju in mednarodnemu ugledu kot predavatelj na Fakulteti za humanistiko in kot član Upravnega odbora Univerze v Novi Gorici.

Za razvoj mlade novogoriške univerzitetne slovenistike so bile še posebno dragocene njegove raziskave primorskih avtorjev in avtoric, ki jih ni le objavljial v znanstvenih publikacijah, temveč jih je znal približati različnim občinstvom – vselej tako, da je na koncu požel dolg in navdušen aplavz.

Dr. Zoran Božič je novogoriško univerzitetno slovenistiko sooblikoval in neprecenljivo prispeval k njeni prepoznavnosti v strokovni in širši javnosti. Bil je nosilec več predmetov s področja starejše slovenske književnosti in didaktike slovenskega jezika in književnosti. Mentoriral je štiri magistrske in eno diplomsko delo na bolonjskem študiju Slovenistike.

Dr. Zoran Božič je vselej podpiral študentske pobude in iskal načine, kako bi prispeval k njihovi uresničitvi – tudi zato je bil najbolj priljubljen profesor na Fakulteti za humanistiko. Ob njegovem odhodu so se študentje v zapisih na družabnih omrežjih spomnili tako njegove človeške širine kot visoke strokovne usposobljenosti. Na Univerzi v Novi Gorici pogrešamo njegov prešeren smeh, ki je velikokrat odmeval po naši stavbi v Rožni Dolini, in bistroumne pogovore, ki smo jih nosili s seboj še dolgo po zadnji besedi. Njegova skrb za rast

novogoriške slovenistike, ki je obrodila številne bogate sadove, nas zavezuje, da še naprej stopamo po poti, ki jo je začrtal. Hvaležni smo, da smo bili na njej njegovi sopotniki in sopotnice.

Tudi moja raziskovalna pot se je na nekaterih točkah prekrivala s temami, ki jih je preučeval dr. Zoran Božič. Med letoma 2015–2017 sva sodelovala pri pripravi dveh projektnih predlogov, ki sicer tedaj nista bila finančno podprta, a smo na Univerzi v Novi Gorici kljub temu nadaljevali z raziskavami v okviru drugih projektov in naše izsledke objavljali v znanstvenih člankih. V nadaljevanju bom predstavila, kako si je skupina, v kateri je tvorno sodeloval tudi dr. Božič, zamislila vključitev avtoric v učne načrte in kako je dr. Božič te ideje kasneje implementiral v svoje raziskave.

Avtorice in učni načrti

Procesi demokratizacije v 18. in 19. stoletju so na evropskem kulturnem zemljevidu spodbudili večjo produkcijo besedil avtoric. Zaradi sprememb na književnem trgu so knjige postale dostopne tudi bralkam, ki literature niso le pasivno sprejemale, temveč so o njej začele tudi pisati kritiške in strokovne prispevke. Sočasno so nove teme in žanri, ki so jih razvile avtorice, spodbudili tudi aktivno recepcijo pri pisateljih. V 19. stoletju in še bolj v 20. stoletju se odvijajo živahne kulturne dinamike, saj tudi pisatelji produktivno sprejemajo v svoja dela spodbude iz literarne ustvarjalnosti pisateljic. Ta spoznanja omogočajo nove pristope pri pouku književnosti, saj je mogoče pri interpretaciji izhajati iz dialoga med ženskim in moškim pogledom, kakor se izraža tako v literarnih kot v polliterarnih žanrih. To je mogoče dopolniti in izboljšati z uporabo inovativnih pristopov s področja digitalne humanistike.

Vendar kljub temu da so raziskave avtoric že dolgo tudi del slovenske literarne vede, učni načrt za pouk slovenščine v gimnaziji ne odraža dejanske prisotnosti literarnih ustvarjalk v svetovni in slovenski književnosti. Zato ne spodbuja v dovoljšnji meri k razvijanju kulturne in medkulturne kompetence v najširšem pomenu, še manj pa k razumevanju kulturnih kontekstov, v katerih je ženskost drugost in odklon od norme, kanon pa predstavljen kot naključni izbor zgodovine po načelu absolutne kvalitete, pri čemer se ne izpostavlja samega procesa njegovega oblikovanja, kjer imata vlogo ideologija in kulturna politika (gl. Guillory, 2007). Kanon kot »zgodovinsko dejstvo«, kot »objektivna« kategorija, nosi pečat univerzalnosti, ki ga sploh omogoča. Kulturna kompetenca se lahko razvija le tako, da so dijaki in dijakinje v stiku z deli

literarnih ustvarjalk (iz slovenske in iz drugih nacionalnih književnosti), zato jih moramo v večji meri in na inovativne načine vključiti v pouk.

Kurikulum ima pomembno vlogo v produkciji šolske vednosti, ki lahko postane “kanon”. Kot je ugotovila že Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju iz leta 1995, ne zadošča le posodabljanje učbenikov z vnašanjem novih spoznanj, pač pa je treba spodbujati alternativne poglede (ta možnost je pri kurikularnem oblikovanju literarnega kanona v Sloveniji popolnoma spregledana in neobstoječa). Uvid, da šola ni le mesto prenašanja vednosti, pač pa tudi mesto proizvodnje vednosti in proizvodnje kulture, je v slovenski kurikularni praksi vse premalo prisoten.

Izbor avtoric, vključenih v kurikulum, ni globlje osmišljen, njihova imena se pojavljajo ob imenih avtorjev, ki so že zelo dolgo del kurikulumu in tudi v zavesti večine učiteljev/-ic zapisani kot vrhunci svetovne književnosti, zato jim dajejo pri izbiri prednost. Očitno je, da je treba izbor avtorjev v kurikulumu ponovno pretresti tudi z vidika spoznanj feministične literarne vede in študij spolov ter kurikulum oblikovati tako, da avtorice ne bi bile v podrejeni vlogi v razmerju do avtorjev, a bi hkrati dijaki in dijakinje ob vseh kompetencah, ki jih pridobijo v okviru sedanjega učnega načrta, še poglobili kulturno in medkulturno zmožnost ter zavedanje o družbenem spolu kot pomembnem dejavniku pri oblikovanju identitete.

Skrb za vključenost in zastopanost žensk na različnih področjih, še posebno na vodstvenih položajih, je postala ena izmed prioritet evropske družbe. Pri tem ostaja v ozadju spoznanje, da so bile v evropski zgodovini ženske vedno prisotne, a je bil njihov prispevek pogosto cenjen le kratek čas in nato pozabljen. Posledica kratkotrajnega spomina ali celo miselnost, da ni predhodnic v poslovnem svetu ter na področjih znanosti, umetnosti in kulture, še vedno deluje kot prepreka v razvoju ženskih karier. Z navidezno odsotnostjo žensk, ki lahko kulminira v spoznanju, da ženske na področju književnosti niso sposobne vrhunskih dosežkov (kar posledično vpliva tudi na odnose med spoloma v širši družbeni perspektivi), se mladi srečujejo že v šoli, še posebno pri pouku književnosti.

Da bi to situacijo spremenili, je pomembno poznavanje spoznanj ženskih študij in feministične literarne vede, ki so si mdr. postavile za cilj spremembo gradiv in predmetnikov v izobraževanju. Ta cilj v slovenskem prostoru še ni dosežen. Manjši premiki so se zgodili na univerzitetni ravni, medtem ko so predmetniki v srednji šoli v tem pogledu še vedno neustrezni. V projektu bomo teoretično

premislili možnosti za spremembo obstoječega stanja. Kot prvo izhodišče za refleksijo se odpira pojem kanona.

V slovenski literarni vedi se je s pojmom kanona poglobljeno ukvarjal Marko Juvan, ki literarni kanon označuje kot »korpus besedil in avtorjev, njihovih vrednostnih konotacij, spremljajočih interpretacij in klasifikacij, ki mu je s pomočjo različnih ustanov in besedil metakomunikacije relativno trajno zagotovljena ne le močnejša prezentnost v bralni kulturi, ampak pripisana tudi posebna vrednost za določeno skupino, občestvo (prim. Juvan 1991, 134). Omenjeni raziskovalec proces kanonizacije duhovito označi kot »ustoličevanje knezov nacionalne literature«. Izraz knez je vsekakor več kot ustrezen, ker opozarja na privilegirano pozicijo, ki jo ima kanonizirani avtor v razmerju do tistih, ki niso del kanona in ker vključuje tudi dimenzijo razredne razlike. Na drugačne razloge za izključitev iz kanona so opozorile predvsem raziskovalke s področja feministične literarne vede in ženskih študij. Kanon so podvrgle tako faktografskemu kot konceptualnemu premisleku. Ob tem sta se izoblikovali dve različni strategiji za spremembo obstoječe situacije: začeti na novo in oblikovati alternativo obstoječemu kanonu, nekakšen ženski kanon, ali pa se nasloniti na starega in ga predelati, dopolniti, 'izboljšati'. Pri tem se seveda odpira vprašanje, kako dejansko vključiti skupine, ki so podreprezentirane ali marginalizirane, v en sam nabor, ki naj bi bil univerzalen ali vsaj do določene mere reprezentativen. To misel lahko navežemo na vprašanje učnih načrtov, ki prav tako zahtevajo selekcijo, nabor, ki mora ustrezati številnim kriterijem. Zavedati se moramo, da kanon ni reprezentant skupne kulture, pač pa zgolj eden možnih nizov za selekcijo – ko enkrat razumemo, kako kanoni nastajajo, kakšna je politika in kakšne so ironije tega procesa, kanon ni več nekaj, kar se je »objektivno« zgodilo, kar je reprezentativna vednost vse družbe.

Sklicevanje na kanon pri ustvarjanju učnega načrta za književnost torej ni smiselno, saj je kanon že sam po sebi problematična kategorija. Še več, kot opozarja Guillroy, igra izobraževalni sistem pri razširjanju kanoničnih tekstov pomembno vlogo: »v resnici bi brez šole »test časa« preživel le malokateri avtor, /.../ vprašanje je celo, iz česa je sploh mogoče izvajati kanon, če ne ravno iz šolskih učnih načrtov, posebno srednje- in visokošolskih«, kar pomeni, da nabora tekstov ni mogoče opravičiti s tem, da so jih napisali kanonizirani avtorji ali avtorice, saj prav kurikulum vpliva na oblikovanja kanona. Ta ugotovitev je pomembna, saj spodbija mnenje, da kurikulum ni mogoče spreminjati, ker ga določa kanon. Zavedanje, da je kanon odprta in dinamična struktura, odpira nove možnosti za zavrnitev argumenta o nespremenljivosti kurikulumu, ker ga določa kanon. Kanon je mogoče na novo definirati, kot opozarja R. Scholes

(1999), kot kanon metod in ne kot kanon tekstov, kar omogoča nov pogled na obravnavo literature v izobraževanju.

Literatura, ki jo pišejo ženske ustvarjalke, kot opozorja tudi E. Rutschi-Hermann (1976), omogoča zelo učinkovito uvajanje literarne analize s feminističnega vidika; kritičen pristop do literarnih del z vidika reprezentacij spolov, njihove zastopanosti in razmerij. To posredno vodi tudi do kritičnega pretresanja vsakdanjih situacij, v katerih se mladi znajdejo, kjer se še vedno lahko kažejo zelo klišejska razmerja med spoloma.

Obravnave avtoric lahko vodijo do odkrivanja in spoznavanja drugih avtoric, zavedanja transnacionalnih, transkulturnih literarnih ter drugih povezav. Dijaki in dijakinje lahko ob prebiranju razmišljajo, ocenjujejo in primerjajo, ali se v delih avtoric pojavljajo stereotipi, idealizacije in reprezentacije ženskosti in moškosti, kakršne poznajo iz nekaterih del moških literarnih ustvarjalcev, in tudi, od kod izvirajo razlike v upovedovanju. Kot še opozarja E. Rutschi-Hermann (1976), tovrstni kritični pretresi lahko vodijo v pozitivne spremembe paradigem v odnosih med spoloma v stvarnem življenju. Hkrati pa mladi spoznavajo vpetost literarnih del v širši kulturni in socialni sistem ter kontekste literarne produkcije.

Nedvomno je v svetovni književnosti veliko avtoric, ki so ustvarile prelomna dela in besedila, s katerimi je mogoče opozoriti na specifično vlogo avtorice kot delovalne vloge literarnega sistema. Ustvarjalna pot pisateljic je povezana s tem, da ženska/avtorica že po definiciji izstopa iz družbeno konstruirane spolske identitete, ki od žensk zahteva, da v javnosti in politiki delujejo kot pasivno orodje v razmerjih moči. Ovire pri vstopu avtoric v javno literarno polje njihovi moški sodobniki »legitimirajo« z argumenti, ki temeljijo na predsodkih in stereotipih, torej na habitusu, s pomočjo katerega se perpetuira tisto, kar Bourdieu (1990) definira kot moško dominacijo (»ženske nimajo ustvarjalne moči«, »ženske niso sposobne velikih dejanj v javnem življenju«). V ta kontekst se vpiše vprašanje o mestu, ki so ga v dinamikah specifičnega literarnega polja zavzele avtorice. Njihov vstop v literarno polje je povezan s transgresijo (nenapisane, nereflektirane) tradicije, po kateri je ženska izločena iz javnega prostora oz. iz politike in lahko v njej participira le pasivno kot objekt boja za ekonomski in simbolni kapital. Avtorice so se pogosto uveljavile v sekundarnih funkcijah, ki ustrezajo tradicionalni spolski identiteti (voditeljica literarnega salona, ki reproducira simbolni kapital svoje družine; urednica, prevajalka, kulturna posrednica, promotorka mladih piscev) in kot ustvarjalke otroške in mladinske literature. Zato je pomembno, da se pri pouku književnosti ne

obravnava le ene delovalne vloge v literarnem sistemu – literarnega besedila, temveč se (tudi s polliterarnimi zvrstmi) opozori na okoliščine vstopa avtorjev in avtoric v literarno polje (starost, družinsko ozadje, podpora avtoritativne figure/ideologije v literarnem polju, posedovanje simbolnega kapitala zaradi drugih vlog v literarnem polju).

Kljub temu je v literarnih zgodovinah ne majhno število izjem – avtoric, ki so se uprle predsodkom in ustvarile besedila, ki so bila v času svojega nastanka in so še vedno deležna priznavanja. Mnoge pisateljice so celo objavljale in bile del literarnega polja svojega časa in prostora, v katerem so ustvarjale, vendar je bil tudi njihov prispevek manj prepoznaven, saj so zavestno delovale znotraj okvirov, ki so ženskam dovoljevali literarno ustvarjanje pod pogojem, da niso izstopale iz družbeno sprejemljive ženske identitete. To je veljalo predvsem za avtorice kratkočasne (tj. manjvredne) literature, vzgojne literature za otroke in mladino (kot podaljška skrbi za otroke), moralistične literature (kot podaljška ideala ženske krepostnosti), sentimentalnega in psihološkega romana (kot podaljška ženskega ukvarjanja z domom in s psihologijo).

Pri premisleku o primernosti besedil avtoric za obravnavo v razredu je smiselno upoštevati problem reprezentacij ženskosti. Poudarek na reprezentacijah ženskosti izhaja iz spoznanja, da je ženska, vsaj v zahodni tradiciji, razumljena kot »uganka«, iz česar sledi, da so ženski liki v literarnih in likovnih umetninah pogosto le navidezno v ospredju, medtem ko avtorjev te literarne osebe dejansko ne zanimajo, temveč vanje projicirajo svoje stiske in krizna stanja, zaradi česar lahko v primerih nekaterih besedil govorimo tudi o transgresiji spola (prim. Flaubertovo kreacijo Emme Bovary).

Zato je pomembno, kakšne reprezentacije ženskosti (in moškosti, v primeru, da jim avtorice posvečajo pozornost) so prikazane v besedilu. V tradicionalnih reprezentacijah, ki so jih ustvarjali tako pisatelji kot pisateljice, je ženskost predstavljena kot nekaj harmoničnega, povezanega z naravo, v sebi skladnega in celovitega. Za mnoge pisateljice je bil razkol med navedenimi reprezentacijami in dejanskim odzivanjem žensk v različnih situacijah tako diskrepanten, da so želele v svojih delih prikazati drugačne reprezentacije ženskosti. Avtorice, ki jim je to uspelo, so postale vzor drugim pisateljicam in so spodbudile nastanek del, v katerih so se pojavili drugačni ženski liki. S tem so vnesle v nacionalno književnost drugačne zaplete in razmerja med literarnimi osebami ženskega in moškega spola.

Pri določitvi avtoric, ki s svojimi deli pomembno vplivajo na oblikovanje dijakovega demokratičnega razmerja do sveta, bomo upoštevali tudi naratološke posebnosti njihovih del. Pisateljice so se namreč pogosto izogibale prvoosebnu pripovedovanju, saj so se bale, da bi njihova zgodba lahko bila nereflektirano razumljena kot avtobiografska. Zato Susan S. Lanser meni, da se prav v tem in v negotovi poziciji žensk ter njihovi odvisnosti od drugih v patriarhalnih družbah skriva razlog, zakaj so se romanopiske izogibale pripovedni strategiji osebnega glasu. Pisateljica, ki se je odločila za prvoosebno pripoved, je ob že navedenem tvegala tudi to, da bo njeno pisanje razumljeno kot »samoizpovedovanje«, kot proizvod intuicije in ne umetnosti. Iz teh izhodišč bomo preučevali pripovedne strukture v besedilih slovenskih pisateljic in iskali vzporednice s prelomnimi deli iz književnosti evropskih narodov, ki so jih napisale ženske. V polju naratološke analize sta pomembna tudi kompozicija in zaplet (plot), saj naj bi se družbeni spol odražal tudi v ustvarjanju te prvine literarnega besedila (prim. V. Nünning in A. Nünning, 2004).

Pomemben kriterij pri izbiri dela, ki ga je napisala avtorica, je poleg umetniške vrednosti tudi primernost besedil za didaktično obravnavo. J. Z. Kamholtz in R. Sheets (1984) opozarjata na dejstvo, ki ga bomo reflektirali v naših raziskavah, da je pri implementaciji sprememb smiselno upoštevati dejstvo, da bo vključitev nekaterih avtoric v kurikulum skrčila število tradicionalno vključenih moških ustvarjalcev. Pri uresničevanju kurikuluma je potrebna pomoč predavateljem pri dopolnitvi študijskih materialov s pristopi feministične literarne teorije in kritike. Zavzemata se za dinamičen, odprt kurikulum, ki ponuja več možnosti, med katerimi učitelji izbirajo po lastnih preferencah.

Dr. Zoran Božič je v predlogu projekta zasnoval empirični preizkus. Na tem mestu povzemam njegov koncept: "Empirični preizkus primerljivosti avtorjev in avtoric (glede na spoznavne vrednosti, estetsko razsežnost in didaktično uporabnost besedil) bomo izvedli v sodelovanju s tremi slovenskimi strokovnimi šolami, saj gimnazijski učni načrt in predvsem eksterna zasnova maturitetnega izpita ne omogočajo večjega poseganja v kurikulum. Drugače je na srednjih šolah s poklicno maturo, kjer je eksternost manjša in je ustni del maturitetnega izpita v celoti prepuščen posameznemu učitelju. Ne glede na to bodo rezultati uporabni tudi pri spreminjanju gimnazijskega učnega načrta, saj gre v pomembnem delu pouka književnosti za iste klasične avtorje oz. njihova besedila, poleg tega pa so strokovne šole trenutno precej izenačene s splošnimi in strokovnimi gimnazijami, saj poklicna matura s petim predmetom omogoča vpis na štiri petine univerzitetnih programov.

Na treh šolah bomo oblikovali po dve vzporedni skupini, pri katerih bomo v literarnih obdobjih od vključno realizma dalje vsako drugo besedilo za domače branje namenili avtorici. V eni skupini bodo avtorice zastopane v lihem zaporedju, v drugi pa v sodem zaporedju. Na ta način bomo dobili pare primerljivih besedil avtoric in avtorjev, s testnimi vprašalniki pa bomo preverjali recepcijo literarnega besedila in druge okoliščine, s katerimi bomo skušali dokazati enakovrednost obravnave besedil avtoric. Prostovoljna skupina bolj motiviranih dijakov in dijakinj bo brala besedilne pare v celoti, tako da bomo dobili tudi neposredno primerjavo med spoznavnimi, estetskimi in didaktičnimi prvinami besedilnih parov. Načeloma naj bi vključili vse tri literarne zvrsti, s poudarkom na krajših besedilih. Izbor avtorjev/avtoric ter njihovih besedil v trenutnem učnem načrtu in berilih bomo preučili tudi z vidika reprezentacij razmerij med spoloma in preverili, kakšne podobe posredujejo učencem oz. učenkam in ali so stereotipne podobe tematizirane oz. problematizirane v didaktičnem aparatu, ki spremlja besedilo v berilu in drugih priročnikih. Koncipirali bomo nabor besedil, ki ponujajo drugačen pogled na odnose med spoloma. Pomemben del projekta bo sodelovanje z učitelji oz. učiteljicami – prenos v prakso bo torej osrednje gibalno in evalvacijsko načelo. Oblikovali bomo eksperimentalno skupino, ki bo v pedagoški proces vnesla ključna besedila tujih in domačih avtoric, in z anketnimi vprašalniki spremljali razlike v recepciji in razumevanju literarnih besedil kot literarnih in kot tistih, ki kažejo določeno družbeno stvarnost.”

Prepričana sem, da je naše intenzivno sodelovanje in pisanje projektne predloga dr. Zorana Božiča usmerilo tudi v nove vidike raziskav s področja didaktike književnost. V *Jeziku in slovstvu* je leta 2017 izšel njegov članek Avtorice v srednješolskih berilih (podoben članek je objavil tudi v angleščini v reviji *Athens Journal of Philology*).

V članku je najprej opozoril, da žensko avtorstvo preučujejo predvsem raziskovalke in to trditev tudi podprl s prepričljivim podatkom: “V sistematični raziskavi *Women in Antiquity: Real Woman Across the Ancient World*, ki sta ga uredili Stephanie Lynn Budin in Jean MacIntosh Turfa, je od 74 prispevkov samo 15 moških raziskovalcev. Podoben odnos velja na spletnih straneh, namenjenih izmenjavi prosto dostopnih znanstvenih besedil: na ameriški spletni strani *Academia.edu*, ki ima 42 milijonov registriranih raziskovalcev, ima raziskovalno področje »world literatures« 15 tisoč sledilcev, področje »teaching gender« pa le štiri” (Božič 1997: 34).

Empirični pristop je Zoran Božič uporabil tudi v kvantitativni analizi vključenosti avtoric v slovenska srednješolska berila. Ta analiza je pokazala, da je od leta 1850 vseh slovenskih avtorjev v vseh sestavih 755. Poveden je tudi podatek, da se samo v 7 sestavih od 56 književnice uvrščajo med prvih dvajset avtorjev (2017: 38). Božičeva raziskava je tudi razkrila, da so tudi berila, v katerih ni nobene avtorice (2017: 39). Na osnovi preštevalne metode oblikuje Božič naslednjo ugotovitev:

“Temeljna ugotovitev je, da imajo avtorice več možnosti za uvrstitev v srednješolska berila v sestavih z večjim obsegom (okoli sto in več slovenskih avtorjev ter okoli tristo in več slovenskih avtorskih besedil), dosti manjše pa v sestavih z manjšim obsegom (pod osemdeset slovenskih avtorjev in pod tristo slovenskih avtorskih besedil). Vendar ta odnos ni premosorazmeren, saj bi v sestavih na desni strani preglednice glede na obseg pričakovali skupaj okoli trideset avtoric (v povprečju štiri avtorice na sestav), dejansko pa pod določeno kritično maso avtorjev in besedil (ko je kanonizacijsko sito gostejše) avtorice preprosto izginejo. Najvišji odstotek so dosegle avtorice v berilih za nižjo srednjo šolo takoj po vojni (okoli 15 odstotkov), 17 med berili za višjo srednjo/srednjo šolo pa po deležu avtoric prednjači sodobni sestav Krakar 2003 (okoli 9 odstotkov).” (Božič 2017: 39)

Božič tudi ugotavlja, da je nedvomno pomemben uvrstitveni dejavnik tudi spol sestavljalcev oz. sestavljalok. Kadar so berila sestavljali pretežno moški, je bilo vključenih manj avtoric. Pomembna je tudi ugotovitev, da Pogačnikova in Zdravčeva Zgodovina slovenskega slovstva vključuje manj kot deset odstotkov avtoric (10 od 223), kar pomeni, “da se literarnozgodovinska kanonizacija tudi pri pripadnicah ženskega spola lahko bistveno razlikuje od srednješolske kanonizacije.” (Božič 2017: 41)

Naj povzamem še Božičevo končno ugotovitev:

Na podlagi rezultatov številčne raziskave lahko ugotovimo, da so avtorice v slovenskih srednješolskih berilih v primerjavi z avtorji zastopane kot izrazita manjšina, morda tudi zaradi dejstva, da so literarnozgodovinske preglede in vrednotenja vsaj do druge svetovne vojne opravljali predvsem moški, pa tudi sestavljalci beril so bili do leta 1945 samo moški, kasneje pa ob moških pogosto ženske, ki so na književnost in njeno vlogo v šolskem sistemu gledale z moškimi očmi.

Ne samo v imenu enakopravnosti spolov, ampak predvsem zaradi preprostega dejstva, da je literatura, ki so jo pisale in ki jo pišejo ženske, lahko v svoji drugačnosti enako dragocena in kakovostna, je torej nujno strokovno utemeljeno in z mednarodnimi primerjavami podprto prevrednotenje slovenske literarne zgodovine, posledično pa vključitev večjega števila domačih in tujih avtoric v slovenska srednješolska berila. Seveda pa tovrstnih sprememb ne kaže izvajati brez predhodnega načrta, pač pa s

premišljenim interdisciplinarnim pristopom, v katerem bi najprej s povezavo sodobnih pristopov literarne vede in didaktike književnosti preverili tudi recepcijo konkurenčnih besedil avtorjev in avtoric v posameznem literarnozgodovinskem obdobju. (Božič 2017: 42)

Senzibilnost dr. Zorana Božiča za problematiko vključitve avtoric v pouk književnosti je bila dragocen prispevek k slovenskim raziskavam o avtoricah ne le zaradi njegovih pomembnih znanstvenih ugotovitev, temveč tudi zato, ker je s tem prekinil molk (moških) raziskovalcev na presečišču raziskav ženskega literarnega avtorstva in didaktike književnosti.

Literatura

Bourdieu, Pierre, 1990: La domination masculine. *Actes de la recherche en sciences sociales*, 84, 2–31.

Božič, Zoran, 2017. Avtorice v slovenskih srednješolskih berilih. *Jezik in slovstvo*. 62/1, 33–43.

Božič, Zoran, 2016. The problem of the representation of women authors in Slovenian secondary school literature textbooks. *Athens journal of philology*. 3/4, 239–249.

Guillory, John, 2007: *Cultural capital: the problem of literary canon formation*. Chicago; London: The University of Chicago Press.

Juvan, Marko, 1991: Literarni kanon. *Literatura*, 3/13, 116–135.

Kamholtz Z., Jonathan in Sheets, Robin, 1984: Women Writers and the Survey of English Literature: A Proposal and Annotated Bibliography for Teachers. *College English*, 46/3, 278–300.

Nünning, Vera in Ansgar Nünning: *Erzähltextanalyse und Gender Studies*, Heidelberg: Metzler 2004.

Rutschi-Hermann, Elizabeth, 1976: German Writers in a College Curriculum. *Die Unterrichtspraxis/Teaching German*, 9/1, 30–39.

R. Scholes, 1999: *The Rise and Fall of English: Reconstructing English as a Discipline*. New Haven, Connecticut: Yale University Press.

Dr. Matej Šekli

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

SLOVENSKI JEZIK V PROSTORU IN DRUŽBI: PREDSTAVITEV IZBRANIH POJMOV

V predmetnem izpitnem katalogu za splošno maturo iz slovenščine kot materinščine v Republiki Sloveniji iz leta 2022 se pojavlja tudi razdelek z naslovom *Temeljni jezikoslovni pojmi*. V tem se poleg osnovnih slovničnih pojmov, razdeljenih po jezikovnih ravnanjih oz. jezikoslovnih disciplinah (glasoslovje, besedoslovje, besedotvorje, oblikoslovje, skladnja, besediloslovje), pojavljata tudi sklopa *slovenski jezik v prostoru in družbi* ter *slovenski jezik skozi čas* (PIK 2022: 33–36). V prispevku so pregledno prikazani in širše kontekstualizirani izbrani pojmi, povezani s pojavljanjem slovenskega jezika predvsem v prostoru in družbi (v manjši meri skozi čas), pri čemer so upoštevana predvsem standardna védenja v novejši jezikoslovni literaturi s poudarkom na »deficitarnih« vsebinah.¹

Ključne besede: slovenski jezik, jezikovna različica, prostorska različica (geolekt), družbena različica (sociolekt), časovna različica (kronolekt)

1 Slovenski jezik v prostoru in družbi skozi čas

Jezik se pojavlja v prostoru in družbi ter se spreminja skozi čas. Posledično se odraža v mnogih jezikovnih različicah (varietetah). To so zemljepisne različice (geolekti) in družbene različice (sociolekti), ki imajo skozi čas svoje časovne različice (to so kronolekti, tudi hronolekti). Jezikovno spreminjanje se dogaja na vseh jezikovnih ravnanjih. Spreminjajo se glasovi, oblike, zveze besed in besedne zveze, stavki, besedje (tj. besede in stalne besedne zveze) ter besedila. Poleg jezika samega pa se spreminjajo tudi zunanji (tj. družbeni in miselni) dejavniki sporazumevanja, kot so zunajjezikovna stvarnost ter govorni položaj

---

¹ Nekatera standardna védenja iz vsebinskih sklopov *slovenski jezik v prostoru in družbi* ter *slovenski jezik skozi čas* so na pregleden in sintetičen način predstavljena v petih zaporednih letnikih publikacije *Zbornik Slavističnega društva Slovenije* 28–32 (2018–2022) (ZSDS) (ur. Andreja Žele, Matej Šekli, Lidija Rezonničnik). Pričujoči članek po večini temelji na nekaterih avtorjevih predhodnih objavah (prim. Šekli 2014, 2017, 2018), predvsem pa na strokovnih prispevkih Spoznaj svoj jezik in jezik svojega soseda (ZSDS 2019), *Damuvius–Alpes–Hadria*, kjer je (bila) doma tudi slovenščina (ZSDS 2020), Slovenski jezik in *Slavia meridionalis* (ZSDS 2021) ter Slovenski knjižni jezik in *Slavia Romana* (ZSDS 2022), v katerih natančneje piše o obravnavani tematiki in strokovni literaturi. Nekatere od teh vsebin so prisotne v učbeniku za jezikovni pouk pri predmetu slovenščina v srednji šoli *Slovenščina: Moč jezika* 1–2 (Krapš Vodopivec, Puc, Ahačič, Šekli 2021–2022).

in stališča govorcev jezika do vseh drugih dejavnikov. Jezikovno spreminjanje povzroča jezikovno raznolikost (lingvodiverzitetu). Vse te različne jezikovne pojavnosti, tj. geolekte, sociolekte in kronolekte, preučuje jezikoslovje, ki spada med humanistične znanosti.

Pojem *slovenski jezik* zaobjema vse prostorske in družbene ter obojih časovne različice, tj. zemljepisna narečja, knjižni jezik in pogovorni jezik tako v preteklosti kot v sedanjosti.

Slovenski jezik in drugi slovanski jeziki spadajo v slovansko jezikovno skupino indoevropske jezikovne družine. Vsi indoevropski jeziki so namreč nastali iz praindoevropščine (do ok. 3000 pr. n. š.), svojega daljnega jezikovnega »prednika«, vsi slovanski jeziki pa iz praslovanščine (do ok. 800 n. š.), jezika »potomca« satemske indoevropščine in svojega neposrednega jezikovnega »prednika«.

Nastajanje slovenskega jezika, tj. slovenskih narečij, kot tudi drugih slovanskih jezikov se je začelo okoli leta 800, ko se je praslovanščina, pričela pospešeno divergentno, oddaljevalno spreminjati, tj. na različnih območjih slovanskega jezikovnega prostora različno, in se s tem cepiti na narečja. Tako so začele nastajati južna, vzhodna in zahodna slovanščina ter znotraj teh posamezna staroslovanska narečja. Znotraj južne slovanščine se je na vzhodu s svojimi značilnimi jezikovnimi spremembami že v 9. stoletju izdvojila vzhodna južna slovanščina, na zahodu pa so se od 10. stoletja naprej osamosvajale alpska, panonska, primorska, dinarska in raška južna slovanščina. Iz alpske slovanščine se je – predvsem v odnosu do panonske (kajkavščine) in primorske (čakavščine) – s svojimi specifičnimi, samoslovenskimi inovacijami od konca 10. do konca 12. stoletja izoblikoval slovenski jezik.

V notranji zgodovini slovenskega jezika, tj. v zgodovini slovenskih narečij, si v časovnem zaporedju sledijo naslednje časovne in zemljepisne različice (kronolekti in geolekti): praindoevropščina (do ok. 3000 pr. n. š.) – praslovanščina (do ok. 800 n. š.) – alpska (južna) slovanščina (ok. 800–1000 n. š.) – zgodnja slovenščina (ok. 1000–1200 n. š.) – narečna slovenščina (od ok. 1200 n. š.), ki se je najprej razcepila na dva makrogeolekta, to sta bili severozahodna in jugovzhodna slovenščina. Znotraj slednjih so se postopoma izoblikovale slovenske narečne ploskve (baze) (do konca 14. stoletja), ki so se naprej cepile na narečja (nekatera še na podnarečja) in krajevne govore.

Dokumentiranost slovenskega jezika, tj. pisnega jezika kot nosilca pisne kulture, je gledano kulturnozgodovinsko tesno povezana z vključitvijo

vzhodnoalpsko-zahodnopanonskega prostora v drugi polovici 8. stoletja v civilizacijski krog zahodnega krščanstva in zahodnoevropski fevdalizem frankovskega tipa ter glede na ohranjena besedila sega v drugo polovico 10. stoletja (to so *Brižinski/Feisinski spomeniki*, zapisani v obdobju 972–1039). Za slovenski pisni, pozneje knjižni jezik sta podobno kot za večino drugih slovanskih jezikov znotraj *Slaviae Romanae* (slovenski, hrvaški delno, poljski, kašubski, polabski, lužiškorsrbski, češki, slovaški) značilni »avtohtonost« pisnega, knjižnega jezika glede na ljudski, narečni jezik, tj. odsotnost redakcij stare cerkvene slovanščine, in latinična pisava.² V zunanji zgodovini slovenščine, tj. zgodovini v jezikovnih virih dokumentiranega jezika, tj. pisnega in knjižnega jezika, se pojavljata pisna slovenščina v srednjem veku, tj. v predknjižnem ali pismenskem razdobju (ok. 550–1550), in knjižna slovenščina, tj. v knjižnem razdobju od druge polovice 16. stoletja naprej (pri slovenski tiskani knjigi sta *Catechismuf In der Windifchen Sprach* in *Abecedarium vnd der klein Catechismus In der Windifchen Sprach* (Schwäbisch Hall 1550) Primoža Trubarja (1508–1586)).

Poimenovanja, kot so samostalnika *Sloven*, *Slovenec* in pridevnika *slovenji*, *slovenski*, so v slovenščino podedovana iz praslovanščine in so v praslovanščini poimenovala Slovane in njihov jezik. Praslovanški etnonim (narodnostno ime) za Slovane je bil najverjetneje *Slověne ‘Slovani’, vrstni pridevnik, izpeljan iz tega samostalnika, pa se je glasil **slověnskъ(jь)* ‘slovanski’. Prvotna splošnoslovanska osnova **slověn-* se je po slovanski razselitvi ohranila na slovanskem zemljepisnem jezikovnem obrobju, kjer so slovansko govoreči bili v stiku z neslovansko govorečimi,³ drugod pa so se uveljavila druga poimenovanja.

² Za slovanske knjižne jezike znotraj *Slaviae orthodoxae* (srbski, črnogorski, makedonski, bolgarski, ruski, beloruski, ukrajinski) sta v srednjem in zgodnjem novem veku značilni prisotnost redakcij stare cerkvene slovanščine (vzhodnoslovanska, srbska ipd.) in cirilična pisava. Hrvaški jezik je sicer del *Slaviae Romanae*, a se je oblikoval tudi na hrvaški redakciji stare cerkvene slovanščine, zapisovani z glagolico.

³ Za ‘slovanski’ in pozneje pomensko zoženo ‘slovenski’ se (če se izvzame latinska poimenovanja tipa *sclavus*, *slavus*, *sclavonicus*, *sclavinicus* ipd. v srednjeveški zgodovinskih virih) v neslovanskih sosedskih jezikih skozi zgodovino pojavljajo naslednja poimenovanja, od katerih je prvo zgodovinsko in danes časovno zaznamovano, drugo pa aktualno: nem. *windisch* star. (npr. Primož Trubar (1508–1586): *Catechismuf In der Windifchen Sprach* ‘Katekizem v slovenskem jeziku’ in *Abecedarium vnd der klein Catechismus In der Windifchen Sprach* ‘Abecednik in mali katekizem v slovenskem jeziku’, Schwäbisch Hall 1550) vs. *slowenisch*, it. *schiavo* star. (npr. fra Gregorio Alasia da Sommaripa (ok. 1578–1626): *Vocabolario Italiano, e Schiavo* ‘Italijansko-slovenski slovar’, Videm 1607) vs. *sloveno*, furl. *scłáf* star. vs.

2 Slovenski jezik v prostoru

2.1 Slovenski jezikovni prostor

Pojem *slovenski jezik* je možno razumeti tudi kot zemljepisno jezikovno pojavnost (geolekt), ki jo sestavljajo zemljepisne jezikovne različice (geolekti). V zemljepisnem, prostorskem pomenu je *jezik* definiran kot množica narečnih skupin, njihovih narečij (in podnarečij) ter krajevnih govorov, ki izkazujejo jezikovne lastnosti (arhaizme in inovacije), drugačne od jezikovnih lastnosti sosednje množice narečnih skupin, njihovih narečij (in podnarečij) ter krajevnih govorov, ki sestavljajo sosednji *jezik*.

Slovenski jezik je zgodovinsko prisoten, »avtohton« *na Slovenskem*, tj. v/na slovenskem jezikovnem prostoru.⁴ Slovenski jezikovni prostor prikazuje *Karta slovenskih narečij* Tineta Logarja in Jakoba Riglerja (1983): slovenski jezik, upošteva njegove zemljepisne različice, sestavlja sedem narečnih skupin (grup) – to so koroška, primorska, rovtarska, gorenjska, dolnjska, štajerska in panonska narečna skupina –, znotraj katerih se pojavlja 37 narečij in 12 podnarečij, posebno enoto tvorijo t. i. mešani kočevski govori. Gledano s stališča današnje političnoupadne ureditve slovenski jezikovni prostor zaobjema Slovenijo in t. i. »zamejstvo«, tj. (ne samo, ampak) tudi slovensko govoreči prostor v sosednjih državah neposredno za državno mejo. Slovensko zamejstvo zaobjema:⁵

---

sloven, madž. *vend*. star. (Avgusta Pavel (1886–1946): *Vend nyelvtan* 'Slovenska slovnica', rokopis 1942) vs. *szlovén*.

⁴ Termin *na Slovenskem* je pomensko širši, zaobjema namreč celoten slovenski jezikovni prostor, medtem ko je oznaka *v Sloveniji* pomensko ožja, saj se omejuje na Republiko Slovenijo in ne upošteva slovenskega zamejstva v sosednjih državah. Strokovni izraz *jezikovni prostor* (prim. nem. *Sprachraum* 'jezikovni prostor' v besedni zvezi *deutscher Sprachraum* 'nemški jezikovni prostor', podobno tudi ang. *linguistic area*, it. *area linguistica*) (podobno tudi *govorno območje* ipd.) poimenuje zgodovinsko prisotnost nekega jezika v/na nekem zemljepisnem jezikovnem prostoru (objektivna prvina) ter za razliko od terminov kot npr. *narodnostno/etnično ozemlje* ne implicira identitetnih (samo)opredelitev njegovih govorcev (subjektivna prvina).

⁵ Aktualna opredelitev pojma (*slovensko*) *zamejstvo* je s stališča političnoupadne ureditve slovenskega jezikovnega prostora, kakršna se je izoblikovala proti koncu 20. stoletja, tj. po osamosvojitvi Slovenije 25. junija 1991. Zaradi »praktičnosti« v izogib nesporazumom je pri predstavitvi slovenskega zamejstva izhodišče političnoupadna ureditev prostora (država, zgodovinska dežela/županija, če obstaja), tej sledijo zemljepisne umestitve in narečna določitev slovenščine na dotičnem območju. S »čistega« jezikoslovnega vidika bi moralo biti zaporedje navajanja seveda obratno.

Avstrija: a) dežela (avstrijska) Koroška (nem. Kärnten): Ziljska dolina (nem. Gailtal) (ziljsko narečje), Rož (nem. Rosental) in Celovško polje (nem. Klagenfurter Feld) (rožansko narečje), Obirsko (obirsko narečje), Podjuna (nem. Jauntal) (podjunsko narečje); b) dežela (avstrijska) Štajerska (nem. Steiermark): območje južno od kraja Sobote/Soboth (npr. Laaken/Mlake, Radvanje/Rothwein) (južnopohorsko-remšniško narečje); območje južno od kraja Lučane/Leutschach (npr. Klanci/Glanz, Gradišče/Schloßberg) (kozjaško podnarečje južnopohorskega narečja); Radgonski kot, tj. okolica kraja Radgona/Radkersburg zahodno od reke Kučnice/Kutschenitza (kraj Gorica/Goritz, starejše Slovenska Gorica / Windisch Goritz, Zenkovci/Zelting, Potrna/Laafeld, Dedonci/Dedenitz, Žetinci/Sicheldorf) (prekmursko narečje);

Italija: dežela Furlanija - Julijska krajina (it. Friuli Venezia Giulia, furl. Friül Vignesie Julie, nem. Friual Julisch Venetien): a) na Videmskem: Kanalska dolina (it. Val Canale, nem. Kanaltal, furl. Val Cjanâl) (ziljsko narečje), Rezija (it. Resia) (rezijansko narečje), Beneška Slovenija ali (slovenska) *Benečija*, tj. Terske doline (it. Valli del Torre, furl. Valadis dal Tor) (tersko narečje) in Nadiške doline (it. Valli del Natison, furl. Valadis dal Nadison) (nadiško narečje); b) na Goriškem: Gorica (it. Gorizia, furl. Gurize) z obronki Brd in Krasa (briško in kraško narečje); c) na Tržaškem: Trst (it. Trieste) in okolica z obrobjem Krasa in Istre (kraško, notranjsko in istrsko narečje);

Madžarska:⁶ Železna županija (madž. Vas megye): Slovensko Porabje (madž. Szlovén Rábavidék, star. Vendvidék) leži ob srednjem toku reke Rabe, sestavlja ga nekaj (tudi) slovensko govorečih krajev (porabski govori so nadaljevanje goriških govorov prekmurskega narečja), pri čemer je v enem poleg slovenskega prisoten tudi nemški jezik. Ti kraji so Gornji Senik/Felsőszölnök, Dolnji Senik/Alsószölnök/Unterzemming in Verica - Ritkarovci/Kétvölgy (gornjeseniški govor) ter Sakalovci/Szakonyfalu (z Otkovci/Újbalázsfalva), Slovenska ves/Rábatótfalu, Števanovci/Apátistvánfalva in Andovci/Orfalu (števanovski govor) – kot tudi njihovo središče, mesto Monošter (madž. Szentgotthárd, nem. St. Gotthard). Pomembno za slovensko govoreče v Železni županiji je tudi njeno glavno mesto Sombotel (madž. Sombathely, nem. Steinamanger, hrv. Sambotel), kamor so ti priseljeni iz Slovenskega Porabja;

Hrvaška:⁷ a) severna Istra: npr. Brest, Slum (šavrinsko podnarečje istrskega narečja); b) zahodni Gorski kotar (območje ob reki Čebranki/Čabranki in

---

⁶ Prim. Kozar-Mukič v ZSDS 2021: 313–322.

⁷ Prim. Gostenčnik v ZSDS 2019: 165–174, ZSDS 2020: 137–149. Ugotavljanje natančne slovensko-hrvaške zemljepisne jezikovne meje v okviru narečjeslovnih

zgornji Kolpi/Kupi) (kostelsko [kostěusko] narečje): kraji kot Prezid, Čeber/Čabar, Trstje/Tršće, Gerovo, Delnice [děŋnice] (zahodni kostelski ali čebranski govori) in Kuželj, Gornji Turni, Skrad, Brod na Kolpi/Kupi, Lokvica, Gornji Šajn, Lokvica, Brod Morávice, Kupjak, Male Drage (vzhodni kostelski govori) ter Ravna Gora (priseljenski govor, rovtarska narečna skupina); pomembno središče v bližini tega prostora je mesto Reka (hrv. Rijeka, it. Fiume); c) Obsotelje: npr. Kumrovec, Dubravica, Kraljevec na Sotli/Sutli, Pristava (kozjansko-bizeljsko narečje) ter Hum na Sotli/Sutli, Plavič (srednještajersko narečje); č) Medmurje (hrv. Međimurje): npr. Štrigova, Banfi (prehodni prleško-prekmurski govor).

2.2 Sosedski jeziki slovenskega jezika

V slovenskem jezikovnem prostoru se srečujejo romanska, slovanska in germanska jezikovna skupina indoevropske jezikovne družine ter ugrska podveja ugrofinske veje uralске jezikovne družine. Današnje jezikovno stanje je rezultat dinamičnega, več kot tisoč tristo let trajajočega jezikovnega in kulturnozgodovinskega razvoja tega in bližnjih jezikovnih prostorov. Sledi kratek pregled sosedov slovenskega jezika v časovnem zaporedju prihoda na sedanji prostor.⁸

Furlanski in istriotski jezik sta romanska jezika, ki imata na svojem zgodovinskem prostoru kontinuiteto iz antike. Časovne in zemljepisne različice slovenskega jezika, ki so bile v vzhodnih Alpah in zahodni Panonski nižini ter ob severni jadranski obali prisotne od konca 6. oz. začetka 7. stoletja, pa so z neslovanskimi jezikovnimi sosedi v stik prišle, potem ko so se ti začeli priseljevati na svoj sedanji jezikovni prostor, in sicer nemški jezik po naseljevanju Bavarcev v vzhodne Alpe od konca 8. stoletja, madžarski jezik z madžarsko naselitvijo Panonske nižine konec 9. stoletja, italijanski jezik s širjenjem vpliva Benetk v priobalno Furlanijo in na vzhodno jadransko obalo od 10. stoletja. Na severozahodu samega južnoslovanskega jezikovnega kontinuuma je do nastanka zemljepisne jezikovne meje med slovenskim in hrvaškim jezikom prišlo v obdobju od konca 10. do konca 12. stoletja. Srednji vek je zaznamovalo še priseljevanje Judov in njihovo preganjanje. Tudi jezikovni otoki sredi slovenskega jezika ali na njegovem obrobju so posledica

---

raziskav na terenu na Hrvaškem še poteka, zato je podano trenutno stanje jezikoslovnih spoznanj (Gostenčnik: ustno).

⁸ Šekli v ZSDSD 2019: 9–12 z naslednjimi dopolnitvami: štokavski govori v vzhodnem Gorskem kotarju (Gostenčnik v ZDSD 2020:139–140), gradišćanska hrvaščina (Horvat/Horváth v ZSDS 2021: 323–339) in istroromunščina (Potočnik v ZSDS 2022: 293–305).

poznosrednjeveških in novoveških preseljevanj: nemški jezikovni otoki, med katerimi je bil največji kočevski, so v večini nastali s kolonizacijo nemških kmetov v 13. in 14. stoletju, posledica migracij v poznem srednjem veku in zgodnjem novem veku (bežanje pred Turki, a ne samo) so hrvaška čakavščina v Čičariji ter srbska štokavščina v južni Beli krajini in vzhodnem Gorskem kotarju kot tudi gradiščanska hrvaščina na Gradiščanskem (hrv. Gradišće, nem. Burgenland, madž. Órvidék) v neposredni bližini Slovenskega Porabja. Sem spada še istroromunščina v severovzhodni Istri (v bližini slovensko govorečih krajev kot Brest, Slum). Podobno velja tudi za Rome na Dolenjskem in v Prekmurju ter Sinte na Gorenjskem.

V (slovenski) Čičariji se pojavlja priseljsko srednječakavsko oz. ekavsko-ikavsko čakavsko narečje, in sicer v krajih kot Skadanščina, Obrov, Golac, Poljane, Podgrad, Podbeže, Račice in Starod (t. i. *čiško narečje* na Logar-Riglerjevi *Karti slovenskih narečij*). Podobno so v južni Beli krajini v krajih Bojanci ter Marindol, Miliči/Milići in Paunoviči/Paunovići (Slovenija) kot tudi v vzhodnem Gorskem kotarju v krajih kot Mòravice in okolica, Gomirje, Jasenak in Drežnica ter Ogulin in okolica (Hrvaška) pojavljajo z daljnega juga priseljeni (i)jekavski štokavski govori, katerih govorci se identificirajo kot Srbi.

Istroromunščina je v severovzhodni Istri severno in južno od gore Učka prisotna od 16. stoletja. Istroromunščina se deli na dve skupini govorov: 1) žejanski (severni) govor je prisoten v (hrvaški) Čičariji, govorci čakavščine njegove govorce imenujejo *Vlasi*, tudi *Čiči* (kraj Žejane/Jeiän, v preteklosti tudi Vele Mune); 2) vlaški (južni) govor pa je značilen za dolino reke Raše pod Učko na severnem in zahodnem robu Čepiškega polja, čakavci govorcem tega pravijo *Čiribirci* (kraji kot Šušnjeвица/Šušnievița, Nova Vas/Nosela, Jesenovik/Sucodru, Letaj/Letai, Brdo/Bârda, Škabići/Șcabici, Trkovci/ Târkovți, Zankovci/Zankovți, Miheli/Miheli, Kostrčan/Costărcian).

3 Slovenski jezik v družbi

Slovenski jezik je predstavljen s stališča svoje družbene vloge, in sicer predvsem kot sredstva besednojezikovnega sporazumevanja v javnem govornem položaju. Le-to praviloma opravlja *slovenski knjižni jezik*, na tistih območjih slovenskega jezikovnega prostora, predvsem v zamejstvu, na katerih je slovenski jezik iz zgodovinskih in političnih razlogov v javnosti le deloma prisoten ali popolnoma odsoten, pa tudi tamkajšnji *slovenski krajevni knjižni jeziki* (tudi *slovenski knjižni mikrojeziki*) in *pisna narečja*.

Pojem *slovenski knjižni/standardni jezik*⁹ poimenuje družbeno jezikovno pojavnost (sociolekt). V odnosu do drugih jezikovnih različic ga je možno definirati z različnih jezikoslovnih vidikov, in sicer geneo-, tipo- in sociolingvistično, pri čemer se prva dva nanašata na knjižni jezik sam (tj. na njegovo fenomenologijo in ontologijo), tretji pa na njegovo funkcijo. Geneolingvistično (genetsko jezikoslovno), tj. glede na genezo, nastanek, je knjižni jezik standardizirana (kodificirana, normirana) različica jezika. Tipolingvistično (tipološko jezikoslovno), tj. glede na lastnosti, knjižni jezik definira predvsem sistemskost kodifikacijske jezikovne norme. Sociolingvistično (družbenostno jezikoslovno), tj. glede na funkcije pri besednem sporazumevanju v družbi, so zanj med drugim značilne njegova široka funkcijskozvrstna razčlenjenost oz. polnofunkcionalnost (razvite ima praviloma vse funkcijske zvrsti, tj. praktičnosporazumevalni, publicistični, strokovni in umetnostni jezik) ter njegovi družbeni vlogi – povezovalna (znotraj jezikovne skupnosti) in predstavniška (v prvi vrsti navzven jezikovne skupnosti) –, iz česar izhaja med drugim tudi obvezujoč odnos jezikovne skupnosti do njegove kodifikacijske jezikovne norme. Vse to knjižnemu jeziku omogoča, da v (sodobni) družbi predvsem v javni rabi kot uradni jezik v pisnem in tudi ustnem prenosniku lahko opravlja vse sporazumevalne vloge.

Slovenski jezik je uradni in državni jezik v Republiki Sloveniji (po osamosvojitvi 25. junija 1991) ter uradni jezik v Evropski uniji (po pristopu 1. januarja 2004). V slovenskem zamejstvu je vsaj teoretično zaščiten z ustrezno področno zakonodajo. Na narodnostno mešanih območjih v Sloveniji sta ob slovenščini uradna jezika tudi madžarščina v delu Prekmurja in italijanščina v delu slovenske Istre. Sledi pregled pravne ureditve statusa slovenskega jezika po posameznih državah.¹⁰

Slovenija: *Ustava Republike Slovenije* z dne 23. decembra 1991 (Uradni list Republike Slovenije, št. 33/92-I, 28. 12. 1991) določa v 11. členu uradne jezike Republike Slovenije (»Uradni jezik v Sloveniji je slovenščina. Na območju občin, v katerih živita italijanska ali madžarska narodna skupnost, je uradni jezik tudi italijanščina in madžarščina.«) kot tudi posebne pravice (narodnih) skupnosti v Sloveniji, in sicer v 5. in 64. členu »avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti« ter v 65. členu »romske skupnosti«. Rabo

---

⁹ Avtor terminološki stalni besedni zvezi *knjižni jezik* in *standardni jezik* razume sopomensko (pridevnik *knjižni* ni razumljen samo v etimološkem pomenu *'tak, ki ima zvezo s knjigo', temveč kot del leksikaliziranega večbesednega leksema), zato se (zaradi njegove uveljavljenosti) dalje uporablja tîrmin *knjižni jezik*.

¹⁰ Prim. Valentinčič v ZSDS 2019: 153–164.

slovenskega jezika znotraj države regulira tudi *Zakon o javni rabi slovenščine* z dne 15. julija 2004 (Uradni list Republike Slovenije, št. 86/04, 5. 8. 2004).

Italija: *Costituzione della Repubblica Italiana (Ustava Republike Italije)* z dne 22. decembra 1947 (Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana Serie Generale n. 298 del 27-12-1947), ki v 6. členu določa zaščito jezikovnih manjšin: »La Repubblica tutela con apposite norme le minoranze linguistiche«; državni zakon št. 482 z dne 15. decembra 1999 *Norme in materia di tutela delle minoranze linguistiche storiche (Predpisi o varstvu zgodovinskih jezikovnih manjšin)* (Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana Serie Generale n. 297 del 20-12-1999), ki štiti 12 zgodovinskih jezikovnih manjšin v Italiji; državni zakon št. 38 z dne 23. februarja 2001 *Norme per la tutela della minoranza linguistica slovena della regione Friuli-Venezia Giulia (Zakonska določila za zaščito slovenske jezikovne manjšine v deželi Furlaniji - Julijski krajini)* (Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana Serie Generale n. 56 del 08-03-2001); deželni zakon št. 26 z dne 26. novembra 2007 *Norme regionali per la tutela della minoranza linguistica slovena (Deželna določila za zaščito slovenske jezikovne manjšine)*.

Avstrija: *Staatsvertrag betreffend die Wiederherstellung eines unabhängigen und demokratischen Österreich (Državna pogodba o ponovni vzpostavitvi neodvisne in demokratične Avstrije)* ali kratko *Österreichischer Staatsvertrag (Avstrijska državna pogodba)* z dne 15. maja 1955 (Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich Nr. 152/1955), ki v 7. členu Rechte der slowenischen und kroatischen Minderheiten (Pravice slovenske in hrvaške manjšine) določa pravice Slovencev na Koroškem in Štajerskem ter Hrvatov na Gradiščanskem; *Bundesgesetz über die Rechtsstellung der Volksgruppen in Österreich (Zvezni zakon o pravnem položaju narodnih skupnosti v Avstriji)* ali kratko *Volksgruppengesetz (Zakon o narodnih skupnostih)* z dne 7. julija 1976 (Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich Nr. 396/1976), ki štiti (koroške in štajerske) Slovence, (gradiščanske) Hrvate, Madžare, Čehe, Slovake ter Rome v Avstriji; *Bundesgesetz, mit dem das Volksgruppengesetz geändert wird (Zvezni zakon, s katerim se spreminja Zakon o narodnih skupnostih)* ali kratko *Änderung des Volksgruppengesetzes (Sprememba Zakona o narodnostnih skupnostih)* z dne 26. julija 2011 (Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich Nr. 46/2011).

Madžarska: *Magyarország Alaptörvénye 2011. április 25. (Temeljni zakon z dne 25. aprila 2011)*, tj. ustava Madžarske, ki v 29. členu razdelka Szabadság és felelőség (Pravice in dolžnosti) govori tudi o narodnostih (nemzetiségek); *2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól (Zakon o pravicah narodnosti CLXXIX iz leta 2011)*, ki štiti 13 narodnosti na Madžarskem.

Hrvaška: *Ustav Republike Hrvatske (Ustava Republike Hrvatske)* z dne 22. decembra 1990 (»Narodne novine« br. 59/90), v kateri je v razdelku *I. Izvorišne osnove* zapisanih 22 narodnih manjšin na Hrvaškem in ki v 15. členu določa: »U Republici Hrvatskoj jamči se ravnopravnost pripadnicima svih narodnih manjina«.

Kot je razvidno iz pregleda petih zaščitnih zakonodaj, različne države različno poimenujejo manjšinske skupnosti. Če pustimo ob strani razliko med pojmom *skupnost* in *manjšina*, se pojavljata dva tipa poimenovanj, in sicer tisto, ki izhaja iz jezika – *minoranza linguistica storica* ‘zgodovinska jezikovna manjšina’ (Italija) – in tista, ki izhajajo iz narodne identitete opredelitve – *narodna skupnost* (Slovenija), *Volksgruppe* ‘narodna skupnost’ (Avstrija), *nemzetiség* ‘narodnosti’ (Madžarska), *narodna manjina* ‘narodna manjšina’ (Hrvaška). Razlike so tudi v (ne)upoštevanju načela avtohtonosti: Slovenija, Italija, Avstrija in Madžarska upoštevajo avtohtonost, tj. zgodovinsko prisotnosti nekega jezika na ozemlju svoje države, medtem ko Hrvaška »jamči ravnopravnost« tako avtohtonim kot alohtonim jezikom, tj. tudi priseljenjskim jezikom v najnovejšem času.

Pri ohranjanju in razvijanju nekega manjšinskega jezika, zgodovinsko prisotnega na prostoru, ki ga je ta jezik jezikovno in kulturno zaznamoval, je ključno javno šolstvo v maternem jeziku. Glede na stopnjo prisotnosti manjšinskega jezika v javnem šolstvu se od najvišje do najnižje sledijo:¹¹ 1) manjšinski jezik je učni jezik v enojezični osnovni in srednji šoli (italijanščina je v slovenski Istri učni jezik v italijansko enojezičnih osnovnih in srednjih šolah; slovenščina je na Tržaškem in Goriškem učni jezik v slovensko enojezičnih osnovnih in srednjih šolah); 2) manjšinski jezik je učni jezik v dvojezični osnovni in srednji šoli (madžarščina je v delu Prekmurju ob slovenščini učni jezik v slovensko-madžarsko dvojezičnih osnovnih in srednjih šolah; slovenščina je na (avstrijskem) Koroškem ob nemščini učni jezik v nemško-slovensko dvojezičnih osnovnih in srednjih šolah, le na eni gimnaziji v Celovcu je slovenščina edini učni jezik); 3) manjšinski jezik je učni jezik v dvojezični osnovni, ne pa tudi v srednji šoli (slovenščina je v Slovenskem Porabju ob madžarščini učni jezik v dveh madžarsko-slovensko dvojezičnih osnovnih šolah na Gornjem Seniku in v Števanovcih, na gimnaziji v Monostru pa je slovenščina izbirni predmet ob madžarščini kot edinem učnem jeziku; slovenščina je v Nadiških dolinah ob italijanščini učni jezik v eni italijansko-slovensko dvojezični osnovni šoli v kraju Špeter / San Pietro al Natisone, ki je

---

¹¹ Poimenovanji *osnovna šola* in *srednja šola* imata v protistavni analizi šolskih sistemov različnih držav lahko le približen pomen; uporabljena sta v pomenu, ki ga imata v šolskem sistemu v Republiki Sloveniji.

bila leta 1984 ustanovljena kot zasebna šola in je bila v skladu z leta 2001 sprejetim zaščitnim zakonom podržavljena); 4) manjšinski jezik ni učni jezik (slovenščina v Terskih dolinah in Reziji ter Kanalski dolini; slovenščina na (avstrijskem) Štajerskem, slovenščina na Hrvaškem).

Govorci slovenskega jezika na nekaterih območjih slovenskega jezikovnega prostora v slovenskem zamejstvu »krovnega« slovenskega knjižnega jezika v okviru javnega šolstva (po celotni šolski vertikali) (prim. točki 3 in 4 v predhodnem odstavku) nimajo možnosti spoznati, ga usvojiti in ga uporabljati v javnih govornih položajih. Sem spadajo Rezija, Terske doline, Kanalska dolina, (avstrijska) Štajerska, Gorski kotar, delno pa tudi še Nadiške doline in Slovensko Porabje. Gledano sociolingvistično je za ta območja slovenskega jezika značilna popolna odsotnost ali le delna prisotnost slovenskega knjižnega jezika v javnosti, za govorce slovenščine pa po večini stanje dvojezičja (diglosije) v povezavi z dvojezičnostjo (bilingvizmom) po modelu narečna zvrst materinščine – knjižna/standardna zvrst večinskega državnega jezika, tj. slovensko narečje kot nizki register v zasebnem govornem položaju in italijanski, nemški, madžarski, hrvaški knjižni jezik kot visoki register v javnem govornem položaju. Zaradi odsotnosti oz. pomanjkljive prisotnosti slovenskega knjižnega jezika ter posledično tudi njegove združevalne in predstavniske vloge, govorci slovenščine na imenovanem zemljepisnem jezikovnem obrobju slovenščine niso mogli v popolni meri izoblikovati zavesti o pripadnosti neki nadpokrajinski, tj. širši slovenski jezikovni skupnosti. Z obvladovanjem večinoma samo svojega narečja ostajajo zato pogosto na stopnji zavesti ozke slovenske pokrajinske pripadnosti, značilne za osrednjeslovenski prostor za čas pred 19. stoletjem, ki se ji pridružuje državljanska zavest države, v kateri živijo.

Opisano stanje je posledica zgodovinske izkušnje teh pokrajin (političnoupravna ločenost od osrednjeslovenskih dežel skozi zgodovino) ter nezadostne ali nikakršne jezikovne zaščite v času po drugi svetovni vojni (nasprotno, slovensko govoreče prebivalstvo je (bilo) ponekod podvrženo prikriti, če ne že kar odkriti asimilacijski politiki). Zaradi pomembnosti narečja, ki se ob odsotnosti ali le omejeni prisotnosti slovenskega knjižnega jezika v javnosti v večini primerov pojavlja kot glavni nosilec jezikovne in kulturne identitete, se na teh območjih slovenska narečja tudi zapisujejo in v omejenem obsegu z zelo osnovnim naborom funkcijskih zvrsti uporabljajo v vlogi *krajevni knjižni jezikov* ali *knjižni mikrojezikov* (rus. *литературный микроязык*). To so rezijanski (Rezija), beneškoslovenski (Nadiške in Terske doline), porabskoslovenski (Slovensko Porabje) in goranski/gorskokotarski (zahodni Gorski kotar). O dejanskem standardiziranem (krajevnem) knjižnem (mikro)jeziku lahko govorimo samo v zvezi z rezijanskim (ki ima normirane pravopis in slovnico ter slovar), pri vseh ostalih pa gre preprosto zapisovanje

narečja in se zanje ustrežnejši zdi termin *pisno narečje* (nem. *Schreibdialekt*). Pojavljanje lokalnih pisnih praks je možno razumeti kot nepreseženost in nadaljevanje pokrajinske knjižnojezikovne razcepljenosti slovenskega jezika, tudi za osrednjeslovenski prostor splošno značilne v drugi polovici 18. in prvi polovici 19. stoletja do njegovega poenotenja v letih 1848–51.

Literatura

Krapš Vodopivec, Irena, Puc, David, Ahačič, Kozma, Šekli, Matej, 2021: *Slovenščina 1: Moč jezika – Učbenik z vajami za prvi letnik gimnazij in srednjih strokovnih šol*. Zv. 1–2. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Krapš Vodopivec, Irena, Puc, David, Ahačič, Kozma, Šekli, Matej, 2022: *Slovenščina 2: Moč jezika – Učbenik z vajami za prvi letnik gimnazij in srednjih strokovnih šol*. Zv. 1–2. Ljubljana: Mladinska knjiga.

PIK 2022 = *Predmetni izpitni katalog za splošno maturo – Slovenščina*. Ljubljana: Državni izpitni center, Državna predmetna komisija za slovenščino za splošno maturo.

Šekli, Matej, 2014 (2016): *Primerjalno glasoslovje slovanskih jezikov 1: Od praindoevropsčine do praslovanščine*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Šekli, Matej (ur.), 2017: *Med Slovani / Among the Slavs*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Šekli, Matej, 2018: *Tipologija lingvogenez slovanskih jezikov*. *Linguistica et philologica* 37. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

ZSDS 28 (2018) = Žele, Andreja, Šekli, Matej (ur.): *Slovenistika in slavistika v zamejstvu – Videm*. Zbornik Slavističnega društva Slovenije 28. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.

ZSDS 29 (2019) = Šekli, Matej, Rezoničnik, Lidija (ur.): *Slovenski jezik in njegovi sosedje*. Zbornik Slavističnega društva Slovenije 29. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.

ZSDS 30 (2020) = Šekli, Matej, Rezoničnik, Lidija (ur.): *Slovenski jezik in književnost v srednjeevropskem prostoru*. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 30.) Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.

ZSDS 31 (2021) = Šekli, Matej, Rezoničnik, Lidija (ur.): *Slovenski jezik med slovanskimi jeziki*. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 31.) Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.

ZSDS 32 (2022) = Šekli, Matej, Rezoničnik, Lidija (ur.): *Slovenski jezik in književnost med kulturami*. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 32.) Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.

Dr. Irena Novak Popov

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

MED SPOMINI IN BRANJI

Dolga leta sem se ukvarjala s slovensko književnostjo kot bralka, učiteljica, raziskovalka, žirantka za podelitev pesniških nagrad, spremljala in ocenjevala sem dosežke kolegov iz iste stroke,¹ vendar se komaj čutim kompetentna za pisanje o dragem Zoranu Božiču. Moj prispevek bo bolj paberkovanje po njegovih besedilih in obujanje spominov na nekaj redkih pristrčnih srečanj.

Čeprav sodiva v isto generacijo, ga kot študentka angleščine in francoščine nisem srečevala na ljubljanski Filozofski fakulteti, a slavisti so se mi tedaj zdeli bolj opremljeni tudi za študij tujih jezikov. Po diplomi sem si morala priznati primanjkljaje v poznavanju domačega leposlovja in besednega zaklada, brez katerih bi težko prevajala zapletenejša tujejezična besedila, česar smo si želeli ambicioznejši študenti tujih jezikov v času, ko še ni bilo prevajalske usmeritve niti oddelka za prevajalstvo in tolmačenje. Slovenistiko sem torej začela študirati z osem let mlajšo generacijo, pri čemer sem bila že verzirana v kognitivnem obvladovanju in memoriranju obsežnih kosov znanja, a še mnogo let sem porabila, da sem se znašla v novi stroki in navsezadnje ob srečnih okoliščinah postala asistentka, docentka, izredna in redna profesorica slovenske književnosti.

Pred desetletji smo radovedni študenti spremljali slavistične seminarje, simpozije in kongrese z galerije razkošne dvorane na sedežu ljubljanske univerze ali iz zadnjih klopi fakultetnih predavalnic, preden smo se začeli aktivno udeleževati zborovanj v organizaciji Slavističnega društva Slovenije. Če me spomin ne vara, sem se na zborovanju v Novi Gorici leta 1985 začela družiti z Zoranom in od daleč spremljati njegovo predano poučevanje. Vsi smo vedeli za njegovo globoko ljubezen do Prešerna, tega leta pa ob njegovih premislekih dojeli, da mora akademska skupnost pozorneje spremljati dogajanje v osnovnem in srednjem šolstvu, ker je od tega odvisna tudi raven naše stroke in študija.

Od leta 1981 se je namreč v Sloveniji kljub mnogim strokovnim pomislekom uveljavilo srednje usmerjeno izobraževanje, ki naj bi po zaključku dajalo možnost takojšnjega vstopa v »združeno delo«, kar so prej omogočale triletno

---

¹ Profesorji po uradni dolžnosti pišejo habilitacijska poročila, sama pa sem mimo tega objavila prikaz dela Alenke Jensterle Doležal in Andreja Rozmana.

poklicne in štiriletne tehniške šole, ali pa nadaljevanje študija na izbrani fakulteti, pred tem le možnost gimnazijskih maturantov. Zataknilo se je pri tem, da so se ambicioznejši, nadpovprečno uspešni osnovnošolci želeli vpisati na šole, ki omogočajo nadaljevanje izobraževanja na univerzi, zato je mest na najbolj zaželeni naravoslovno-matematični smeri hitro zmanjkalo. Partijska in šolska oblast sta zagovarjali socialistično tezo, da bo usmerjeno izobraževanje zmanjšalo socialne razlike, saj so se otroci prikrajšanih staršev, ki so v osnovni šoli dosegali slabši učni uspeh, vpisovali na manj zahtevne smeri. Zato naj bi vsi dijaki imeli enakovredno platformo (splošne vzgojno-izobraževalne vsebine), med šolskim letom naj bi opravljali proizvodno prakso ter se učili dveh novih predmetov (osnove tehnike in proizvodnje, zdravstvena vzgoja) ali z urami obogatenih starih (samoupravljanje s temelji marksizma). Hitro se je pokazalo, da novi razrez ur zmanjšuje raven temeljnih predmetov in da je v vseh programih zelo okrnjen pouk slovenščine, kar bi bilo spričo učnega jezika lahko usodno tudi za kvaliteto pouka in znanja drugih predmetov in posledično zniževanje ravni bodočega univerzitetnega izobraževanja.

V publikaciji dokumentov z javnih in strokovnih razprav o ideoloških podlagah, nerešenih dilemah in zablodah umerjenega izobraževanja *Šolska reforma je papirnat tigr* (1986) je mogoče poleg pronicljivih analiz historičnih socioloških, antropoloških in filozofskih pogledov na izobraževanje sploh prebrati tudi mnenja učiteljev praktikov in zaskrbljenih staršev, ki so se spraševali, ali bo nova srednja šola sploh dala dovolj znanja za študij. Med njimi sta tudi dva izmed mnogih posegov Zorana Božiča. Prvi iz rubrike pisem bralcev PP 29 v dnevniku Delo (13. 3. 1982) je odziv na pismo kranjske profesorice in mame, ki je zdvomila o smislu enotenja različnih programov, kar je v navedku iz Božičevega prispevka interpretirano kot želja, »da gremo čimprej nazaj na staro, dokler ne bo prepozno« (Milharčič-Hladnik in Šušteršič 1986: 68). Drugi je iz *Pogovora Naših razgledov* (7. 6. 1985), v katerem Božič pokaže na slepomišljenje, da je šolska reforma uspela, in opozarja na problematična izhodišča: podreditev šolstva neučinkovitemu, zbirokratiziranemu gospodarstvu, nepremišljene in nestrokovne spremembe, ki so zgrešile cilj (program zdravstvene šole izobražuje medicinske sestre, ne pa za študij medicine). Rešitev bi bila uvedba več splošnoizobraževalnih predmetov, več ur slovenščine in tujih jezikov, ponovna uvedba humanističnih predmetov, kar vse bi reformirano šolstvo vrnilo v terciarni model (poklicne in strokovne šole, gimnazije). Značajskega značilen je njegov pogled na širši družbeni kontekst, na nevzdržno diferenciacijo dijakov, ki vodi v izgubo talentiranih otrok manj izobraženih staršev, slabo štipendijsko politiko, podpirajočo le poklicne usmeritve, zmanjšano prehodnost, koncentracijo raznovrstnih šol v večjih

mestih ter izgubo najboljših dijakov za lokalna in regionalna okolja, podplačano delo prosvetnih delavcev, feminizacijo učiteljev družboslovja in preohlapna ocenjevalna merila. Natančne analize učnih načrtov in predmetnikov in vrednotenje znanja je analiziral tudi v člankih, objavljenih v Jeziku in slovstvu.

Navsezadnje je kot predsednik Slavističnega društva Nova Gorica na že omenjenem zborovanju v Novi Gorici 3. 10. 1985 prebral argumentirane zahteve, izhajajoče iz poučevalne prakse v Srednji družboslovni in ekonomski šoli. Referat *Slovenščina, šolstvo, slovenstvo* je predsednik Slavističnega društva Slovenije A. Skaza poslal v objavo tudi reviji *Sodobnost*, da bi širše odmevalo spoznanje, zajeto v naslovu: »Križa šolstva je še kako križa slovenstva!« (Božič 1985b: 121). Poleg temeljne zahteve po štirih urah pouka slovenščine v vseh razredih ob diferenciranih učnih načrtih za različne srednje šole je tu oblikoval tudi predlog, da naj bi učbenike sestavljali dobri didaktiki književnosti, ki bi opravili podiplomski študij na slavistiki. Iz prakse izhaja tudi zahteva za zmanjšanje tedanje 23-urne tedenske poučevalne obveznosti, enotno vrednotenje vseh šolskih dejavnosti, izboljšanje učiteljskih plač in šolskega financiranja, ponovno uvedbo preskusov znanja po koncu osnovne in srednje šole. Še daljnosežnejši je predlog, da naj bi udeleženci znanstvenih in političnih srečanj svoje prispevke prosto govorili namesto brali in slovenski predstavniki v institucijah jugoslovanske federacije govorili slovensko namesto srbohrvaško. Tudi pričakovanje, da bomo v slovensko gospodarstvo, znanost in izobraževanje pritegnili Slovence, ki uspešno delajo v tujini, ostaja aktualno do danes.

Od devetdesetih let dalje se je Zoran Božič uveljavljal kot raziskovalec literarne zgodovine in zgodovine didaktike. Središče njegovega interpretacijskega in didaktičnega navora je vseskozi poezija Franceta Prešerna, šele v zadnjem obdobju se je posvetil ustvarjalnosti primorskih avtorjev. Vsakršno sodobno razčlenjevanje mitiziranega pesnika predpostavlja poglobljeno poznavanje dosežkov velikih prešernoslovcev, od I. Prijatelja, A. Žigona, J. Puntarja, F. Kidriča do J. Kosa, A. Slodnjaka, B. Paternuja, M. Juvana idr. Mladostno zagnano in priostreno² danes deluje Božičeva interpretacija Krsta pri Savici, *O treh Prešernovih krivdah* (Božič 1993), ki jih razbira v romantičnem

---

² Žanrsko je ta interpretacija esej, ki se ne sklicuje na znamenite prešernoslovce kakor trideset let pozneje napisana, bolj polemična razprava *Problem interpretacije in recepcije Prešernove pesmi Pevcu* (Božič 2014). V demokratičnih razmerah je v njej uresničena zamisel o samostojnem individualnem razumevanju, ki se ne pusti vkleniti v zveličavno branje avtoritet. V Božičevih razpravah o Prešernu je sicer videti odkik od Paternujevih razlag in naklonjenost manj (pri)znanim Slodnjakovim, ki so bližje razumevanju dijakov in študentov.

razreševanju pesnikove osebne problematike. Diharmonična zveza med erotično in domovinsko ljubeznijo v Sonetnem vencu, po kateri je od Julijine (izsiljene) naklonjenosti odvisna srečna prihodnost naroda, Črtomirova krivda, da je svoje vojake popeljal v smrt, sam pa preživel (pobegnil), čeprav je hkrati izgubil svobodo, staro vero, visok družbeni položaj in osebno srečo. V vodilni vodni simboliki naj bi se kazal občutek krivde za Čopovo smrt v Savi 6. 7. 1835, narodova nesvoboda v času nastanka romantične pesnitve pa je kriva, da je l. 1835 pesnikov položaj tak kot Črtomirov po porazu: brez veljave, ugleda, premoženja in zato brez perspektive za ljubezensko srečo.

Razširjeno in poglobljeno interpretacijo, ki izhaja iz strukturne odprtosti tega ključnega besedila (ambivalentnosti, nekonsistentnosti, protislovnosti) in zato poraja nasprotujoče si razlage, je Božič napisal za slovenski slavistični kongres v Ljubljani. Pri tem upošteva drugačnost romantične pesnitve od nacionalnega epa (namesto spoja razdvojitve religiozne od narodne razsežnosti), porazno duševno stanje (še pred Čopovo smrtjo so mu zavrnilo drugo prošnjo za samostojno advokaturu in Julija se je skrivaj zaročila z nemškim plemičem) in spretni slepilni maneuver, s katerim je izpovedal enake misli o družbeni in narodni neenakovrednosti kot v središčnih šestih tercinah nemške žalostinke Dem Andenken des Matthias Čop, ki sta jih izločila cenzorja Pavšek in Stelzich. Čeprav ne uporablja negativno konotiranega moralnega pojma krivda, razlaga vztraja pri enačenju pesnika Prešerna s fiktivnim likom Črtomira, ne tistega v orfični in poveljniški vlogi iz Uvoda, temveč v vlogi poraženca, ki v zaključku molče privoli v krst in duhovniško poslanstvo: »nesvoboden, osamljen, ubog in nepomemben pa je tudi zrcalna slika bivanjskega položaja pesnika Prešerna po Čopovi smrti« (Božič 2010b: 378).

Med prvo in drugo interpretacijo Krsta je Zoran podrobno raziskoval zgodovino slovenskih šolskih beril za pouk slovenske književnosti in podiplomski študij pri mentorici Boži Krakar Vogel zaključil z impozantno disertacijo *Poezija Franceta Prešerna v srednješolskih učbenikih in njena recepcija*, objavljeno kot *Slovenska literatura v šoli in Prešeren* (2010). V prvem delu je podrobno opisal Prešernovo mesto v 56 sestavih (200 knjigah) beril v razdobju med 1850 in 2010, v drugem pa s pri nas že usvojeno teorijo braččevega odziva empirično preverjal razumevanje, doživljanje in vrednotenje recepcijsko zahtevnih Prešernovih besedil pri dijakih različnih srednjih šol (splošna gimnazija, tehnična gimnazija, ekonomska šola).

V prvem delu ga zanimajo zgodovinske družbene okoliščine, kot so državna ureditev, izobraževalna politika, družbeni položaj slovenščine, nazorska

usmeritev, namere in kompetence sestavljavcev. Učbeniško gradivo, vključno s tistim za zamejce, povojne begunce in izseljence, opisuje z enakimi kategorijami: enote sestava, nastanek in uporaba, obseg avtorjev in besedil, razvrstitev učnih vsebin, razmerje med slovensko, svetovno in južnoslovanskimi književnostmi, spremljevalni (didaktični) instrumentarij, izbor Prešernovih pesmi, značilnosti besedilnega izbora, označitev Prešerna in ocene beril. V poldrugem stoletju konceptualnega razvoja književnega pouka sledi križanju naraščajoče kvalitete in raznovrstnost slovenske literarne produkcije z vse razvitejšo literarno kritiko ter zavzetostjo sestavljavcev pri vzpostavitvi nacionalnega literarnega kanona. S stališča sodobne didaktike razumevajoče ocenjuje dosežke A. Janežiča, J. Sketa, J. Brinarja, A. Bajca, V. Beličiča, F. Bohanca, V. Gregorač, S. Faturja, vse do danes rabljenih, J. Kosa, B. Krakar-Vogel, K. Laha, pri tem beleži vzpone in nazadovanja ter spremlja proces, v katerem je Prešeren, sprva tujek med minornimi sodobniki in predhodniki, dosegel status nacionalnega mita oz. kulturnega božanstva (konsekracija).

Če je prvi del disertacije nova presvetlitev slovenske kulturne zgodovine skozi izobraževalne politike, pomeni drugi del soočenje z realnostjo, z mladimi bralci kot subjekti izobraževanja. Pod vplivom prešernoslovja so šolniki iz Prešernove poezije praviloma izbirali artistično dognana, resnobna, elegična reflektivna besedila z bivanjsko tematiko iz osrednjega ustvarjalnega obdobja, zanemarjali pa recepcijsko dostopnejša humorna, satirična, lahkotna, izpovedna, ljubezenska, v manj zahtevnih oblikah iz začetnega in poznega obdobja. Ob danih učnih načrtih je naloga dobrega učitelja premostiti razumevalno razdaljo do besedil z visoko stopnjo pogostosti arhaičnega besedja, skladenjskih inverzij in metaforičnega izražanja, ne da bi izvornike preobremenili z opombami ali jih poenostavljali. Z empiričnimi raziskavami med dijaki (in primerjalno študenti slavistike) je avtor prepričljivo dokazal, da je lahko bistven recepcijski pripomoček pri dojetju zahtevnega pesniškega besedila t. i. prozifikacija. Rezultati vseh eksperimentalnih skupin, ki so uporabljale ta postopek, so bili namreč v primerjavi s kontrolnimi skupinami bistveno boljši pri merjenju razumevanja, doživljanja in vrednotenja. Eksperimentalni del disertacije bralca navdušuje s premišljeno pripravljenimi vprašalniki, komentarji o zanesljivosti merjenja znanja in razumevanja, odličnimi primerki prozifikacije, celovito interpretacijo rezultatov in izpeljavo sklepov za uspešnejšo obravnavo Prešerna v šoli, ki bi pripeljala do tega, da mladi Prešerna ne bi le občudovali, ampak tudi z veseljem brali.

Rezultati raziskave učbeniškega gradiva so urejeni v vrsto preglednic, v katerih je predstavljeno tudi to, kateri avtorji so bili v določenem obdobju v ospredju, kdaj so se prvič pojavili v učbenikih, katera besedila so bila izbrana, kolikokrat je bil izbran določen avtor, katere Prešernove pesmi so v nekem času preferirali ipd. S primerjavo spiska avtorjev in Prešernovih besedil v berilih in v antologijah slovenske poezije se je izkristalizirala podrobnejša slika šolskih teženj v okviru kanonizacijskih procesov in mitizacije 'največjega slovenskega pesnika'. Vsi ti kazalci so se izkazali za pomembne tudi pri presojanju mesta določenega književnika na slovenskem Parnasu. Ko se je že kot docent na novogoriški Fakulteti za humanistiko lotil raziskovanja pomembnih regionalnih avtorjev (Ivan Pregelj, France Bevk, Ciril Kosmač, Ljubka Šorli, Saša Vuga) je lahko s temi podatki, dopolnjenimi z omembami v literarnih zgodovinah in obsežnostjo opisa v leksikonih in enciklopedijah, empirično preveril in s številkami podprl zgodovinske premike v vrednotenju teh avtorjev.

Kot visokošolski učitelj je posamezne kose disertacije predstavljal na mednarodnih znanstvenih srečanjih in objavljal v najbolj cenjenih znanstvenih revijah, nove raziskave pa v zbornikih prispevkov z znanstvenih srečanj, ki jih je organizirala njegova matična fakulteta. Skupaj sva bila na srečanju, posvečenem tolminski pesnici Ljubki Šorli, v kulturnem domu v Gorici 19. 2. 2010. Mene je zanimalo njeno sonetopisje v okviru ženskega pesništva, Zoran pa se je posvetil sonetnemu vencu z akrostihom *Venec spominčič možu na grob* (1957), ki ga je primerjal s Prešernovim pravzorcem. Razlago, da je L. Šorli prisotna le v tržaških ne pa tudi osrednjeslovenskih berilih, ker je ženska, Primorka in krščanskega nazora, dopolnjuje s spoznanjem, da njen pesniški izraz ni moderen, ampak klasičen, notranje harmoničen, muzikalen, z jasno besedo zavezan narodni problematiki ter namenjen najširšemu krogu bralcev. Njen sonetni venec je formalno, zgradbeno, retorično in tematsko podoben Prešernovemu, pomembno pa se razlikuje po tem, da je bolj oseben, ima bolj implicitno navzočo domoljubno temo, vezan je na avtobiografsko izkušnjo v realnem prostoru in času (fašističnega nasilja), v prikazu harmonične obojestranske ljubezni/družinske sreče je usmerjen v preteklost, pomembno tolažilno vlogo v njem ima religija, ki pa ne vodi v odpoved ljubezni, ne odvzema groze pred dokončno smrtjo in »ne ponuja zanesljivega izhoda iz bivanjske stiske« (Božič 2010a: 49).

Po koncu goriškega srečanja sem Zorana povabila na pot proti Špetru Slovenov, kjer se je v slovenskem kulturnem centru zvečer istega dne kot znanstveno srečanje v Gorici odvijala javna predstavitev beneškoslovenskega pesnika Alda Klodiča. Z zamisljivo vsakoletnega festivala uglasbene narečne poezije Senjam

beneške pesmi v Lešah je najbolj zaslužen za kulturni preporod pokrajine. Kulturno društvo Ivan Trinko iz Čedada mu je ravno tega leta izdalo izbrane pesmi *Duhuor an luna*. Med vožnjo proti severu po italijanski strani me je Zoran opozarjal na imena slovenskih vasi, v katerih je poučevala Ljubka Šorli, in mi pripovedoval, kako je ob pisanju disertacije kopal po berilih in učbenikih. Po vse ožjih cestah Furlanske nižine sva v trdem mraku pripeljala do Čedada, napačno zavila, se znašla na kolovozu, obrnila in srečno našla pravo cesto do Špetra. Tudi moj govor o Klodičevi zbirki se je posrečil in po tem sva skupaj uživala v prisrčnem pogovoru z domačini, še posebej hvaležnimi vsakomur iz Slovenije, ki ga zanima prizadevanje za preživetje in priznanje te skupnosti in ga podpira tako, da razširja vednost o njem.³ Pozno zvečer sem Zorana srečno pripeljala do doma v Novi Gorici in nato vozila še do Ljubljane. Po slabo prespani noči je bil dan tako bogat in naporen, da se mi je skoraj bledlo in sem pred uvozom na avtocesto morala stopiti iz avta ter si ogledati prometne znake za pravo smer vožnje.

Iz hvaležnosti za večerni izlet v Benečijo mi je čez nekaj dni poslal poglavje disertacije *Prešeren kot moški – položaj avtoric*, v katerem je citiral tudi moj premislek po štirih letih pripravljanja *Antologije slovenskih pesnic*. Ni me presenetilo, da je nesorazmerna zastopanost avtoric v slovenskih berilih tudi posledica (moškega) spola večine sestavljavcev beril, kar se je spremenilo šele v novem stoletju. Za objavo v Jeziku in slovstvu je to poglavje nadgradil s primerjavo pojavitev in raziskav ženskega pisanja pri nas (dodatna spodbuda so bile razprave kolegice in predstojnice Katje Mihurko Poniž) in v anglo-ameriškem prostoru, podatke o številu avtoric, ki vedno izpadejo iz beril z manjšim številom avtorjev in besedil, pa dopolnil z njihovim deležem in izborom v literarni zgodovini. Ker sem pri sestavi Bože Krakar Vogel z doslej največ žensk tudi sama sodelovala, sem bila vesela dejstva, da je po M. Hladniku, Z. Kovaču, I. Grdini tudi Z. Božič načel vprašanje »prevrednotenja slovenske literarne zgodovine, posledično pa vključitve večjega števila domačih in tujih avtoric v slovenska srednješolska berila« (Božič 2017: 42), ki si ga praviloma zastavljajo manj cenjene ženske študije.

Tudi moj naslednji poseg je imel daljnosežne posledice. Po tem ko sem naporno funkcijo predsednice Slavističnega društva Slovenije predala Boži Krakar

---

³ Domišljam si, da se je morda pozneje sam ali z družino vračal v Beneško Slovenijo in se je nad preteklimi človeškimi usodami v tej pokrajini zamislil njegov mlajši sin Gregor, režiser in scenarist poetičnega filma *Zgodbe iz kostanjevih gozdov* (2019). A bolj verjetno so ga tja pripeljale zgodbe starih sadjarjev, ki jih je zbiral med raziskovanjem starih sadnih sort.

Vogel in ostala le urednica Slavistične knjižnice, sem na sestanku upravnega odbora decembra 2011 predlagala, da mandat predstavnika »poklicnih interesov« v Državnem svetu po Zoltanu Janu prevzame Zoran Božič. Presenečen in počaščen je to funkcijo sprejel in jo opravljal v petem sklicu med leti 2012 in 2017. Na spletni strani Državnega sveta (<http://www.arhiv.ds-rs.si/2012-2017/index4044.html>) beremo, da je bil član Interese skupine negospodarskih dejavnosti, predsednik Komisije za kulturo, znanost, šolstvo in šport in član Komisije za državno ureditev. Iz arhiva sej in sumarnega *Poročila o delu Državnega sveta v V. mandatu 2012–2017* je razvidno, s katerimi pobudami, mnenji in vprašanji je nastopal v tej nepoklicni politični funkciji. Deloval je v turbulentnih časih treh vlad, postavljenih po predčasnih volitvah (Janša, Bratušek, Cerar), svetovne in domače finančne krize, varčevalnega zakona o uravnoteženju javnih financ, ki je prizadel šolstvo in kulturo, brezposelnosti, naravnih katastrof (poplave, žled, vetrolom), migrantske krize, vpisa pravice do pitne vode v ustavo, referendumov o drugem tiru in družinskem zakoniku. Pisal je odlično argumentirana mnenja in zakonodajne pobude, ki jih je predsednik državnega sveta v nespremenjeni obliki posredoval državnemu zboru in vladnim organom, ter vodil posvetovanja s strokovnjaki, da bi si svetniki izoblikovali čim bolj verodostojna stališča, zlasti v zvezi z zakonodajo o izobraževanju in kulturi. Začel je z akcijo za spremembo ustave v 6. členu, ki natančno določa besedilo in melodijo državne himne (»Himna Slovenije je sedma kitica pesmi Franceta Prešerna »Zdravljica« (različica iz prve objave leta 1848), na melodijo iz zborovske istoimenske pesmi skladatelja Stanka Premrla«) (3. seja DS, 23. 1. 2013), nadaljeval s podporo slovenski znanosti in pobudo za kulturni evro, končal pa z mnenjem o prenovi nacionalnega programa za kulturo: »Hišo kulture namreč podpirajo štirje vogali: javni zavodi, ljubitelji kulture, nevladne organizacije in samozaposleni. To mora biti sistemsko izhodišče za kulturni model« (52. seja DS, 14. 6. 2017). Značilno je tudi zadnje dejanje, 4. 12. 2017 je oblikoval pobudo za spremembo zakona o volitvah v državni svet, s katerim bi se povečala transparentnost, demokratičnost in ugled drugega doma parlamenta ter omejil prevladujoči vpliv političnih strank na izvolitev predstavnikov socialnih, gospodarskih, poklicnih in lokalnih interesov.

Ko v življenje vključimo Božičev prispevek v delo slovenskega parlamenta, si komaj lahko predstavljamo, da mu je poleg poučevanja in pisanja razprav ostalo še kaj prostega časa za gojenje konjičkov. Na slovenskem slavističnem kongresu v Vipavi in Novi Gorici (3.–5. 10. 2013), ki ga je pomagal organizirati, je nastopil tudi s predavanjem o Miklošičevem in Janežičem pionirskem učbeniškem delu ter vodil ekskurzijo v Goriška brda in po poteh soške fronte. Med vožnjo nam je razlagal o starih sadnih sortah, nekdanjih virih preživetja

briškega kmeta, in postopkih predelave, npr. sušenje olupljenih sliv »prunel«, ki so jih pošiljali celo na Dunaj (lahko smo jih poskusili). Med kosilom dan pred tem mi je pokazal prelepo, ravnokar natisnjeno knjigo *Stare sadne sorte na Goriškem*, ki s fotografijami in opisi (lastnosti, uporaba, predelava) prikazuje preteklo bogastvo znanja in izkušenj, na katerih bi lahko zasnovali sodobno trajnostno, sonaravno, ekološko pridelavo sadja z blagovno znamko »sadje iz Goriške«. Zoran se je pridružil sinovemu raziskovalnemu projektu Rehabilitacija starih in avtohtonih sadnih sort v Goriški regiji, ki je dobil mednarodno podporo Švicarskega prispevka razširjeni Evropi.⁴ V knjigi so tudi poglavja o projektih reševanja avtohtone biotske raznovrstnosti v Švici, Italiji, Avstriji, Franciji, o zgodovini sadjarstva v Brdih in o rezultatih terenskega raziskovanja, zbiranja nahajališč sadovnjakov in izvirnih poimenovanj sadnih vrst, ki so ga pomagali izpeljati vipavski in goriški dijaki, tudi iz Zoranove šole. Žal se med ekskurzijo nismo ustavili v Kojskem, rojstnem kraju njegove žene Karle, »Brike s plemenitim srcem«, kjer je družina skrbela za vzorčni sadovnjak. Iz njega mi je neko zgodnje poletje, ko je po seji v državnem svetu prišel na sestanek upravnega odbora slavističnega društva, prinesel vrečko omamno dišečih, na pogled nič kaj lepih, a tako okusnih marelic flokarjev, da jih je bilo škoda skuhati v marmelado. Briške češnje smo jedli na Karlinem domu po Zoranovem pogrebu, marelice pa so se pojavile v njegovi dialoški pesmi *Prepir med cerkvico sv. Križa in marelico v sadovnjaku Pod skalco*. Poslušali smo jo pretreseni nad prežemanjem prisrčnosti in vdanega sprejemanja končnosti:⁵

Marelica, marelica,
potem pa ti kar rasti,
četudi ti lesen boš kip,
sadjar naj te kar časti ...
Naj vetrič kdaj poboža te,
popotnik občuduje,
pod tabo v vročem juliju
mlad par se pomenkuje.

Oj, cerkvica, oj cerkvica,
prišla si do spoznanja,
da kar je zraslo, naj živi,
še Bog se temu klanja.
Ti bodi dalje varuh moj
in klenkaj mi z zvonovi,
varuj nam drage dušice,
počivaj nad grobovi.

Na koncu tega pisanja moram priznati, da sem se ob vzajemni prijaznosti, naklonjenosti in radovednosti premalo zavedala, kako dragocena osebnost je bil

---

⁴ Zaradi izvornih ilustracij Barbare Ogrič Markež in posebno finega tiska v frekvenčnem moduliranem rastru je vizualno še razkošnejša knjiga *Sadje sonca* (2014), pri kateri je Zoran sodeloval kot lektor, avtor Gregor Božič pa je tudi zbiralec spominov starih Bricev.

⁵ Za objavo na wikisourceu jo je pridobil Miran Hladnik. (https://sl.wikisource.org/wiki/Prepir_med_cerkvico_sv._Križa_in_marelico_v_sadovnjaku_Pod_scalco)

Zoran Božič. Bolj kot redka srečanja v živo me je branje njegovih del prepričalo, kako predano, temeljito, natančno in dosledno je opravljal svoj poklic, ki ga je razumel kot poslanstvo. Iz vsega, kar nam je zapustil, seva spoštljivost, načelnost, strpnost in neizmerna ljubezen do našega jezika, leposlovja in kulture.

Literatura

Božič, Zoran, 1985a: Število ur pouka slovenščine v srednjem usmerjenem izobraževanju. *Jezik in slovstvo* 30/7–8. 265–267.

Božič, Zoran, 1985b: Slovenščina, šolstvo, slovenstvo. *Jezik in slovstvo* 31/4. 119–122.

Božič, Zoran, 1986: Vrednotenje znanja iz slovenščine in slovenske književnosti. *Jezik in slovstvo* 31/2–3. 97–99.

Božič, Zoran, 1993: Tri Prešernove krivde (interpretacija Krsta pri Savici). *Sodobnost* 41/3–4. 318–322.

Božič, Zoran, 2010a: Pesnica Ljubka Šorli in njen *Venec spominčic možu na grob* v luči Prešernovega. Mihurko Poniž, Katja (ur.): *Ljubka Šorli (1910–1992). Znanstvena monografija ob stoletnici pesniškega rojstva*. Nova Gorica: Univerza. 34–52.

Božič, Zoran, 2010b: Problem kvadrature Krsta. Prešernova pesnitev kot izraz kulturne neenakovernosti. Novak Popov, Irena (ur.): *Vloge središča. Konvergenca regij in kultur. Zbornik Slavističnega društva; 21*. Ljubljana: Zveza društev slavistično društvo Slovenije. 371–381.

Božič, Zoran, 2010c: *Slovenska literatura v šoli in Prešeren*. Ljubljana: Tangram.

Božič, Zoran, 2013: Slovenska berila Frana Miklošiča: od pionirskih začetkov do konkurence Antona Janežiča. Krakar Vogel, Boža (ur.): *Slavistika v regijah – Nova Gorica, Zbornik slavističnega društva Slovenije; 24*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 135–141.

Božič, Zoran, 2014: Problem interpretacije in recepcije Prešernove pesmi *Pevcu*. Žbogar, Alenka (ur.): *Recepcija slovenske književnosti. Simpozij Obdobja 25*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 55–62.

Božič, Zoran, 2017: Avtorice v slovenskih šolskih berilih. *Jezik in slovstvo* 58/1. 33–43.

Božič, Gregor, Božič, Zoran (ur.) in Gumzi, Marina (ur.), 2013: *Stare sadne sorte na Goriškem*. Ljubljana: Nosorog, zavod za kulturno dejavnost.

Božič, Gregor, 2014: *Sadje sonca*. Kojsko: Društvo oljkarjev Brda.

Milharčič-Hladnik, Mirjam in Šušteršič, Janez (ur.), 1986: *Šolska reforma je papirnati tiger*. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS, Republiška konferenca ZSMS.

Poročilo o delu Državnega sveta v V. mandatu 2012 – 2017 (<http://www.arhiv.ds-rs.si/2012-2017/index0bdd.html> 9. točka poročilo v. mandat 2012-2017.pdf) (obiskano 3. 9. 2022)

Izdajo zbornika so omogočili:

**MESTNA OBČINA
NOVA GORICA**

Zveza društev
Slavistično društvo Slovenije

**SLAVISTIČNO
DRUŠTVO
NOVA
GORICA**

Jskd

JAVNI SKLAD REPUBLIKE SLOVENIJE
ZA KULTURNE DEJAVNOSTI
Območna izpostava Nova Gorica

